

Masarykova univerzita
Filozofická fakulta
Historický ústav

Obecní samospráva a občanské elity v Poličce v letech 1850 – 1914

(magisterská diplomová práce)

Simona Králíčková

Vedoucí práce: doc. Mgr. Lukáš Fasora, Ph.D.

Brno 2010

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla
všechnu použitou literaturu a prameny

5. 5. 2010

.....

Ráda bych poděkovala panu doc. Mgr. Lukáši Fasarovi, Ph.D. za cenné podněty, připomínky a odborné rady při vedení mé diplomové práce.

Také děkuji panu Mgr. Stanislavu Konečnému za vstřícnost a podnětné rozhovory o tématu mé práce a v neposlední řadě i mé rodině a přátelům za trpělivost a podporu.

Obsah

1. Úvod.....	6
2. Metodika a cíle práce	10
3. Charakteristika města Poličky	13
3.1 Problematika malého města v 2. polovině 19. století	13
3.2 Demografický vývoj	19
3.3 Teritoriální původ obyvatel Poličky	24
3.4 Socio-profesní profil obyvatel Poličky	31
3.5 Náboženství a obcovací řeč obyvatel Poličky	42
4. Obecní samospráva v Poličce (1848 – 1914)	44
4.1 Obecní výbor (1848-1880).....	44
4.1.1 Počátky samosprávy v Poličce	44
4.1.2 Rozdvojení samosprávy	50
4.2 Volby	54
4.2.1 Volby do obecního výboru v letech 1883-1914	58
4.3 Reflexe voleb, obecního výboru a jeho činnosti v tisku	62
4.4 Obecní výbor (1883-1914).....	72
4.4.1 Personální fluktuace v obecním výboru v Poličce	72
4.4.2 Socio-profesní profil obecního výboru v letech 1883-1914.....	74
4.4.3 Místo pobytu obecních představitelů v Poličce.....	78
4.4.4 Otázka stranické příslušnosti v Poličce	81
4.4.5 Obecní představenstvo v Poličce v letech 1883-1914.....	83
4.4.6 Shrnutí	84
5. Spolková činnost v Poličce	91
5.1 Přehled spolkové činnosti v Poličce	93
5.2 Členství představitelů obecního výboru v poličských spolcích.....	95

5.2.1 Spolek divadelních ochotníků „Tyl“	96
5.2.2 Pěvecký spolek „Kollár“	100
5.2.3 Měšťanská beseda	104
5.2.4 Beseda	107
5.2.5 Řemeslnická beseda.....	110
5.2.6 Muzejní spolek „Palacký“	113
5.2.7 Sbor dobrovolných hasičů	115
5.2.8 Tělocvičná jednota Sokol a Měšťanský sbor ostrožreleický	118
5.2.9 Národní dělnický vzdělávací spolek „Eim“	119
5.3 Shrnutí.....	121
6. Závěr.....	123
Summary	126
Prameny a literatura	128
Seznam tabulek	134
Přílohy	136

1. Úvod

V druhé polovině 19. století dochází v městském prostředí v českých zemích k formování a následnému prosazování moderního společenského systému tzv. liberálně-občanské společnosti (liberal-bürgerliche Gesellschaft), společnosti rovnoprávných jedinců se svobodným přístupem k trhu. K tomuto procesu přispělo v první řadě konstituování obecní samosprávy v roce 1850, s níž byly propojeny další modernizační procesy, a to proces urbanizace a industrializace.¹⁾ Pod pojmem obecní samospráva si představíme významné měšťany, kteří převzali zodpovědnost za každodenní chod města. V současné české historiografii jsou nazýváni „lokální politickou elitou“. Chceme-li tedy podhalit proces formování občanské společnosti, musíme nejprve zjistit, jací lidé se skrývají pod zmíněnou politickou elitou města. Obecní samosprávu můžeme nejlépe sledovat na lokální úrovni, proto jsem se v předkládané diplomové práci zaměřila na komunální správu malého města, dříve královského věnného města Polička, ležícího na rozhraní Čech a Moravy.

Analýzou městské samosprávy se v České republice zabývá mladší generace historiků v čele s Lukášem Fasorou a Pavlem Kladiwou, kteří se inspirovali a navázali na velké výzkumné projekty realizované v Německu a Rakousku. Prvním byl frankfurtský projekt započatý ve druhé polovině 80. let 20. století, jehož vedoucí osobností byl Lothar Gall a hlavním cílem výzkumu přeměna stavovské společnosti v občanskou. Do středu pozornosti se dostaly otázky sociální struktury měšťanstva, úroveň politizace městské společnosti a s novým typem společnosti nové úkoly pro obecní samosprávu. Výsledkem bylo několik monografií o sociálních a politických dějinách města a měšťanstva (zastoupeno všech šest typů měst²⁾) v období let 1780 - 1870 (jen výjimečně byl výzkum doveden až do roku 1914).³⁾ Další německou iniciativou byl bielefeldský projekt vedený Jürgenem Kockou, jenž se snažil

---

1) Fasora, Lukáš- Kladiwa, Pavel: *Obecní samospráva a lokální elity v českých zemích 1850-1918. Koncept a dílčí výsledky výzkumu*. ČČH, roč. 102/2004, č. 4, s. 796 – 827, zde s. 796-798.

2) Gall rozlišuje tradiční obchodní a řemeslnická města, raně industrializovaná řemeslnická města, industrializovaná města, rezidenční a správní města, univerzitní města a města retardovaná. Fasora, Lukáš- Kladiwa, Pavel: *Obecní samospráva a lokální elity v českých zemích 1850-1918. Koncept a dílčí výsledky výzkumu*, s. 803.

3) Heiss, Hans - Stekl, Hannes - Urbanitsch, Peter: *Einleitung*. In: Stekl, Hannes - Urbanitsch, Peter (Hg.): *Kleinstadtbürgertum in der Habsburgermonarchie 1862-1914*. Wien - Köln – Weimar 2000, s. 7-24, zde s. s. 8.

zmapovat vývoj občanské společnosti v celoevropském měřítku, ale s důrazem na německé odlišnosti. Jedním z cílů výzkumu bylo objasnit, proč byly německé občanské vrstvy oproti anglickým či francouzským tak slabé a mnohem více „feudalizované“. ⁴⁾ Jako negativní složku označuje Kocka tradiční staroměšťanské vrstvy vzniklé ve stavovské společnosti, zatímco Gall jim naopak přikládá zásadní význam v modernizačním procesu. Zde se nachází největší rozdíl mezi oběma německými projekty. Lothar Gall nepovažuje za reálné, že by byly tradiční městské vrstvy natolik sepnuté, že by jednotně bránily modernizačním opatřením, a spíše dělí jednotlivé skupiny na retardační či dynamické. Jürgen Kocka naopak tvrdí, že Gall přeceňuje měšťanstvo na úkor vzdělanostních vrstev, nezohledňuje mentalitu, vzdělání, religiozitu a rodinné vztahy občanských vrstev a opomíná podnikatele jako „modernizační skupinu“. ⁵⁾

Pro naše poměry mají německé projekty několik nevýhod a to jejich dřívější časové rozmezí, kompletnost pramenné základny, ze které mohou vycházet, a zejména jejich zaměřenost na ryze německé problémy. Mnohem bližší jsou nám rakouské výzkumy, reflektující například národnostní otázku jako tradiční problém měšťanské společnosti. ⁶⁾ Jedním z nich je projekt „Bürgertum in der Habsburgermonarchie“ pocházející z Institutu pro hospodářské a sociální dějiny vídeňské univerzity reprezentovaný především Hannesem Steklem a Peterem Urbanitschem a kladoucí si za cíl reflexi vývoje měšťanských občanských vrstev v Habsburské monarchii za Františka Josefa I., což se přímo dotýká i českých zemí. Hans-Peter Hye analyzuje v šestém svazku obecní výbor v Ústí nad Labem, devátý svazek popisuje z českých měst Beroun, Šumperk, Uherské Hradiště a Hye se opět zabývá Ústím nad Labem.⁷⁾ Pro komparaci s Poličkou jsem využila výzkum o Berouně a Uherském Hradišti, pracovala jsem i s publikací o dolnorakouských maloměstech Horn, Eggenburg a Retz ⁸⁾, která ovšem nepatří do vídeňské řady.

---

4) Kladiwa, Pavel: *Stav bádání k problematice formování a vývoje občanské společnosti v 19. (18.) století. Srovnání frankfurtského, bielefeldského a vídeňského projektu na téma Bürgertum*. In: Slezský sborník, roč. 100/2, 2002, s. 124–143, zde s. 129.

5) Fasora, Lukáš – Kladiwa, Pavel: *Obecní samospráva a lokální elity v českých zemích 1850–1918. Dílčí výsledky výzkumu v České republice*. In: Fasora, Lukáš – Hanuš, Jiří – Malíř, Jiří (eds.): *Občanské elity a obecní samospráva 1848–1948*. CDK, Brno 2006, s. 11–40, zde s. 11–13.

6) Fasora, Lukáš: *Svobodný občan ve svobodné obci? Občanské elity a obecní samospráva města Brna 1851–1914*. Matice moravská, Brno 2007, s. 23.

7) Fasora, Lukáš– Kladiwa, Pavel: *Obecní samospráva a lokální elity v českých zemích 1850–1918. Koncept a dílčí výsledky výzkumu*, s. 804.

8) Stekl, Hannes: *Kleinstadtbürgertum in Niederösterreich: Horn, Eggenburg und Retz um 1900*. Wien 1994.

Z českých zemí máme nejlépe zpracovanou Moravu a Slezsko díky grantovým projektům (Brno ⁹⁾, Moravská Ostrava ¹⁰⁾) a projektu „Moravsko-slezská města v éře budování komunální samosprávy 1850–1914“, jehož výsledkem byla jak obecná publikace o vývoji legislativy ¹¹⁾, tak druhá studie, kde je zpracována Moravská Ostrava, Nový Jičín, Opava, Olomouc, Vítkovice, Přerov, Frýdek a Příbor. ¹²⁾ Díky Martinu Markelovi přibyly analýzy Jaroslavic a Znojma. Daným tématem se zabývala také mezinárodní konference „Občanské elity a obecní samospráva 1848 – 1948. Stav, metody a perspektivy bádání“ či „Město a městská společnost v procesu modernizace 1740 - 1918“, z nichž vzešly stejnojmenné sborníky.

Máme tak zpracovaná převážně větší města, nejinak tomu je i v monografii Jiřího Maiera zaměřené na hospodaření Českých Budějovic, Hradce Králové, Pardubic a Plzně. ¹³⁾

Musíme brát v potaz, že vývoj probíhal v jednotlivých typech měst rozdílně, srovnávat malé město s velkým jde pouze do určité míry a z určitého hlediska, například jinak byly vnímány vzdělanostní vrstvy v prostředí maloměsta (Bildungs(klein)bürgertum) a jinak v prostředí velkoměsta. Obraz maloměsta společně s jeho skupinami obyvatel (včetně vůdčích vrstev), vzory chování a zájmovou oblastí života je specifický a specifický je i modernizační proces maloměst. Pro komparaci lze tedy využít zobecnění, která se zakládají výhradně na pozorování velkoměstských fenoménů, jen v určitých případech, kde není odlišnost tak patrná a zásadní. ¹⁴⁾

Výzkumu menších měst vhodných pro komparaci s Poličkou nebyla dosud věnována větší pozornost a kromě zmíněných dolnorakouských městeček, Jaroslavic, Příboru či již většího Berouna a Uherského Hradiště u nás nenajdeme příhodnou publikaci. Poslední dobou se tématem občanských elit a obecních samospráv zabývají studenti v rámci vypracování

---

9) Kladiwa, Pavel: *Obecní výbor Moravské Ostravy 1850–1913*. Ostrava 2004.

10) Fasora, Lukáš: *Svobodný občan ve svobodné obci? Občanské elity a obecní samospráva města Brna 1851–1914*. Brno 2007.

11) Kladiwa, Pavel: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914. Díl I. Vývoj legislativy*. FF Ostravské univerzity, Ostrava 2007.

12) Kladiwa, Pavel – Pokludová, Andrea – Kafková, Radka: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850–1914. Díl II., sv. I: Muži z radnice*. Ostrava 2008.

13) Maier, Karel: *Hospodaření a rozvoj českých měst 1850-1938*. Academia, Praha 2005.

14) Heiss, Hans - Stekl, Hannes - Urbanitsch, Peter: *Einleitung*. In: Stekl, Hannes - Urbanitsch, Peter (Hg.): *Kleinstadtbürgertum in der Habsburgermonarchie 1862-1914*. Wien - Köln – Weimar 2000, s. 7-24, zde s. 10-11.

diplomové práce, příkladem může být Žďár (Jan Latzka) ¹⁵⁾ či Bučovice (Jan Růžička) ¹⁶⁾, jejichž výsledky jsem rovněž hojně využívala k porovnání s mými závěry. A právě i tato práce má rozšířit a snad i přispět k dosavadnímu bádání o samosprávách malých měst.

---

15) Latzka, Jan: *Obecní samospráva a občanské elity na příkladu malého města Žďáru 1864-1912*. Diplomová práce. Brno: MU, FF, 2008. 176 s., vedoucí diplomové práce Lukáš Fasora.

16) Růžička, Jan: *Komunální elity a obecní samospráva Bučovic v éře dvou starostů (1886-1914)*. Diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, FF, 2009. 122 s., vedoucí diplomové práce Michael Viktořík.

2. Metodika a cíle práce

Tématem diplomové práce je obecní samospráva a občanské elity v Poličce od jejího ustanovení v roce 1850 až do propuknutí první světové války. Měšťané se v druhé polovině 19. století začali potýkat s novou součástí veřejného života a to možností aktivně se spolupodílet na každodenním fungování města. Rozhodovat o městě mohl řádně zvolený obecní zastupitel, který byl s městem nepochybně spjatý a cítil odpovědnost ke svým spoluobčanům i k sobě samému, což byla zřetelná změna od dřívější doby. Rovněž akt volby je dalším náznakem přechodu stavovské společnosti k moderní občanské.

Hlavním cílem předkládané práce je rozšířit dosavadní výzkum o samosprávě malých měst v českých zemích a poskytnout srovnání s městy podobného typu jako je Polička. Za prvotní záměr považuji prozkoumání obecních voleb a následnou analýzu zvolených obecních výborů v prostředí malého českého retardovaného města a tím odhalení, kdo se skrývá pod pojmem „politická elita“ města, tedy kdo se v Poličce přičinil o zformování občanské společnosti.

Zaměříme se na celý vymezený časový rozsah let 1850- 1914, i když pro starší období (přesněji do roku 1883) nemáme dochovaný dostatek materiálů ¹⁷⁾, tudíž důsledný rozbor obecního výboru a voleb ¹⁸⁾ je možné vypracovat až pro volební období od roku 1883 – 1914. Pro starší epochu budou zásadní materiály Jindřicha Růžičky o Poličce v letech 1848 – 1914 uchované v Městském muzeu v Poličce, které jsou zaměřené na činnost dvou významných poličských starostů Josefa Smoly a Jana Bouzara.

Diplomová práce metodologicky vychází z Fasarovy publikace „Svobodný občan ve svobodné obci? Občanské elity a obecní samospráva města Brna 1851 – 1914“ a díky potížím s kompletností pramenů i z práce Pokludové „Obecní rada Opavy 1850 – 1912“. Pro výzkum politických elit využijeme metodu kolektivního biogramu, tedy shromáždění a zkompletování údajů o jednotlivých členech obecního výboru z různorodých pramenů. Jedná se o metodu časově náročnou a leckdy i pro dřívější dobu se nepodaří zjistit veškeré potřebné informace, nemluvě o probádání 50. – 70. let 19. století.

---

17) Pro Poličku se nezachovaly seznamy voličů, což je většinou běžně dostupný materiál. Se stejným problémem se potýkala i Pokludová v případě Opavy, kde se dochovaly seznamy jen z let 1876 a 1895.

18) Podklady k obecním volbám nacházíme až od 80. let 19. století.

Po vzoru Fasory se na začátku práce zaměříme na charakteristiku města ve druhé polovině 19. století, v našem případě maloměsta Poličky. Definujeme maloměsto a objasníme, s jakými problémy se měšťané a jejich město v dané době potýkali. Zajímat nás bude demografický vývoj, převládající náboženství a obcovací řeč a zejména pak otázka původu tzv. cizinců ve městě a profesní složení obyvatel Poličky. Pro tyto „přípravné“ studie budeme pracovat s Přehledy o počtu obyvatel z let 1880, 1890 a 1900, Matrikami domácích a Matrikami cizích opět z let 1880, 1890 a 1900 a s literaturou, nejvíce se sociologickou studií Jiřího Matějčka.¹⁹⁾

Po té se již budeme soustředit na samotné jádro práce, na obecní samosprávu v Poličce. Její počátky do roku 1883 popíšeme již od roku 1848, když byla provedena první volba „prozatímního“ výkonného orgánu, tzv. měšťanského výboru fungujícího ještě vedle magistrátu. Naznačíme, jaký vliv měli na město starostové Smola a Bouzar a jak vyvrcholil vleklý spor města s předměstím. Následně budeme analyzovat obecní volby, nejprve v krátkosti nastíníme průběh obecních voleb v 50 - 80. letech 19. století a od „volebního roku“ 1883 již důkladně rozebereme volební mechanismus a volební právo v Poličce, abychom zjistili, jak byla lokální politická elita delegována. Zajímat nás bude, kolik lidí mělo v Poličce volební právo, jaké bylo zastoupení voličů ve volebních sborech a jaká byla volební účast. Vycházet budeme z archivních materiálů z fondu Volby²⁰⁾ a chybějící údaje se pokusíme doplnit pomocí místního tisku Jitřenka.

Před tím, než se naše pozornost obrátí na zvolené obecní výbory (1883-1914), se podíváme, jaká byla reflexe voleb a jejich vítězů v tisku, zejména pak v místní Jitřence.

Na základě pramenného bádání se pokusíme ukázat profil typického obecního radního města Poličky, zaměříme se na personální fluktuaci v obecním výboru, socio-profesní charakteristiku poličských radních a jejich místo pobytu, dále rozebereme otázku stranické příslušnosti a pojednáme o obecním představenstvu.

Na závěr prozkoumáme, zdali se politické elity účastnily veřejného života a zdali jim to bylo nějak prospěšné. Poslouží nám k tomu výběr poličských spolků (vzdělávací, zábavní,

---

19) Matějček, Jiří: *Malé město v českých zemích v 19. století a jeho vliv na fungování společnosti*. In: Studie k sociálním dějinám 19. století. III. díl, Slezský ústav v Opavě, Opava 1993, s. 169-337.

20) SOkA Svitavy, Archiv města Polička - III. Správa města Poličky v letech 1850-1945: Volby, inv. č. 1776, kart. 2/1.

hospodářské i politické) a zásadní otázka, která nás bude zajímat, je, nakolik byli obecní představitelé angažováni i ve spolkových výborech.

Získané informace se vždy pokusíme porovnat s městy více či méně podobnými Poličce, ke komparaci využijeme Žďár, Bučovice, Jaroslavice, dolnorakouský Horn, Eggenburg a Retz, i větší města jako Beroun, Uherské Hradiště či Opava.

Kromě pramenů a odborných publikací, o těch pro naši práci nezbytných jsme se zmínili již v úvodu, budeme využívat i regionální literaturu například od Stanislava Konečného, Jindřicha Růžičky či Davida Junka. Za významného pomocníka můžeme označit časopis Jitřenka vycházející od roku 1882 po zbytek sledovaného období.

3. Charakteristika města Poličky

3.1 Problematika malého města v 2. polovině 19. století

„ Polička, královské věnné město, 2 1/2 pošty ²¹⁾ od krajského města Chrudimi, 1 1/4 pošty od města Litomyšle, 1 poštu na železnici od města Switaw a 19 mil od Prahy města vzdálené, leží w roztáhlém na délku, kopci předním a zadním i šibeničným sewřeném audolí, jest owlaženo potokem Polyčkau s rybníkem a projeto silnicemi ze Switaw do Brodu, z Litomyšle do Bystrého i Brna, i přes Nowé město k Jihlawi 16 3/4 míle. Dělí se město w hrad a w horní i dolní předměstí. Město (hrad) jest vysokými, téměř na sáh tlustými zděmi obtočeno, majíc čtyry brány, nyní zbořené: starohradskau, kamenecskau, limberskau a litomyskau...“ ²²⁾ Takto popsal Poličku roku 1848 literární historik Josef Václav Justin Michl ²³⁾.

Historický půdorys společně se zachovalými hradbami naznačuje starobyrou minulost královského věnného města, založeného českým králem Přemyslem Otakarem II. 27. září 1265 na pomezí Čech a Moravy jako jedno z měst při obchodní stezce spojující Prahu s moravskými centry. Už Přemysl Otakar připsal město jako věno choti Kunhutě a taktéž učinil český král Rudolf I. Habsburský, když v roce 1307 postoupil správu města a z ní plynoucí příjmy manželce Alžbětě. Tím vstoupila Polička do dějin jako královské věnné město ²⁴⁾, její strategický význam na pomezí Čech a Moravy byl zdůrazněn vybudováním mohutných hradeb. V 2. polovině 19. století se však královská města od měst jiných nelišila. Výhodou jim snad zůstala centrální či strategická poloha, díky níž se mohla vyvíjet v regionální centra, jak píše ve své studii Jiří Matějček ²⁵⁾.

---

21) Míle poštovní = 4000 sáhů = 7,58666 km

22) Michl, Josef Václav: *Polička, královské věnné město v Čechách*. Sv. 1. Praha 1848, s. 21-22.

23) J. V. J. Michl (1810, Polička – 1862, Březiny) byl národním buditelem a literárním historikem. Napsal *Ouplný literaturní letopis, Pravopis ilyrský a Soustava jazyka českého*. Jeho osudy zpracovala Tereza Nováková ve svém románě *Drašar*.

24) Kategorie „věnného města“ existovala i přes zrušení podkomořského úřadu až do zániku Rakouska Uherska v roce 1918, v posledních desetiletích povinnosti měst k jejich královnám byly více než formální, nicméně obyvatelé Poličky na tomto titulu do poslední chvíle okázale lpěli.

25) Matějček, Jiří: *Malé město v českých zemích v 19. století a jeho vliv na fungování společnosti*, s. 188.

Jak vlastně definovat město 19. století? Co bylo onou dělicí čarou mezi velkoměstem, maloměstem a vesnicí? ²⁶⁾ A kam zařadit královské věnné město Polička?

Město se většinou vymezuje oproti vesnici. Obecná definice města zní: „Město je sídelní útvar, který splňuje určité podmínky, jimiž se odlišuje od vesnice. Jsou to především vyšší populační velikost, větší počet ekonomicky pracujících obyvatel mimo zemědělství, vysoká hustota zástavby, úroveň infrastruktury a služeb. Město se vyznačuje určitými prostorovými vztahy a měšťanským způsobem života, postupem času se etablovalo jako centrum ekonomické a politické moci. Skládá se z centra a předměstí a poskytuje správní, vzdělávací, obchodní a kulturní funkci pro širší okolí.“ ²⁷⁾ Podobně definuje město Matějček jako sociální a ekonomickou územní jednotku s určitými funkcemi (výrobní, směnná, správní, kulturní), které vytvářely určitou profesní skladbu populace, na základě toho pak i její ekonomické a materiální pozice, sociální postavení a specifické kulturní vzory. Maloměsto pak popisuje jako nejnižší centrum správy, služeb a řemeslné výroby. ²⁸⁾ Podle Fasory a Kladiwy mělo maloměsto svá specifika - silné církevně náboženské tradice, staroměšťanské znaky (stará sídelní forma s hlavním náměstím a hradbami, kde se setkávala veřejnost, ale zároveň sídlila honorace), symbolický význam oslav a jubileí, tradiční měšťanskou kulturu a spolkový život jako nástroj k ovlivnění politického, socio-kulturního a národního rázu města. ²⁹⁾

Kvantitativní stránku vyzdvihuje Peter Urbanitsch, jenž uvádí, že k rozlišení mezi malými, středními a velkými městy nám slouží počet obyvatel daného města, ovšem musíme vše zasadit do určité doby. ³⁰⁾ Podle jeho rozmezí určeného pro celé Předlitavsko spadá Polička po celou 2. polovinu 19. století pod kategorii „maloměst“, má mezi stanovenými 2 –

---

26) V současnosti je dle zákona o obcích městem taková obec, která má alespoň 3 000 obyvatel, pokud tak stanoví předseda Poslanecké sněmovny po vyjádření vlády. Dále by měla mít obec náměstí. Obec může získat status města i při nesplnění počtu obyvatel, pokud věrohodným způsobem prokáže, že tento status již v minulosti měla.

27) Benešová, Jitka a kol.: *Všeobecná encyklopedie: ve čtyřech svazcích. Díl 3.m/r*. Nakladatelský dům OP, Diderot, Praha 1997, s. 117-118.

28) Matějček, Jiří: *Malé město v českých zemích v 19. století a jeho vliv na fungování společnosti*, s. 169, 178.

29) Fasora, Lukáš- Kladiwa, Pavel: *Obecní samospráva a lokální elity v českých zemích 1850-1918. Koncept a dílčí výsledky výzkumu*, s. 823-825.

30) Urbanitsch, Peter: *Bürgerliche Eliten, Modernisierung und Wertewandel in Klein- und Mittelstädten Cisleithaniens 1848 – 1918*. In: Fasora, Lukáš – Hanuš, Jiří – Malíř, Jiří (eds.): *Občanské elity a samospráva 1848-1948*. CDK, Brno 2006, s. 49 – 65, zde s. 49.

20 000 obyvateli. Matějček ve své studii tuto hranici ještě snižuje, protože v polovině 19. století byla v Čechách malá města poměrně velmi malá (počet obyvatel se pohyboval mezi 1000-3000 obyvateli) a hustě rozmístěná (často méně než 10 km od sebe).³¹⁾ Z hlediska počtu obyvatel spadala tedy Polička do rozmezí maloměsta, vystihovaly ji i zmíněná specifika (stará sídelní forma je v Poličce díky zachovalým hradbám patrná dodnes) a splňovala rovněž uvedené funkce maloměsta – funkci výrobní (ekonomickou), směnnou, správní (regulativní) a kulturní.

Do poloviny 19. století maloměsta ještě relativně prosperovala. V nezprůmyslněných oblastech však přetrvával charakter typický pro agrární společnost a obslužné zóny – okolní vesnice - zahrnovaly jen několik málo tisíc obyvatel, což podle Matějčka mělo pro města negativní ekonomické důsledky. Během druhé poloviny 19. století nastala diferenciaci malých měst, některá se začala industrializovat a tím pádem poměrně rychle zvětšovat, jiná naopak vylidňovat, až ztratila správní funkci. Matějček konstatuje, že populace malých měst postupem času ztrácela na významu, na konci 19. století zde žilo pravděpodobně jen asi 10% populace českých zemí (nesmíme ovšem zapomínat na množství obyvatel v okolních vesničkách, které vytvářelo celé rozsáhlé regiony). V maloměstech obvykle nevznikaly významnější průmyslové podniky s nadlokálním odbytem a tudíž tyto oblasti stagnovaly.³²⁾ Polička byla centrem řemeslné malovýroby a služeb pro nejbližší okolí s relativně chudými živnostníky a se značným podílem zemědělské výroby. Už od 17. století zde převládalo polní hospodářství. Nepříznivé přírodní podmínky a růst obyvatel zapříčinily, že si zdejší museli hledat jiné zdroje obživy a výdělku než v zemědělství, a tak se pro zdejší kraj stalo charakteristické přadláctví a tkalcovství zpracovávající zde hojně pěstovaný len. Koncem 18. století město zaznamenalo hospodářskou prosperitu díky státním zakázkám. Stát tu našel zdroj levně získaného lněného plátna pro výstroj rozrůstající se armády.³³⁾

Matějček se ve své studii zmiňuje o tzv. dlouhodobosti vývojové tendence prosperity měst. Podle něj města, která prosperovala ve 2. polovině 19. století, prosperovala už v 18. století a naopak regiony, jež ve 2. polovině 19. století stagnovaly, zaostávaly už ve století předchozím.

---

31) Matějček, Jiří: *Malé město v českých zemích v 19. století a jeho vliv na fungování společnosti*, s. 326.

32) Tamtéž, s. 326-328.

33) Konečný, Stanislav – Růžička, Jindřich: *Věnné město českých královen Polička*. Argo, Praha a Polička 2001, s. 13-14.

Výjimku představovala města, která našla přechodně lepší existenci v rozvoji lnářské výroby, ovšem později, pokud nepřešla k bavlnářství či na strojní výrobu, vlivem konkurence jiných odvětví a vyspělejších technologií zase upadla.³⁴⁾ Polička v této teorii představuje onu výjimku, v 2. polovině 19. století bylo tradiční tkalcovství v úpadku právě vlivem dovozu bavlny a nenapojení města na železniční síť, kolem níž se šířil textilní průmysl. Pozornost poličských měšťanů se obracela k tradičním zdrojům příjmů, podnikavost nepatřila k jejich silným vlastnostem a výjimeční jedinci, jako byl například Josef František Daubek, odcházeli podnikat jinam. Průmysl v Poličce byl až do konce 19. století nepatrný – Tillova tkalcovská dílna, malá sirkárna, výroba stavebního materiálu, cihelna, nevelká strojirna a slévárna, velkouzenářství, obuvnická dílna a zdejší specialita - roku 1874 založený Čápkův závod na stavbu varhan a harmonií. Určitý náznak rozmachu nastal v 90. letech v pivovaru a se stavbou železnice v Pražanově parní pile a mechanické tkalcovně, ovšem živnostníci se v Řemeslnické besedě postavili proti expanzi a za obranu práv tradičních řemesel. Ve městě panovala obava před zánikem tradičních mravů a svou úlohu mohl sehrát i fakt, že nejbližší tovární průmysl (ve Svitavách, Brněnci a Březové) vlastnili Němci. Polička tedy zůstala i na počátku 20. století v porovnání s průmyslovou východní částí okresu v podstatě řemeslnicko-rolnickým městem a městský kapitál byl vkládán především do rozšíření městského velkostatku³⁵⁾.

S nedostatkem velkovýroby a kapitálu souvisel i nízký podíl služeb, ono pomyslné měřítko vyspělosti. Dle úrovně služeb rozděluje Matějček malá města na *malá města prvního řádu* (mají svůj okresní soud, berní úřad, četnickou stanici, silniční správu, železniční stanici, poštu, vyšší než obecnou školu a vyšší koncentraci řemeslné výroby) a stagnující *malá města druhého řádu* (tato zařízení mají jen částečně či vůbec).³⁶⁾ Polička spadala do první kategorie, koncem 19. a začátkem 20. století byla vybudována nová kanalizace, nemocnice, učitelský ústav, sokolovna, městské jatky, městská elektrárna a nový vodovod, byly předlažďovány ulice, zaveden telefon a veřejné osvětlení na náměstí.³⁷⁾

---

34) Matějček, Jiří: *Malé město v českých zemích v 19. století a jeho vliv na fungování společnosti*, s. 328.

35) V roce 1910 byl zakoupen velkostatek Svojanov i s hradem. Bylo to prohlášeno za velký národní čin, že tento „hrad Závišův“ byl vykoupen z rukou německého majitele. O rok později byl koupen i velkostatek Študlov. Konečný, Stanislav – Růžička, Jindřich: *Věnné město českých královen Polička*, s. 73.

36) Matějček, Jiří: *Malé město v českých zemích v 19. století a jeho vliv na fungování společnosti*, s. 297.

37) Konečný, Stanislav – Růžička, Jindřich: *Věnné město českých královen Polička*, s. 73-74.

S ekonomickou funkcí města se úzce pojí funkce směnná. Právo konání trhů v Poličce jí bylo jako dalším královským městům udělováno panovníkem. Ladislav Pohrobek roku 1454 určil poličský výroční trh na den sv. Šimona a Judy, Vladislav II. Jagellonský roku 1493 na den sv. Jana Křtitele, Ferdinand I. udělil městu další výroční trh roku 1542 na třetí pátek v postě, Ferdinand III. roku 1637 udělil Poličce právo na šest výročních, koňských a dobytčích trhů v roce. Roku 1762 podpořila Marie Terezie plátenický obchod povolením dalších dvou výročních trhů na přízi, plátno a konopí a týdenního trhu, další panovníci poličská práva a privilegia potvrzovala a ve městě zachovávala.³⁸⁾ Zdokonalovala se tak směnná a obslužná funkce nad vesnicemi a tím se zvyšovala prestiž města.

Do roku 1849 byla Polička vrchností nad osadami a usedlostmi za hradbami i nad okolními vesnicemi, které měla v držení. Správní funkci získala roku 1849, když byl zrušen královský podkomořský úřad královských věnných měst v Praze a město se začalo řídit předpisy platnými pro všechny obce. Od roku 1850 vstoupila v platnost nová organizace správy, jež rozdělila politickou a soudní moc mezi různé úřady – byl zřízen okresní vládní komisariát a samostatný okresní soud. Polička se tak stala střediskem okresu s 33 obcemi, tedy nejen území bývalého městského panství, ale i území někdejšího panství bysterského a svojanovského a části panství Rychmburk a Německá Bělá.³⁹⁾ S rozvojem politického života se bohatě rozvinul i život spolkový, který zajišťoval kulturní vyžití pro město i okolní vesnice. Poličským spolkům se budeme věnovat později.

Pro rozvoj města bylo také důležité jeho geografické umístění. Polička leží v nadmořské výšce 555 metrů, v samém východisku do nejvyšší části Žďárských vrchů, jež tvoří severní, nejhornatější díl Českomoravské vrchoviny. Pohled vzbuzuje dojem idyly, ale život ve městě

---

38) Kuča, Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl V., Par – Pra.* Libri, Praha, 2002, s. 355-356.

39) Do obvodu správy okresního úřadu patřily kromě Poličky obce někdejšího panství města Poličky Borová, Česká Radiměř, Kamenec, Modřec, Nedvězí, Oldříš, Pustá Rybná, Sádek, Sedliště, Široký Důl, Telecí a Trhonice, dále obce Bělá nad Svitavou, Brněnec-Zářečí, Chrastavec a Vítějeves z bývalého panství Německá Bělá, potom Banín, Bystré, Česká Dlouhá, Hartmanice, Hlásnice, Jedlová, Korouhev, Nová Bělá (dnes Lavičné), Pomezí, Stašov a Trpín z bývalého panství Bystré, kromě toho Březiny z bývalého panství Rychmburk a konečně Předměstí, Rohozná, Svojanov a Starý Svojanov z bývalého panství Svojanov.

i na okolním venkově nebýval nijak idylický.⁴⁰⁾

Celková chudoba zdrojů všeho druhu omezovala aktivitu, bránila zavádění novinek a všeobecnému rozvoji. Nízký podíl služeb a regulativních funkcí s sebou přinášel minimální uplatnění pro inteligenci (úředníky, právníky, lékaře, ...) a to způsobilo konzervaci zaostalosti. Díky těmto podmínkám vznikl v maloměstech specifický typ chování společnosti a Polička se nijak neodlišovala, jak již bylo naznačeno výše. Podle Matějčka vychází chování z hodnotových systémů a orientací a z hodnot následně vyplývají cíle.⁴¹⁾ V praxi to znamená, že řemeslník měl omezený majetek a tudíž omezené možnosti, to snižovalo jeho ambice, soutěživost a konkurenceschopnost a dával si automaticky malé cíle. Řemeslník se tedy spokojil s vlastní pasivitou, s dosahováním tradičních, vyzkoušených cílů. Samozřejmě zde byly snahy o rozvoj a pokrok (nejčastěji napojení na dopravní síť, což zvyšovalo možnosti rozvozu zboží do vzdálenějších míst) a to v zájmu sebe sama i svého města. Právě takoví řemeslníci a živnostníci jako zastánci staroměstských vrstev vytvořili společně se vzdělanostní a ekonomickou elitou maloměstskou obecní samosprávu a rozhodovali o každodenním hospodářském, kulturním a společenském životě města.⁴²⁾

---

40) Konečný, Stanislav – Růžička, Jindřich: *Věnné město českých královen Polička*, s. 7, 11.

41) Matějček, Jiří: *Malé město v českých zemích v 19. století a jeho vliv na fungování společnosti*, s. 198-199.

42) Fasora, Lukáš- Kladiwa, Pavel: *Obecní samospráva a lokální elity v českých zemích 1850-1918. Koncept a dílčí výsledky výzkumu*, s. 823.

3.2 Demografický vývoj

Peter Urbanitsch rozděluje města v Předlitavsku podle počtu obyvatel do tří kategorií, kde maloměsta mají mezi 2 až 20 000 obyvateli, střední města od 20 000 do 100 000 obyvatel a velká města nad 100 000 obyvatel. V 1. desetiletí 20. století tak bylo v západní polovině Habsburské monarchie pouze sedm velkoměst, v nichž žila jen 1/10 obyvatelstva.⁴³⁾ Na Moravě v roce 1890 spadala pouze tři města (Brno, Jihlava a Opava) mezi střední města, v roce 1900 se jejich počet zvýšil na pět (Jihlava, Moravská Ostrava, Olomouc, Opava a Prostějov). Brno překročilo hranici 100 000 obyvatel a patřilo mezi velkoměsta.⁴⁴⁾ Polička se v Předlitavsku řadila po celou 2. polovinu 19. století i první desetiletí 20. století do kategorie maloměst. Latzka ji jmenuje mezi městy středními, jelikož si upravil Urbanitschovy hranice pro posouzení měst v rámci Moravy (snížil horní hranici pro maloměsta na 5000 obyvatel).

Na přelomu století malá města buď pozvolna rostla či stagnovala jako například dolnorakouská města Horn či Retz, nebo byl nárůst obyvatel strmější jako u Eggenburgu.⁴⁵⁾ V těchto případech byl příliv obyvatel zajištěn většinou z okolních vesnic a městeček, která se postupem času pozvolna vyliďňovala, až byla často pohlcena městem.

I Polička si udržovala populační růst, v roce 1850 zde žilo 3857 obyvatel v 677 domech. V roce 1869 již 4414 Poličanů, z toho více než jedna třetina (tedy 1903), bydlela v centru, 1623 obyvatel žilo na horním předměstí a 888 na dolním předměstí. V roce 1880 se počet obyvatel opět zvýšil na 4632 obyvatel bydlících v 679 domech. Největší přírůstek byl na horním předměstí 164 osob, ve městě přibylo 32 osob a na dolním předměstí 22. Při dalším sčítání v roce 1890 se projevil pokles obyvatel na 4550 způsobený s největší pravděpodobností zvýšenou emigrací z Poličska v 80. letech 19. století.⁴⁶⁾

---

43) Heiss, Hans - Stekl, Hannes - Urbanitsch, Peter: *Einleitung*. In: Stekl, Hannes - Urbanitsch, Peter (Hg.): *Kleinstadtbürgertum in der Habsburgermonarchie 1862-1914*. Wien - Köln - Weimar 2000, s. 7-24, zde s. 13.

44) Latzka, Jan: *Obecní samospráva a občanské elity na příkladu malého města Žďáru 1864-1912*. Brno 2008, s. 9.

45) Stekl, Hannes: *Kleinstadtbürgertum in Niederösterreich: Horn, Eggenburg und Retz um 1900*, s. 23.

46) SOkA Svitavy, Archiv města Polička- III. Správa města Poličky v letech 1850-1945: Přehled o počtu obyvatel, inv. č. 59, 60.,

Konečný, Stanislav – Růžička, Jindřich: *Věnné město českých královen Polička*, s. 103.

Největší úbytek zaznamenalo vnitřní město, snížil se i počet domů na 664, z nichž ještě 10 bylo neobydleno. V 90. letech došlo opět k nárůstu, za zmínku stojí exkluzivní populační růst v Uherském Hradišti, kde počet obyvatel stoupl mezi lety 1890- 1900 o 1207 obyvatel, z 3939 na 5146. Uherského Hradiště se podobně jako například Svitav (rovněž město s německou převahou) emigrace nedotkla, a tak se zde projevil dynamičtější rozvoj už od roku 1880. ⁴⁷⁾ V Poličce přibylo 350 osob, v roce 1900 zde tedy bydlelo 4982 osob, zvýšil se i počet domů na 674. Na horní předměstí se přistěhovalo 291 obyvatel, na dolní předměstí 88 a do centra 53. Hranici 5000 obyvatel překročila Polička v roce 1910, kdy ve městě a na předměstích žilo dohromady 5262 Poličanů. ⁴⁸⁾

Po sledované období se nejvíce rozšířilo horní předměstí, kam se přistěhovalo 706 osob, na dolním předměstí přibylo 230 obyvatel. Stejně jako v Poličce vzrůstal počet obyvatel i v okolních větších městech, které se tak vlastně stávaly potenciálními konkurenty. Nejblíže to byla Litomyšl a Svitavy.

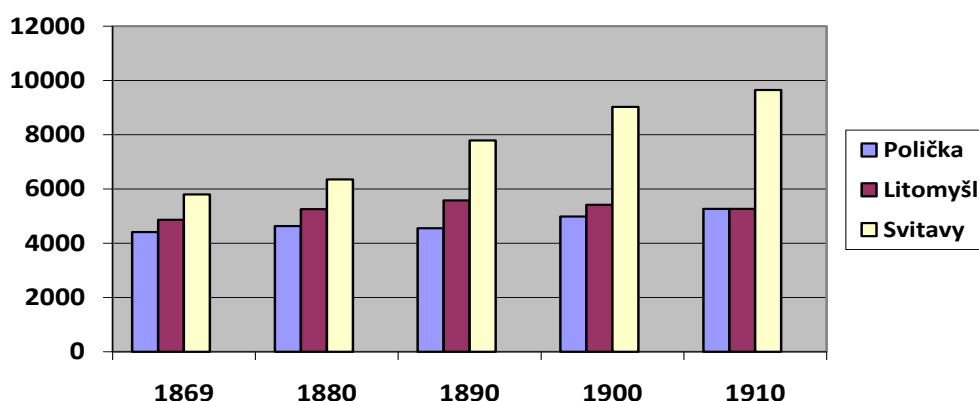
TAB 1. Počet obyvatel v Poličce v letech 1850 – 1910

Rok	Počet domů	Město	Dolní předměstí	Horní předměstí	Celkem
1850	677	-	-	-	3857
1869	-	1903	888	1623	4414
1880	679	1935	910	1787	4632
1890	664	1889	907	1754	4550
1900	674	1942	995	2045	4982
1910	722	1815	1118	2329	5262

47) Čoupek, Jiří: *Ungarisch-Hradisch – Bürgertum und Stadtpolitik*. In: Stekl, Hannes - Urbanitsch, Peter (Hg.): *Kleinstadtbürgertum in der Habsburgermonarchie 1862-1914*. Wien - Köln – Weimar 2000, s. 355 - 381, zde s. 356.

48) SOKA Svitavy, Archiv města Polička- III. Správa města Poličky v letech 1850-1945: Přehled o počtu obyvatel, inv. č. 61.

TAB 2. Přehled o počtu obyvatel okolních měst

Lidé z Poličky a jejího okolí neodcházeli jen do větších průmyslových měst na Moravu nebo do Čech, ale odjížděli také do vzdálených zemí mimo Rakousko Uhersko. V 2. polovině 19. století dochází k mohutné vlně emigrace širokých vrstev obyvatelstva, zejména do Ameriky. Příčiny k emigraci byly dvojí - touha po osobní svobodě a touha po lepším životě. Vystěhovalectví z Rakouska se řídilo zákonem císaře Františka I. z 24. března 1834, podle nějž byl za vystěhovalce považován člověk, který se do cizího státu vystěhuje s tím předsevzetím, že se již více nenavrátil. Vystěhování podle tohoto zákona se dělilo na zákonné a nelegální. O zákonné vystěhování se žádalo prostřednictvím okresních úřadů u příslušného místodržitelství. Žadatel musel být svéprávný, bez závazků vojenských a dalších zvláštních povinností vyplývajících z jeho stavu či veřejného úřadu. Pokud s vystěhováním souhlasilo okresní vojenské doplňovací velitelství, okresní soud a domovská obec, pak žadatel obdržel souhlas k vystěhování a následně rakouský pas s platností na dobu potřebnou k vystěhování. V roce 1850 se podle tohoto zákona vystěhovalo z Čech kolem 160 osob, v roce 1851 stoupl počet na 340 vystěhovalců v roce 1852 na 430 osob. Hranice však nebyly ostražitě sledované, kdo se přes ně dostal, byl přijat na loď s jakýmkoliv dokladem. Tato nelegální emigrace byla několikanásobně vyšší. Odcházeli lidé, kteří nedostali povolení oficiální cestou, kteří byli bez prostředků, uprchlíci, rekruti vyhýbající se vojenské službě i prostí lidé, kteří ani nevěděli, že o vystěhovalectví je třeba žádat. Úřady o nepovolené emigraci musely vědět, protože jsou dochována hlášení jednotlivých krajských vlád, kolik rodin či osob skutečně do zahraničí odešlo, například pro rok 1852 je odhadován celkový počet na 4000 lidí. ⁴⁹⁾

49) Dostupné z: <http://www.fortunecity.com/victorian/durer/23/emigrace/policka.htm> .

Ohniskem emigrace ve východních Čechách byly okresy Litomyšl (do roku 1855 zahrnoval i Poličsko), Vysoké Mýto a Lanškroun. V roce 1852 podle hlášení krajské vlády v Pardubicích pražskému místodržitelství bylo z celkového počtu 979 vystěhovalců z Pardubického kraje 203 z Litomyšlska, počátkem července 1855 vykazoval kraj Pardubice 168 vystěhovalců, z toho z nově vzniklého okresu Polička plnou jednu čtvrtinu. Další silné vlny emigrace přichází v 80. letech 19. století, na poličském okrese zasáhly celkem 12 obcí. Ve velké většině se jednalo o obce ležící na západ od Poličky - Starý a Nový Kamenec, Sádek, Borová, Široký Důl, Oldříš, Březiny, Telecí a Pustá Rybná, tedy o oblasti evangelických farností Borová a Telecí. Ve východní, německé, části okresu se emigrace v takové míře nevyskytla. Vystěhovalectví zasáhlo i samo město Poličku, ale již ne v takovém rozsahu jako v 50. letech. Na rozdíl od sousedního Litomyšlska odcházeli vystěhovalci téměř výhradně do Ameriky (v 80. letech uváděli někteří uchazeči do žádostí cílový stát, nejčastěji se vyskytuje Minnesota, Nebraska, Iowa a Wisconsin) a až později se objevili vystěhovalci do Ruska na Volyn, na Ukrajinu a Krym.

V 50. letech je evidováno celkem 90 žádostí o emigraci. Z těch, kdo tento souhlas obdrželi, se nevystěhovala pouze jedna rodina. V 80. letech je to již 120 žádostí, vystěhování nebylo povoleno v 6 případech a jedna rodina si vystěhování rozmyslela. V letech 1852 - 1857 je dokumentován příjezd do Ameriky u 68 osob z 298 a ve druhém sledovaném období mezi roky 1881 - 1889 můžeme prokázat konkrétní datum příplutí u 126 jedinců z 390. Ilegální vystěhovalectví není zahrnuto s výjimkou let 1852- 1854, kdy se v seznamu uvádějí asi 4 ilegální emigranti z Poličky a Borové. K legálně povoleným vystěhovalcům se mnohdy připojili jejich příbuzní, kterým z nejrůznějších důvodů nebyl povolen výjezd či o vystěhování ani nežádali (např. synové Josef a František Juklovi z Telecího se přidali r. 1884 ke svým rodičům až v Brémách při nástupu na loď).

TAB 3. Emigrace z Poličska

Rok	Polička	Oldříš	Borová	Šir. Důl	Březiny	Telecí	Pustá Rybná	Kamenec	Sádek	Lačnov	Něm. Bělá	Bystré	neuv.	Celk.
1852	11	2	6											19
1853	4													4
1854	5	28	58	3	20	10	16						17	157
1855	1	17	2				22	6			5		13	66
1856	6		6			2	9	10	1					34
1857		1	6	3			1	1					6	18
1858-	Údaje se nedochovaly													

1875														
1876	Údaje podle jednotlivých obcí nejsou k dispozici													47
1877														20
1878														29
1879														12
1880														54
1881		20	29	25	8	41	8	18	4	3				156
1882	1	15		4	2	20	2		1					45
1883		8			7	21		12						48
1884		18	11	4	5	5						4		47
1885	1		3	3	5		2							14
1886			4				6							10
1887			20				5							25
1888	7	3	3		6		8	11						38
1889								7						7

V obou dvou obdobích se stěhovaly zejména rodiny s dětmi, v 50. letech 51 rodin s jedním až sedmi dětmi, v 80. letech se vystěhovalo 47 rodin s dětmi.

Podle sociálního původu emigrantů je možno charakterizovat vystěhovalectví z Poličska jako zemědělsko – nádenické. Pouze ve dvou případech odešli do zámoří příslušníci vyšší společenské vrstvy z Poličky - syn bývalého purkmistra Prokop Hněvkovský v r. 1855 a měšťan Jan Novotný o rok později.

Za příčiny vystěhovalectví můžeme v naší oblasti vedle důvodů sociálních a ekonomických považovat i důvody náboženské. Zde rozšířené evangelické náboženství nebylo rovnocenné s katolickým a od dob tolerančního patentu bylo jen náboženstvím trpěným. Navíc typickým náboženstvím této oblasti byla víra kališnická, která však státem nebyla uznána, proto vznikaly v rámci protestantských komunit názorové rozdíly a nespokojenost. Úplná náboženská svoboda v Americe tak mohla velice lákat, ze žádostí o vystěhování však nemůžeme posoudit, zda tyto tendence byly příčinou k vystěhování. Víme ale, že po rozporech v komunitě v Telecím, které vyústily na počátku 80. let dokonce vytvořením nové farnosti v Pusté Rybné, počet emigrantů z této a okolních vesnic zřetelně vzrostl.⁵⁰⁾

---

50) Dostupné z: <http://www.fortunecity.com/victorian/duret/23/emigrace/policka.htm>

3.3 Teritoriální původ obyvatel Poličky

V 2. polovině 19. století v Poličce vzrůstal počet obyvatel, vedle osob s domovským právem⁵¹⁾ ve městě zde žili i přesporní či cizinci. Domovské právo mohl člověk podle zákona z roku 1804 získat narozením, rozhodnutím obecního výboru, ženy sňatkem (kdy manželka přijímá domovské právo od manžela), výkonem služby (státní zaměstnanci, důstojníci, duchovní a učitelé) či po desetiletém pobytu v obci. V roce 1849 byla doba pobytu zkrácena na čtyři roky. V roce 1859 byla zrušena možnost získat domovské právo po čtyřletém pobytu a pro jeho udělení musel jedinec prokázat, že dokáže uživit svoji rodinu. Další změna přišla s domovským zákonem v rámci říšského zákoníku z roku 1863, který prakticky znemožnil obdržení domovského práva v novém bydlišti, jelikož nedefinoval žádný právní nárok, jak ho získat, zároveň bylo odděleno volební a domovské právo. V době, kdy se lidé stěhovali z malých zaostalých městeček do velkých průmyslových měst, ležela chudinská péče na bedrech domovských obcí, což jim způsobilo obrovské finanční problémy. Tuto situaci měla vyřešit novelizace zákona z roku 1896, která se navracela k podmínkám z roku 1804, byla tedy přidána možnost získat domovské právo po desetiletém nepřetržitém pobytu v obci, tzv. vydržením = „Ersitzung“ ho získali první jedinci v roce 1901. Nový zákon ovšem nevyřešil otázku, odkud mají chudé obce vzít finance na chudinskou péči.⁵²⁾

Podle Janáka bylo v Předlitavsku v průměru na 100 obyvatel 65,2% obyvatel narozeno v obci, ale tento počet klesal.⁵³⁾ V roce 1880 mělo domovské právo v Poličce 3032 jedinců ze 4632 obyvatel, tedy 65,5 %. 474 osob s domovským právem v Poličce žilo jinde, 255 v Čechách, 135 na Moravě, 58 v Dolním Rakousku, šest v Terstu, pět ve Štýrsku,

---

51) Každý občan monarchie musel mít v některé obci domovské právo. Toto právo mu poskytovalo možnost nerušeného pobytu v obci, zatímco osoby s cizím domovským právem, pokud nevedly řádný život, mohla obec vypovědět. Jediný praktický smysl domovského práva byl z něj plynoucí nárok na chudinské zaopatření od obce (spadalo do samostatné působnosti obce), pokud již nežil nikdo z rodiny, kdo by se o člověka postaral, a nebyly ani finance z chudinských ústavů (dobročinné dary vyšších vrstev- otázka prestiže). Domovské právo je chápáno jako výraz sociálního ukáznění obyvatelstva.

52) Kladiwa, Pavel: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914. Díl I. Vývoj legislativy*, s. 117-120, 126-127.

53) Janák, Jan: *Domovské právo ve starém Rakousku a v ČSR*. In: Janák, Jan: *Morava v národním a politickém ruchu 19. století*. Matice moravská, Brno 2007, s. 431 – 450, zde s. 445.

pět v Prusku, dva v Bosně a Hercegovině a po jednom v Horním Rakousku, Slezsku, Haliči, Bukovině, Dalmácii, Bavorsku, Srbsku a Americe. V roce 1890 mělo domovské právo v Poličce 2828 obyvatel, 1498 mužů a 1330 žen z celkového počtu 4550 osob, tedy jen 62,2%. Nepřítomných domácích bylo 263, z toho se 28 zdržovalo v jiných obcích téhož okresu, 88 v jiných okresech Čech, 143 v jiných zemích v rámci Habsburské monarchie a 4 v cizí zemi. V roce 1900 mělo domovské právo v Poličce 2770 osob ze 4981 obyvatel, tedy jen 55,6%. Nepřítomných domácích bylo 322.⁵⁴⁾ Průměr z roku 1880 tedy odpovídá Janákovu zmiňovanému průměru, postupem času se průměr, jak rovněž píše Janák, snižuje až k 55,6%, což znamená, že cizinci v roce 1900 tvoří necelou polovinu obyvatelstva Poličky, celých 2211 osob ze 4981.

Polička plnila správní, tržní i obslužnou funkci pro okolní vesnice, byla jakýmsi centrem. Dalo by se tedy předpokládat, že největší přísun obyvatel byl právě z nejbližšího okolí, tento prostor ale není neomezený a navíc v blízkosti byla další, větší a vyspělejší města Litomyšl a Svitavy.

V Litomyšli se měšťané přidržovali spíše starých způsobů živobytí, až po roce 1860 se zde seskupila politická síla snažící se o moderní český průmysl, vznikly zde malé filiálky vídeňských textilních a obuvnických továren. Svitavy byly daleko průmyslovější, roku 1876 tu postavily první mechanické stavy, o dva roky později stála mechanická přádelna bavlny a juty, v níž se svítilo obloukovými lampami (poprvé na Moravě), právem byly Svitavy přezdívány západomoravským Manchesterem.

Důležitá byla také dosažitelnost a dostupnost do města. V prvních desetiletích 19. století vznikly nové silnice, které spojily větší města okresů. Ve 40. letech byla přes oblast položena železnice, Svitavy se tím octly na spojovací cestě mezi Prahou a Vídní. V 90. letech byla za finanční podpory svitavských německých podnikatelů prosazena železnice spojující Poličku se Svitavami a o rok později byla trať prodloužena z Poličky do Skutče, tím došlo k propojení s pardubicko-německobrodskou dráhou.⁵⁵⁾

V době, kdy vřely nacionální rozpory, mohlo být důležité také to, kdo je v čele města. Polička a Litomyšl patřila mezi města s českou samosprávou, v Litomyšli rychle rostlo národní

---

54) SOkA Svitavy, Archiv města Polička- III. Správa města Poličky v letech 1850-1945: Přehled o počtu obyvatel, inv. č. 59, 60, 61.

55) Konečný, Stanislav – Růžička, Jindřich: *Věnné město českých královen Polička*, s. 72.

sebevědomí a od 70. let 19. století spolu bojovaly dva protikladné politické směry o metody a směr jeho prosazení.⁵⁶⁾ Na druhé straně města jako Svitavy, Moravská Třebová nebo Březová nad Svitavou zůstávala v moci německé samosprávy. Každá vesnice samozřejmě spadala buď do politického okresu litomyšlského, moravskotřebovského či poličského, neznamenalo to ovšem, že se lidé z poličského okresu stěhovali do Poličky, z litomyšlského do Litomyšle a z moravskotřebovského do Svitav nebo Moravské Třebové.

Odkud tedy přicházeli noví obyvatelé do Poličky? Tuto otázku zodpovíme na základě analýzy Přehledu o počtu obyvatel z let 1880, 1890 a 1900⁵⁷⁾ a Matriky cizích z téže let⁵⁸⁾ a opět porovnáme výsledky s Janákovými pro celé Předlitavsko. Ten píše ve své studii, že 15 % obyvatel přišlo ze stejného okresu, 12,7 % z jiného okresu téže země a 5,4 % z jiné země a 1,7% z ciziny.⁵⁹⁾ Dále stejně jako Jan Latzka ve své práci o Žďáru zjistíme, zda bylo více příchozích z Moravy či Čech, z jakého politického okresu přicházeli lidé do Poličky nejvíce a jestli se potvrdí naše hypotéza o největším počtu příchozích osob z poličského politického okresu.

Z přehledu o počtu obyvatel pro rok 1880 jsme zjistili, že v Poličce bylo 1600 cizinců, tedy 34,5% z celkového počtu obyvatel. Více lidí přišlo z Čech, celých 88% (1414 osob), z Moravy jen 11,5% (184 osob), zbylé necelé procento spadá na 1 osobu z Dolních Rakous. Největší zastoupení bylo z poličského politického okresu a to 35% (558 osob), dále z litomyšlského 8% (127 osob), 3% (44 osob) z okresu chrudimského, 2% (29) z okresu lanškrounského, 1,8% (28) z okresu novoměstského a méně než jedno procento z moravskotřebovského (15 osob), 13 osob z pardubického, po 12 osobách z Klatov a Žamberka, 11 z Boskovicka a 11 z Vysokomýtska, 10 z Prahy a čtyři z Brna.⁶⁰⁾

---

56) O jejich sjednocení a tím pádem udržení jednoty českých sil se zasazoval i Alois Jirásek žijící v Litomyšli v letech 1874 až 1888.

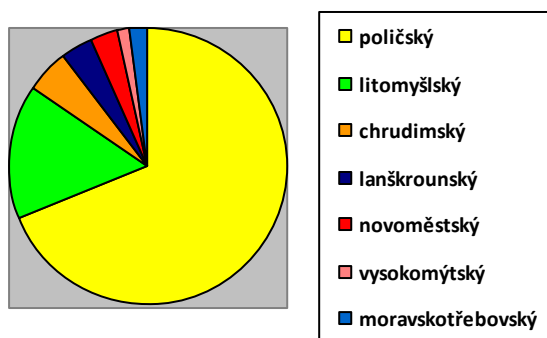
57) SOkA Svitavy, Archiv města Polička- III. Správa města Poličky v letech 1850-1945: Přehled o počtu obyvatel, inv. č. 59, 60, 61.

58) SOkA Svitavy, Archiv města Polička - III. Správa města Poličky v letech 1850-1945: Matrika domácích a matrika cizích 1880, 1890, 1900, kn. 2124, 2125, 2126.

59) Janák, Jan: *Domovské právo ve starém Rakousku a v ČSR*, s. 445.

60) SOkA Svitavy, Archiv města Polička- III. Správa města Poličky v letech 1850-1945: Přehled o počtu obyvatel, inv. č. 59.

TAB. 4 Cizinci v Poličce podle nejbližších politických okresů v roce 1880

Nejvíce obyvatel pocházelo z obcí ležících přímo u Poličky, přesně z Kamence (129), Limberka (95), Oldříše (54), Sádku (53). Dále z Hlinska (36), které patřilo pod chrudimský politický okres, Korouhve (35) a Širokého Dolu (34) řadících se opět k Poličce a z Lubné (31), jež náležela do okresu litomyšlského. Z těchto malých vesniček přicházeli lidé většinou za prací, nejčastěji se jednalo o služky, hospodyně, nádeníky, pomocníky a šičky. Z městeček to do Poličky lákalo nejvíc obuvníky a tkalce, u větších měst se pak jednalo i o úředníky, učitelé a továrníky. Ze Svitav pocházelo pouze 6 osob a z většiny se jednalo o studenty a žáky.⁶¹⁾

V roce 1890 žilo v Poličce 1722 obyvatel s jiným než poličským domovským právem, což je 37,8 % z celkového počtu 4550 obyvatel. Z Čech pocházelo 1548 osob, tedy 89,8 %. V Přehledu o počtu obyvatel je již rozdělení umožňující přesnější srovnání s Janákovými výsledky. Domovské právo v Poličce mělo 62,2 % obyvatel, v jiné obci téhož okresu mělo domovské právo 15,8 % osob (722), v jiném okrese téže země 18,2 % (826), v jiné zemi 3,7% (169) a v cizí zemi 0,1 % obyvatel (5).⁶²⁾

Z politických okresů „zvítězil“ dle očekávání okres poličský se 42 % (722 obyvatel), ze sousedního okresu litomyšlského přišlo 284 osob, což je 16,5 % ze všech cizinců v Poličce. Dále mělo domovské právo 8,4% cizinců ve vysokomýtském okrese (144 osob), 6%

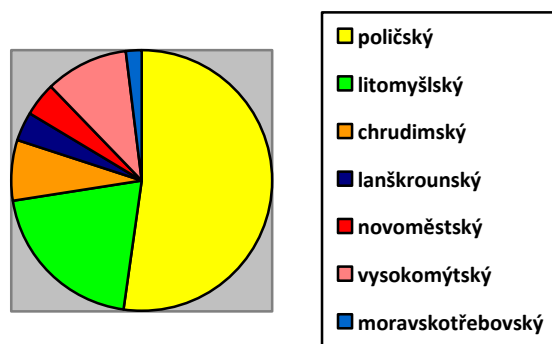
---

61) SOkA Svitavy, Archiv města Polička - III. Správa města Poličky v letech 1850-1945: Matrika domácích a matrika cizích 1880, kn. 2124.

62) SOkA Svitavy, Archiv města Polička- III. Správa města Poličky v letech 1850-1945: Přehled o počtu obyvatel, inv. č. 60.

v politickém okrese chrudimském (104 osob), 3,4% v novoměstském (58 obyvatel) a 2,7% v lanškrounském (47 obyvatel). Z Rychnova se přistěhovalo 29 lidí (1,7%), z dalšího sousedního okresu moravskotřebovského jen 27 osob (1,6%), z Chotěboře 24 osob (1,4%) a ze Žamberka 23 osob (1,3%). Do Poličky mířily i jedinci z Boskovicka, Pardubicka, Kolína či Mladé Boleslavi, Pražanů bylo v Poličce šest, Brňanů osm.

TAB. 5 Cizinci v Poličce podle nejbližších politických okresů v roce 1890

Nejvíce zastoupené obce ležely opět v nejbližším okolí Poličky, Kamenec (145 osob) i Limberk (96 osob) si udržely vedoucí pozici. 65 osob se přistěhovalo ze Sádku, 56 z Korouhve a tentýž počet z Oldříše. Z litomyšlského okresu pocházelo nejvíc lidí ze Stříteže (23 osob), Sebranic, Lezníku, Květné a Lubné. Z moravskotřebovského okresu bylo 18 obyvatel ze Svitav, čtyři z Březové nad Svitavou a pět z Vendolí.⁶³⁾

V posledním sledovaném roce, 1900, mělo domovské právo v Poličce 55,6% obyvatel, cizinců bylo 2211, tedy tvořily celých 44,4%. Z Čech pocházelo 88 %. V jiných obcích stejného okresu mělo domovské právo 19 % obyvatel (953), v jiného okresu pocházelo 20 % obyvatel (998) a z jiné země se přistěhovalo 5,2 % obyvatel (260).⁶⁴⁾

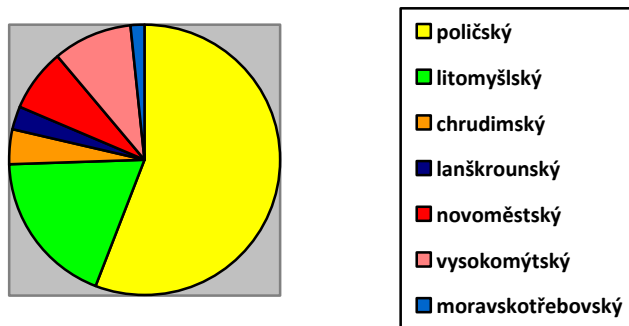
Opět největší přírůstek obyvatel zajistil poličský okres a to 42 % (931 osob), dále okres litomyšlský 14 % (310 osob), vysokomýtský 7,1% (158 osob) a novoměstský 5,6 % (123 obyvatel). Z chrudimského okresu se přistěhovalo 3,2 % cizinců (71), z lanškrounského 2,2 %

63) SOkA Svitavy, Archiv města Polička - III. Správa města Poličky v letech 1850-1945: Matrika domácích a matrika cizích 1890, kn. 2125.

64) SOkA Svitavy, Archiv města Polička- III. Správa města Poličky v letech 1850-1945: Přehled o počtu obyvatel, inv. č. 61.

cizinců (48) a ze žamberského 2% (44 obyvatel). Polička přilákala také 31 osob z Boskovicka, 34 z Rychnova, 29 z moravskotřebovského politického okresu či 24 z Chotěboře, Brňanů bylo v Poličce šest a Pražanů pět.

TAB. 6 Cizinci v Poličce podle nejbližších politických okresů v roce 1900

Nejvíce obyvatel se přistěhovalo opět z Kamence (153), Limberka (114), Oldříše (104) a Sádku (92), dále byly značně zastoupené obce Korouhev (84), Jedlová (51) či Pustá Rybná (50). Z litomyšlského okresu vévodila obec Sebranice (27 osob) a Střítež (24 osob), ze Svitav bylo 10 jedinců. ⁶⁵⁾

Shrňeme-li všechny tři analýzy pro rok 1880, 1890 a 1900, dojdeme k závěru, že ačkoli v Poličce ubývalo obyvatelů s domovským právem ve městě, celkový počet obyvatel stoupal. Bylo to dáno právě vzrůstajícím počtem cizinců, v roce 1900 dosáhl až 44,4 %, byl tak o 10% vyšší než Janákův průměr. K ještě nižšímu počtu domácích se dostalo například Uherské Hradiště, kde mělo domovské právo ve městě jen 25,3 % obyvatel, cizinců zde tedy bylo téměř 75 %. ⁶⁶⁾ Původní obyvatelstvo se tudíž podobně jako ve Žďáru či Uherském Hradišti nijak výrazně nereprodukovalo a také odcházelo do jiných měst, jelikož se ale počet nepřítomných poličských domácích v 90. letech 19. století snížil téměř na polovinu a ani v následujícím desetiletí nijak rapidně nestoupl, vyzdvihla bych spíše první zmíněnou příčinu. Důležitý je nicméně fakt, že si Polička právě jako Žďár dokázala počet obyvatel doplnit a navýšit z bezprostředního okolí. ⁶⁷⁾

65) SOkA Svitavy, Archiv města Polička - III. Správa města Poličky v letech 1850-1945: Matrika domácích a matrika cizích 1900, kn. 2126.

66) Čoupek, Jiří: *Ungarisch-Hradisch – Bürgertum und Stadtpolitik*, s. 356.

67) Latzka, Jan: *Obecní samospráva a občanské elity na příkladu malého města Žďáru 1864-1912*, s. 18.

Více cizinců pocházelo z Čech, po celé období zůstávala přibližně 88% převaha nad příchozími z Moravy a z jiných států. Poličský okres náleží do Čech a právě odtud byl příliv cizinců největší, město ale leží na rozhraní Čech a Moravy, stejně jako Žďár, a tam je rozdíl mezi cizinci z Čech a Moravy mnohem méně výrazný. Ve Žďáře se po zkoumané období pohybuje hranice mezi příchozími z Čech a Moravy v poměru 42% oproti 57%,⁶⁸⁾ zatímco v Poličce 88% oproti 7%. Takový rozdíl je přirozený a pochopitelný například u Uherského Hradiště, ležícího na jihovýchodě Moravy, kde převažují Moravané z 90,4 % nad cizinci z Čech.⁶⁹⁾ Příčinou by mohlo být, že moravský moravskotřebovský okres vedle poličského byl vyspělejší a průmyslovější, tudíž zde byl dostatek pracovních míst a lidé neměli potřebu se stěhovat jinam. V době nacionálních rozporů zde také mohlo hrát roli, že města v moravskotřebovském politickém okrese byla pod německou samosprávou.

V porovnání s Janákovými výsledky pro Předlitavsko má Polička vyšší procento obyvatel s domovským právem v jiném okrese téže země než obyvatel ze stejného okresu, ostatní položky jsou v daném období srovnatelné. Předpoklad, že nejvíce lidí směřovalo do Poličky z poličského okresu, se ověřil. Nejčastěji zastoupenými obcemi byl Kamenec, Limberk, Oldříš, Sádek a Korouhev, což jsou zároveň vesnice nejbližší Poličce. I další politické okresy, odkud nejvíce přicházeli obyvatelé do Poličky, byly české - litomyšlský, vysokomýtský, chrudimský a lanškrounský. Zajímavé je, že pořadí i procenta se vcelku neměnila, po emigraci v 80. letech se počet příchozích cizinců zvýšil (přibližně o 5%) a až do konce století se udržoval na téměř shodných hodnotách.

---

68) Latzka, Jan: *Obecní samospráva a občanské elity na příkladu malého města Žďáru 1864-1912*, s. 15-19.

69) Čoupek, Jirí: *Ungarisch-Hradisch – Bürgertum und Stadtpolitik*, s. 356.

3.4 Socio-profesní profil obyvatel Poličky

Aby malé město fungovalo, musely být v jeho populaci zastoupeny takové profese, jež zajistí správnou obslužnost a regulaci jeho samého i okolních vesnic, zabezpečí základní potřeby společnosti (potravin), poskytnou služby a zprostředkují styk s úřady a státní mocí. Matějček tedy považuje za nepostradatelné zejména živnostníky, řemeslníky, učitele, osoby se svobodným povoláním, úředníky, soudce či četníky, vyzdvihuje ovšem i ostatní profese, které tyto základní funkce maloměsta pomáhají plnit.⁷⁰⁾

Jak už bylo řečeno, přežívala v Poličce myšlenka staroměstských struktur a tradičních mravů, průmysl nebyl příliš vyspělý a město až do 1. světové války zůstalo v podstatě řemeslnicko-rolnickým. Polní hospodářství v nepříznivých přírodních podmínkách Českomoravské vrchoviny uživilo omezenou část obyvatelstva, tím pádem si poličtí občané museli najít jiný způsob obživy, tak se pro zdejší kraj stalo charakteristické tkalcovství. Sféra vlivu živností a řemesel jen málokdy přesáhla hranice města, takže v Poličce dominovaly právě tyto horní střední a střední vrstvy obyvatel. S jejich rostoucím významem rostlo i jejich sebevědomí, což se odrazilo ve snaze podílet se na řízení společnosti, na politické moci v obci. Ze střední vrstvy postupem času vykryštovala občanská elita města, jež se přes významné pozice ve spolcích dostala do obecního výboru.⁷¹⁾

Co si přesně představit pod pojmem střední vrstva? Ze sociologického hlediska je střední vrstva definována jako soubor sociálních skupin s odbornou kvalifikací, střední možností uskutečňovat cíle a prosazovat své zájmy, čemuž pak odpovídá střední úroveň odměn.⁷²⁾ Střední vrstvu lze pro přehlednost rozlišovat podle sociálního statutu na horní střední vrstvu, jako příslušníka můžeme uvést střední podnikatele, státní úředníky, obchodníky, hospodáře,

---

70) Matějček, Jiří: *Malé město v českých zemích v 19. století a jeho vliv na fungování společnosti*, s. 322.,

Machačová, Jana – Matějček, Jiří: *O středních vrstvách v českých zemích 1750 – 1950: základní zjištění, hypotézy, náměty*. Slezské zemské muzeum v Opavě, Opava 2002, s. 24-25.

71) Latzka, Jan: *Obecní samospráva a občanské elity na příkladu malého města Žďáru 1864-1912*, s. 20, 22.

72) Macháčová, Jana – Matějček, Jiří: *O středních vrstvách v českých zemích 1750 – 1950*, s. 23.

právníky či lékaře. Dále na střed střední vrstvy, kam lze zařadit drobné podnikatele, řemeslníky a živnostníky, nižší úředníky nebo učitele, a dolní střední vrstvu tvořenou chudými řemeslníky a živnostníky. ⁷³⁾ Rovněž můžeme použít diferenciaci na „staré měšťanstvo“ (řemeslníci, obchodníci) a „inteligenci“ (úředníci, technici, osoby se svobodným povoláním, učitele). ⁷⁴⁾

Jaký byl socio-profesní profil Poličky, se dozvíme na základě analýzy matrik domácích a matrik cizích. ⁷⁵⁾ Ověříme, zda mezi nejčastějšími profesemi ve městě vévodilo polní hospodářství a tkalcovské řemeslo, dále zjistíme zastoupení jednotlivých sociálních vrstev a v jakém přibližném poměru byla zastoupena „inteligence“ oproti „starému měšťanstvu“.

Nejprve si ale musíme vyjasnit terminologii, aby byly analýzy matrik lépe porovnatelné. Většinou používáme označení pro mužská povolání, například dělník, do počtu jsou zahrnuty i ženy, dělnice. Jako synonyma jsem chápala výrazy pomocník = tovaryš, čeledín = nádeník, rolník = polní hospodář. Kvůli přehlednosti jsem do jedné profese zařadila pod služby i posluhyně a služebné, mezi pomocníky při polním hospodářství i nádeníky a čeledíny, pod duchovní děkany, kaplany a městské duchovní, pod úředníky u soudu c.k. okresní sudí, c.k. soudní adjunkty, c.k. soudní sluhy, c.k. soudní úředníky, kancelisty u soudu a soudní písaře a pod výraz úředník obecní a okresní tajemníky, c.k. berní, účetní, c.k. berní adjunkty, písaře a úředníky. Pod pojem poštovní úředník jsem „ukryla“ listonoše, poštmistry, poštovní sluhy, poštovní výpravčí a poštovní povozníky. Mezi pracovníky při dráze jsem zařadila c.k. strojvedoucí, vrchní konduktéry, vrchní inženýry při dráze, vodiče lokomotivy, přednosta stanice, průvodčí, zástupce strojvedoucího, telegrafisty, písaře, úředníky a mezi pomocníky při dráze dělníky, skladníky, strojníky, pomocníky a zřízence u dráhy. Další skupinu označenou jako zaměstnanci advokátní kanceláře tvoří notářští kancelisté, advokátní koncipienti, písaři a kancelisti. Ke krejčím jsem připočetla i švadleny a šičky.

Nyní již k samotným analýzám. V roce 1880 nejvíce obyvatel Poličky pracovalo v polním hospodářství, celkem 564. Hospodářů bylo 242 a jejich pomocníků 322. Druhým

---

73) Macháčová, Jana – Matějček, Jiří: *O středních vrstvách v českých zemích 1750 – 1950*, s. 25-26.

74) Latzka, Jan: *Obecní samospráva a občanské elity na příkladu malého města Žďáru 1864-1912*, s. 22.

75) SOkA Svitavy, Archiv města Polička - III. Správa města Poličky v letech 1850-1945: Matrika domácích a matrika cizích 1880, 1890, 1900, kn. 2124, 2125, 2126.

nejpočetnějším zaměstnáním byla profese tkalcovská, ve které působilo 364 jedinců, z toho bylo 262 mistrů, 16 učňů, 67 pomocníků a 19 dělníků. Třetí nejpočetnější skupinou jsou služky, v matrice nebylo dále specifikováno místo, kde slouží. Na čtvrtém a pátém místě v žebříčku profesí byla obuvnická živnost se 185 jedinci a krejčovská živnost se 133 pracujícími. V prvním zmíněném odvětví pracovalo 94 mistrů, 34 učňů a 57 pomocníků, ve druhém 105 mistrů (krejčí a švadleny), 9 učňů a 19 pomocníků (včetně šiček).

Další zastoupení řemesel a živností nám ukáže tabulka.

TAB 7. Zastoupení řemesel a živností v Poličce roku 1880

Profese	Mistr	Učeň	pomocník	Dělník	celkem	v %
řeznická	26	0	15	0	41	4 %
hostinský	21	0	0	0	21	2 %
stolařská	3	0	0	0	3	0,3 %
cukrářská	2	0	0	0	2	
kuchařská	8	0	0	0	8	0,8 %
modlářská	1	0	0	0	1	
bednářská	7	0	5	0	12	1,2 %
obuvnická	94	34	57	0	185	18 %
kožešnická	8	1	2	0	11	1,1 %
nožířská	5	4	0	0	9	0,9 %
sýrařská	4	0	1	0	5	0,5 %
krupařská	3	0	0	0	3	0,3%
tesařská	6	0	0	0	6	0,6 %
sklenářská	3	3	2	0	8	0,8 %
tkalcovská	262	16	67	19	364	35,4 %
koželužská	7	0	0	0	7	0,7 %
klempířská	4	0	2	0	6	0,6 %
barvířská	5	0	0	0	5	0,5 %
malířská	4	0	0	0	4	0,4 %
zámečnická	10	0	11	0	21	2 %
hrnčířská	3	0	0	0	3	0,3 %

zelinářská	3	0	0	0	3	0,3 %
provaznická	4	0	0	0	4	0,4 %
varhanářská	1	0	0	0	1	
povoznická	6	0	0	0	6	0,6 %
knihářská	4	1	0	0	5	0,5 %
pekařská	18	6	8	0	32	3,1 %
uzenářská	2	0	0	0	2	
kamenická	5	0	0	0	5	0,5 %
semenářská	1	0	0	0	1	
rukavičkářská	2	0	0	0	2	
punčochářská	1	0	0	0	1	
krejčovská	105	9	19	0	133	13 %
truhlářská	19	0	7	0	26	2,5 %
kovářská	16	0	7	0	23	2,2 %
zednická	13	1	2	0	16	1,6 %
sedlářská	3	0	1	0	4	0,4 %
pomocníci při dráze	6	0	0	0	6	0,6 %
kominická	2	0	1	0	3	0,3 %
hodinářská	5	1	0	0	6	0,6 %
soustružnická	6	0	3	0	9	0,9 %
kloboučnická	5	0	0	0	5	0,5 %
zahradnická	2	0	0	0	2	
mlynářská	4	1	2	0	7	0,7 %
CELKEM					1027	

Obchodnickou živností se v Poličce živilo 123 obyvatel, z toho 85 osob byli sami obchodníci a 38 jedinců jejich pomocníci.

Vedle řemeslníků a živnostníků, jejichž profese můžeme označit za staroměšťanské, byla v Poličce roku 1880 samozřejmě tzv. inteligence (úředníci, technici, osoby se svobodným

povoláním, učitelé). Největší počet byl úředníků, jelikož v Poličce sídlil politický i soudní okres, úředníků u soudu bylo 11, ostatních úředníků 37 a tři poštovní úředníci. Vlakovou dopravu obstarávalo 11 pracovníků při dráze. O základní vzdělání se staralo celkem 35 učitelů, o zdraví pak dva lékaři, jeden zvěrolékař, pět lékárníků a čtyři porodní báby, o duši pečovali rovněž čtyři duchovní. Bezpečnost zajistili čtyři četníci, jeden obecní strážník a povězný, o právo dbali tři notáři, dva advokáti a 14 zaměstnanců advokátní kanceláře. Život Poličským zvelebovali a zpříjemňovali dva architekti, fotograf, kapelník a sochař. Na první pohled je zřejmé, že počet inteligence je rapidně nižší než starého měšťanstva, jen oproti hospodářům je jich čtyřikrát méně. Sociální vrstvy jsou zastoupeny ve všech směrech, od bohatých hospodářů, ochodníků, právníků či lékařů, přes řemeslníky, živnostníky a učitele až po žebráky, kterých bylo v poličské matrice pro tento rok uvedeno 35. ⁷⁶⁾

V roce 1890 pracovalo opět nejvíc lidí v polním hospodářství, oproti dřívější době se jejich počet snížil na 494, pravdou je, že se snížil i celkový počet obyvatel v Poličce. Hospodářů bylo 224, pomocníků 270. Druhé a třetí místo si „prohodili“ tkalci se služkami, jejichž počet se zvýšil na 358, zatímco tkalců nepatrně snížil na 356, z toho bylo 313 mistrů, 3 faktoři, 16 učňů, 13 dělníků a 11 pomocníků. Největší nárůst zaznamenala obuvnická živnost, kterou se zabývalo 240 osob, přesněji 170 mistrů, 32 učňů a 38 pomocníků. Pátou nejčastější profesí v Poličce byla krejčovská živnost, jíž se živilo 90 mistrů, 12 učňů a 26 pomocníků, celkem tedy 128 jedinců.

Nyní můžeme porovnat, jak se změnilo zastoupení vybraných řemesel a živností od roku 1880.

---

76) SOKA Svitavy, Archiv města Polička - III. Správa města Poličky v letech 1850-1945: Matrika domácích a matrika cizích 1880, kn. 2124.

TAB 8. Zastoupení řemesel a živností v Poličce roku 1890

Profese	Mistr	Učeň	pomocník	Dělník	Celkem	v %
řeznická	27	16	10	0	53	4,5 %
hostinský	26	0	0	0	26	2,2 %
stolařská	12	5	6	0	23	2 %
cukrářská	2	2	1	0	5	0,4 %

kuchařská	9	0	0	0	9	0,8 %
modlářská	1	0	0	0	1	
bednářská	8	2	1	0	11	0,9 %
obuvnická	170	32	38	0	240	20,6 %
kožešnická	8	1	1	0	10	0,85 %
nožířská	6	5	1	0	12	1 %
sýrařská	4	0	0	0	4	0,3 %
krupařská	1	0	0	0	1	
tesařská	9	0	1	0	10	0,85 %
sklenářská	5	1	1	0	7	0,6 %
tkalcovská	316	16	11	13	356	30,5 %
koželužská	3	0	4	0	7	0,6 %
klempířská	7	0	2	0	9	0,8 %
barvířská	5	1	1	0	7	0,6 %
malířská	4	1	0	0	5	0,4 %
zámečnická	19	9	6	0	34	2,9 %
hrnčířská	3	0	0	0	3	0,25 %
zelinářská	6	0	0	0	6	0,5 %
provaznická	4	0	0	0	4	0,3 %
varhanářská	1	1	0	0	2	
povoznická	17	0	0	0	17	1,45 %
knihářská	4	3	3	0	10	0,85 %
pekařská	25	11	14	0	50	4,3 %
uzenářská	1	0	0	0	1	
kamenická	2	0	4	0	6	0,5 %
semenářská	1	0	0	0	1	
rukavičkářská	3	0	0	0	3	0,25 %
punčochářská	1	0	0	0	1	
krejčovská	90	12	26	0	128	11 %
truhlářská	11	2	1	0	14	1,2 %

kovářská	17	5	8	0	30	2,6 %
zednická	8	0	0	0	8	0,7 %
sedlářská	2	3	2	0	7	0,6 %
pomocníci při dráze	6	0	0	0	6	0,5 %
kominická	2	0	0	0	2	
hodinářská	7	1	1	0	9	0,8 %
soustružnická	9	3	2	0	14	1,2 %
kloboučnická	5	2	0	0	7	0,6 %
zahradnická	1	0	0	0	1	
mlynářská	5	0	1	0	6	0,5 %
CELKEM					1166	

Obchod živil v Poličce 110 osob, což je o 13 jedinců méně než v roce 1880. Z celkového počtu bylo 61 obchodníků, 16 učňů a 33 obchodnických pomocníků. Co se týče vrstvy inteligence, stav úředníků se nepatrně snížil, úředníků u soudu bylo 23, ostatních 20 a poštovských pět, u dráhy působilo devět osob. Učitelů v Poličce taktéž ubylo, pro rok 1890 bylo do matriky domácích zapsáno 27 pedagogů, naproti tomu počet zdravotnického personálu se zvýšil, lékařů bylo 12, lékárníků sedm, zvěrolékař jeden a porodních bab devět. Městských duchovních sloužilo pět, četníků bylo osm, policejních strážníků dva a objevila se zde i funkce dozorce vězňů. Jeden povězný nadále hlídal bezpečnost města před požárem. Advokáti působili v Poličce dva, notář jeden a rovněž jeden právník, práci jim usnadňovalo sedm pracovníků advokátní kanceláře. Sféru služeb vylepšovala například hotovitelka květů, holič a kadeřník, cestář, fotograf, architekt, technik, dohazovačka či dvě společnosti. Nechyběli zde ani umělci - sochař, malíř, kapelník a operní zpěvačka. V celkovém součtu inteligence posílila, oproti polním hospodářům jich bylo už jen třikrát méně. Sociální vrstvy jsou opět zastoupeny všechny, nejchudší obyvatelé žili v chudobinci, v matrice jich je zaznamenáno 20, osm osob uvedlo do kolonky profese žebrák a devět almužník. ⁷⁷⁾

---

77) SOkA Svitavy, Archiv města Polička - III. Správa města Poličky v letech 1850-1945: Matrika domácích a matrika cizích 1890, kn. 2125.

I v posledním sledovaném roce, 1900, převládli v Poličce polní hospodáři, jejich počet zůstal stejný jako před deseti lety. Termín polní hospodář byl již zcela nahrazen rolníkem, bylo jich 279, pomocníků při polním hospodářství bylo jen šest, nádeníků naproti tomu 209. Tkalcovské řemeslo se opět dostalo na druhé místo, mistrů bylo napočítáno 256, faktorů šest, dělníků 19 a pomocníků 23, celkem se v této oblasti pohybovalo 304 osob. Služky nadále zůstaly v nejpočetněji zastoupených profesích v Poličce, v matrikách je najdeme jako zaměstnání u 282 žen. Na čtvrtém a pátém místě setrvaly živnosti obuvnická s krejčovskou, obuvnických mistrů bylo 135, učňů 32, pomocníků 12 a dělníků 40, krejčovských mistrů bylo 99, učňů 11, pomocníků 13 a dělníků 29.

Zastoupení dalších vybraných živností a řemesel můžeme opět sledovat v tabulce.

TAB 9. Zastoupení řemesel a živností v Poličce roku 1900

Profese	Mistr	Učeň	pomocník	Dělník	Celkem	v %
řeznická	20	8	11	5	52	4,4 %
hostinský	24	0	0	0	24	2 %
stolařská	7	2	4	2	15	1,3 %
cukrářská	9	2	2	0	13	1,1 %
kuchařská	8	0	0	0	8	0,7 %
modlářská	1	0	0	0	1	
bednářská	7	0	0	2	9	0,75 %
obuvnická	135	32	12	40	219	18,5 %
kožešnická	7	0	0	1	8	0,7 %
nožířská	8	5	0	3	16	1,3 %
sýrařská	4	0	1	3	8	0,7 %
krupařská	0	0	0	0	0	
tesařská	9	1	3	2	15	1,3 %
sklenářská	3	0	0	1	4	0,3 %
tkalcovská	262	0	23	19	304	25,6 %
koželužská	4	1	1	3	9	0,75 %
klempířská	6	3	2	3	14	1,2 %
barvířská	1	0	0	2	3	0,25 %

malířská	4	2	0	0	6	0,5 %
zámečnická	12	6	2	7	27	2,3 %
hrnčířská	1	0	0	0	1	
zelinářská	10	0	0	0	10	0,8 %
provaznická	4	0	0	2	6	0,5 %
varhanářská	2	1	0	3	6	0,5 %
povoznická	15	0	0	0	15	1,3 %
knihářská	9	3	2	1	15	1,3 %
pekařská	28	17	12	10	67	5,5 %
uzenářská	3	2	8	1	14	1,2 %
kamenická	4	0	0	1	5	0,4 %
semenářská	1	0	0	0	1	
rukavičkářská	2	0	0	0	2	0,15 %
punčochářská	5	0	0	0	5	0,4 %
krejčovská	99	11	13	29	152	13 %
truhlářská	12	4	6	8	30	2,5 %
kovářská	17	4	2	7	30	2,5 %
zednická	15	0	0	0	15	1,3 %
sedlářská	5	4	0	0	9	0,75 %
pomocníci při dráze	6	0	0	0	6	0,5 %
kominická	3	0	1	1	5	0,4 %
hodinářská	5	2	4	2	13	1,1 %
soustružnická	6	0	2	1	9	0,75 %
kloboučnická	4	4	1	1	10	0,8 %
zahradnická	2	0	1	0	3	0,25 %
mlynářská	1	1	0	0	2	0,15 %
CELKEM					1186	

Obchodnickou živnost mělo v Poličce 129 obyvatel, z toho bylo samotných obchodníků 81 a pomáhalo jim 33 příručích, obchodnictví se učilo 15 osob.

Úřednický aparát tvořil nepostradatelnou složku „intelligence“, na soudním úřadě pracovalo v daném roce 24 obyvatel Poličky, na okresním úřadě 41 jedinců a na poště 14 zaměstnanců. U dráhy se živilo 19 pracovníků. Na kvalitní vzdělání dbalo 41 učitelů, o zdraví pečovalo celkem 12 lékařů, pět porodních bab a tři lékárníci, duchovní útěchu poskytovali tři duchovní. Bezpečnost zajišťovali devět c.k. četníků, tři policejní strážníci a dozorce vězňů, povězný zase střežil město před vypuknutím požáru. Právní záležitosti řešili v Poličce tři advokáti, stejný počet notářů a právník, vypomáhalo jim šest koncipientů. S rozvíjející se výstavbou a zvelebením města se zvýšil počet stavitelů a architektů na deset, zlepšovaly se i služby a kulturní vyžití ve městě, své zastoupení v profesní skladbě si zachovali rovněž zmínění umělci.

I když počet hospodářů zůstal stejný, v procentuelním zastoupení se ukázal jejich pokles, jelikož počet obyvatel vzrostl, zvyšoval se i počet intelligence, oproti rolníkům jí už bylo 2,5krát méně. S postupným nahrazením ruční práce strojní výrobou se samozřejmě prohlubovaly sociální rozdíly, z matrik domácích a cizích se nedá vyčíst majetková situace obyvatel, nemůžeme tedy dokázat, v jaké míře tento jev postihl i Poličku. Jisté je, že počet těch nejchudších opět stoupl, za žebráka se označilo 11 lidí, za almužníka 30.⁷⁸⁾

Celkově můžeme shrnout, že Polička zůstala ještě na konci 19. století řemeslnicko-rolnickým městem, potvrdil se rovněž předpoklad o převaze polního hospodářství a tkalcovského řemesla. Vedle tkalců byli početnou skupinou obuvníci, což je vcelku typické pro celou Českomoravskou vrchovinu, například ve Žďáře tvořily 6 % z celé populace města.⁷⁹⁾ Silné postavení si udržovala i tradiční profese jako pekař (asi 4,3 % z vybraných řemesel a živností), krejčí (asi 12 %), řezník (asi 4,3 %) a hostinský (asi 2,1 %)⁸⁰⁾. Celkem úspěšnou pozici si uchovali také obchodníci, po celé zkoumané období byli šestým nejčastějším zaměstnáním v Poličce. Se vzrůstající prestiží a modernizací města stoupal i počet úřednictva, učitelů, architektů a právníků, stavba nemocnice započatá roku 1888 přivedla do Poličky více lékařů a lékárníků, zřizování kanalizace nebo vodovodu zase techniky a stavitele.

---

78) SOKA Svitavy, Archiv města Polička - III. Správa města Poličky v letech 1850-1945: Matrika domácích a matrika cizích 1900, kn. 2126.

79) Latzka, Jan: *Obecní samospráva a občanské elity na příkladu malého města Žďáru 1864-1912*, s. 28.

80) V malém městečku Horn v Rakousku byli hostinští velmi častou profesí, činily 5-7 % ze všech obyvatel v období 2. poloviny 19. století.

Stekl, Hannes: *Kleinstadtbürgertum in Niederösterreich: Horn, Eggenburg und Retz um 1900*, s. 32.

Za zmínku stojí vzrůstající počet dělnické profese. Do kolonky zaměstnání nahlásilo v roce 1880 profesi dělník v továrně 18 lidí, za deset let později již 100 obyvatel a v roce 1900 109 obyvatel. V Poličce fungovala do konce století vedle obuvnické a tkalcovské dílny, pivovaru, pily a závodu na výrobu varhan jen malá strojírna, slévárna, sirkárna a výroba stavebního materiálu, z části můžeme tedy takový nárůst vysvětlit i změnou terminologie, na níž mohla mít vliv socialistická agitace, která působila na poličské dělníky od ustavení strany „německé“ v roce 1869 a strany „rakouské“ v roce 1874. První doložený ohlas socialistické agitace v samotné Poličce je zaznamenán teprve k roku 1889, v roce 1892 byl založen dělnický spolek Svornost.⁸¹⁾ V roce 1880 byl v matrikách použitý výraz dělník jen v 18 případech jako dělník v továrně a v 19 případech jako tkalcovský dělník, v roce 1890 už ve 100 případech jako tovární dělník a v 13 případech jako dělník tkalcovský. Ještě výraznější rozdíl vidíme v matrice z roku 1900, kde kromě 109 továrních dělníků se tento pojem vyskytuje i u 27 řemesel a živností (včetně tkalcovského) ze 44 vybraných, tedy celkem v dalších 160 případech.

U terminologie to ale skončilo, sociální demokracie se v poličské společnosti zejména kvůli silnému náboženskému cítění a později také nacionalismu nějak výrazně neuchytila, což uvítali jak vládnoucí Mladočeši (z národnostních důvodů neměli internacionálně zaměřenou sociální demokracii v oblibě), tak ve spolku Svatojosefská jednota katolických jinochů a mužů, který byl ve stejném roce jako Svornost založen, aby čelil socialistické agitaci. Posílení sociálnědemokratického hnutí nepřineslo ani otevření mechanické tkalcovny roku 1901, kde před první světovou válkou pracovalo až 350 dělníků. Projevilo se to ve volbách do říšské rady, v Poličce zvítězil s téměř polovičním ziskem odevzdaných hlasů představitel národních sociálů Václav Klofáč (zapůsobil zde vysloveně nacionalistický volební program), zatímco kandidát sociální demokracie získal jen asi čtvrtinu hlasů.⁸²⁾

---

81) Konečný, Stanislav – Růžička, Jindřich: *Věnné město českých královen Polička*, s. 74.

82) Tamtéž, s. 75.

3.5 Náboženství a obcovací řeč obyvatel Poličky

Jak bylo naznačeno v závěru předešlé kapitole, obyvatelé Poličky byli silně spjati s náboženskou vírou a později díky blízkosti sousedního německého moravskotřebovského okresu ovlivněni nacionalismem. Podíváme se tedy v krátkosti na náboženské vyznání obyvatel a na strukturu poličské populace podle kritéria obcovací řeči.

K dovršení charakteru Poličky přispěla husitská revoluce, kdy byl vyhnán německý katolický patriciát, město se stalo ryze českým, hlásícím se ke kališnickému vyznání. Teprve s třicetiletou válkou přišla rekatolizace a piaristé z litomyšlské koleje si dali k roku 1650 potvrdit od poličského děkana, že v minulých letech při svých misiích „k vyhlazení kacířstev a k všemožnému vykořenění všelijakých sekt s jinou vírou než římskou apoštolskou“ obrátili na katolickou víru na tisíc osob z Poličska. Ani dlouhodobé rekatolizační úsilí však nedokázalo zničit pozůstatky nekatolických vyznání, jež se udržely až do vydání tolerančního patentu v roce 1781. Nyní měli doposud tajní nekatolíci na výběr mezi dvěma povolenými nekatolickými církvemi, z nichž volili nejčastěji víru helvetskou, nejvíce podobnou jejich původní víře.⁸³⁾ Z údajů v Přehledu o počtu obyvatel pro rok 1880, 1890 a 1900⁸⁴⁾ můžeme zjistit, kolik obyvatel se k určité víře hlásilo.

TAB. 10 Náboženské vyznání obyvatelstva Poličky v letech 1880 - 1900

Náboženské vyznání	Rok		
	1880	1890	1900
Římskokatolické	4422	4353	4754
evangelické - augšburské	2	12	2
evangelické – helvétské	117	123	173
Židovské	91	60	53
bez vyznání	0	2	0
Celkem	4632	4550	4982

83) Konečný, Stanislav – Růžička, Jindřich: *Věnné město českých královen Polička*, s. 22, 30, 43.

84) SOKA Svitavy, Archiv města Polička- III. Správa města Poličky v letech 1850-1945: Přehled o počtu obyvatel, inv. č. 59, 60, 61.

Po celé období byla situace srovnatelná, k římskokatolické víře se hlásilo přibližně 95,5%, k helvétské víře 3 % a k izraelské víře asi 1,5 %. Do jaké míry se v době sekularizace jednalo o aktivní věřící, z pramene nelze zjistit.

Polička patřila od dob husitství mezi česká města a nacionální myšlenka jí provázela po celou 2. polovinu 19. století. Díky blízkým Svitavám, které můžeme považovat za město s německým obyvatelstvem, byly nacionální rozpory ostřejší. Opět vyjdeme z údajů uvedených v Přehledu o počtu obyvatel pro zmíněné roky ⁸⁵⁾, které si můžeme prohlédnout v přehledné tabulce.

TAB. 11 Struktura obyvatelstva města Poličky podle obcovací řeči

Obcovací řeč	Rok		
	1880	1890	1900
Česká	4588	4525	4962
Německá	44	16	19
Neuvedeno	0	9	1
Celkem	4632	4550	4982

Obyvatelé s českou obcovací řečí tvořili v roce 1880 99 % celkové populace a toto procento se nadále zvyšovalo, v roce 1900 dosahovalo hodnoty 99,6 %. Český charakter je tedy nezpochybnitelný.

---

85)SOkA Svitavy, Archiv města Polička- III. Správa města Poličky v letech 1850-1945: Přehled o počtu obyvatel, inv. č. 59, 60, 61.

4. Obecní samospráva v Poličce (1848 – 1914)

4.1 Obecní výbor (1848-1880)

Zrušením roboty a poddanství skončila roku 1848 vrchnostenská správa, následné zavedení ústavnosti znamenalo úplnou přestavbu politického správního systému. Obzvláště ve městech rodící se buržoazie žádala (již na jaře 1848) zavedení obecní ústavy. Se vzrůstajícím politickým sebevědomím se zvyšoval zájem o spolurozhodování na komunální úrovni, což byl první krok k vytvoření liberálně-občanské společnosti.⁸⁶⁾

4.1.1 Počátky samosprávy v Poličce

Snaha ovlivnit městskou správu, a to zejména správu městského majetku a hospodářství, jako první vyvrcholila dle očekávání v Praze vytvořením měšťanského výboru fungujícího ještě vedle magistrátu. Po jejich vzoru proběhla v dubnu 1848 volba i v Poličce, městský výbor volili všichni plnoprávní občané města i obou předměstí. Z 24 zvolených byl jeden z dolního předměstí – František Tamele, tři z horního předměstí – Jan Blažek, Jan Findejs a František Makovský a 20 z centra, mezi nimiž byli i zástupci inteligence – děkan Jan Stelzig, městský lékař Josef Smola, učitel Florian Findejs a magistrátní úředníci Jan Schmied a Jindřich Tichý. Ze zbylých 15ti se devět živilo tradičními řemesly a zbytek byli zástupci obchodnické honorace města. Poslední zmíněná, vcelku malá skupinka nejbohatších, nakonec zcela ovládla celý výbor, což se projevilo při volbě purkmistra a užšího výboru. Purkmistrem se stal pláteník Josef František Daubek, do šestičlenné rady byl zvolen kupec Jan Lamatsch, kupec Jiří Bouzar, oba jmenovaní úředníci, lékař Smola a jen jediný zástupce měšťanstva obuvník Jan Faltys, i mezi náhradníky měli obchodníci znatelnou převahu. Staré poličské měšťanstvo se oproti nedávno příchozí obchodnické vrstvě projevilo jako zcela politicky slabé, nestmelené a neschopné. Převzetí moci městskou samosprávou mohl však stát pozorovat s klidem, jelikož nevybočovala ze státem podporovaných zájmů.⁸⁷⁾

Podle návrhů na Kroměřížském sněmu mělo obcím náležet sebeurčení ve všech záležitostech

---

86) Kladiwa, Pavel: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914. Díl I. Vývoj legislativy*, s. 15.

87) SOkA Svitavy, Archiv města Polička- III. Správa města Poličky v letech 1850-1945: Inventář, Litomyšl 1965, s. I-III.

týkajících se výlučně obecních zájmů, volba zástupců měla být svobodná. Samospráva na úrovni zemí se měla rozšířit směrem dolů a v jednotlivých zemích by tak vznikla soustava krajů, okresů a obcí, jež by svěřenou část veřejné správy vykonávala vlastními volenými orgány. ⁸⁸⁾ Tato myšlenka byla prosazena v tzv. Stadionově prozatímním obecním zřízení z 20. března 1849, nejnižšími samosprávnými články se staly města, městyse, městečka či vesnice. Zazněla zde proslulá věta Felixe Schwarzenberga, že základ svobodného státu tvoří svobodné obce. Polička zrušením podkomořského úřadu ztratila svůj výsadní titul královského věnného města a společně s dalšími královskými městy se její hospodářská správa podřídila předpisům platným pro všechny obce.

Obecní zákon se vztahoval na všechny obce s výjimkou hlavního města a krajských měst, která měla dostat vlastní samostatná zřízení (statuty), o něž mohla požádat i jiná významnější města. Rozlišoval dvě pravomoci obce, přirozenou působností obce se rozuměla správa vlastních záležitostí, přenesenou působností obstarávání některých veřejných věcí určených státem. Na základě Stadionova zákona byly vyhlášeny volby do obecních zastupitelstev, ovšem až do 60. let jediné, protože obecní zákon byl anulován a přepracován. ⁸⁹⁾

Do čela městské samosprávy v Poličce, tedy do funkce purkmistra, byl paradoxně zvolen Josef Smola ⁹⁰⁾, člověk s demokratickými, vlasteneckými tendencemi, který byl zaměřen na jiné cíle než vládnoucí obchodnická vrstva obecního výboru.

Krátké konstituční období bylo ovšem nahrazeno érou bachovskou utužující státní moc, veřejné jednání orgánů obecní samosprávy bylo zrušeno a zvolená představenstva měla být potvrzena příslušnými krajskými úřady, potvrzování provázela povinná přísaha věrnosti. Do okresních a krajských úřadů byly dosazováni byrokrati, kteří měli hlídat a stíhat sebemenší náznaky svobodomyšlnosti, s tím jim měla pomáhat nová státní instituce četnictvo. Poličské měšťanstvo se novým poměrům přizpůsobilo snadno a rychle, nikdy nemělo vyšší politické

---

88)Hledíková, Zdeňka - Janák, Jan - Dobeš, Jan: *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha 2005, str. 297.

89)Kladiwa, Pavel: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914. Díl I. Vývoj legislativy*, s. 16.

90)Josef Smola se narodil roku 1809 v Dobrušce, byl významným pokrokovým činitelem. V Poličce působil jako městský lékař, v roce 1848 se postavil do čela Národní gardy. Přestože měl v Poličce velké množství odpůrců, zejména mezi tradičním měšťanstvem, byl v letech 1848-1851 a 1865-1866 zvolen purkmistrem. Zasadil se o stavbu kostela sv. Jakuba a Měšťanského pivovaru. Zemřel v Poličce roku 1867.

cíle, podle okresního komisaře Josefa Sallače by i v roce 1848 bez iniciativy Smoly bylo zcela neškodné. Josef Sallač byl velmi horlivý a důsledný a jako základní cíl si vytyčil navrátit do města klid a pořádek. Nezaměřil se pouze na Smolu, okresního soudce Karla Radnického neustále žaloval u vyšších instancí, že se v kostele nechová příkladně a tím ovlivňuje své podřízené.⁹¹⁾ Další obětí byl sládek Ludvík Martinů, jemuž přišlo poštou v srpnu 1851 několik desítek výtisků konfiskovaných Havlíčkových Epištol kutnohorských a jenž 4. října 1851 způsobil incident, který rozvířil život v Poličce a zároveň se stal Sallačovi záminkou k otevřenému boji proti Smolovi. Toho dne se slavil svátek císaře Františka Josefa, odpoledne se v hostinci sešla širší společnost a již značně připitý Martinů připíjel na zdraví „jeho Františka Josefa“, totiž právníka *Františka* Lukáše a purkmistra *Josefa* Smoly, kteří tu byli přítomni. Potom ovšem pronesl Ludvík Martinů přípitek: „Ať žije náš císař, ale radši bych byl, kdyby toho kluka usmrkaného oběsili!“ Zvěst o protistátním výroku se brzy donesla k okresnímu komisaři a na žalobu se nemuselo dlouho čekat, Martinů byl odsouzen k třem měsícům vězení a Smola a radní Václav Klimeš měli být zbaveni funkce. Smola sice prokázal, že při přípitku nebyl přítomen, ale k jeho odvolání stačila i skutečnost, že prohřešek nenahlásil hned, jak se ho dozvěděl. Oba muži všemožně protahovali své suspendace až do roku 1854, kdy byla s konečnou platností sesazení pro urážku majestátu a ztrátu důvěry potvrzena. Až do té doby byl nový purkmistr, předtím první radní, kupec Jiří Bouzar pouze purkmistr zastupující, noví radní Ferdinand Thanabauer a lékař Josef Tamele byli potvrzeni rovněž až v roce 1854.

Josef Smola měl ale obrovskou autoritu a jeho vliv přetrval i po jeho odstranění z funkce, zasahoval téměř do všeho, což vyvolalo reakci až u litomyšlského okresního hejtmána, který přikázal, aby byl Smolovi zamezen přístup na městskou radu i do kanceláře. Důkazem toho, že i tento zákaz byl k ničemu, je Smolova iniciativa poslat dopis Františku Palackému s prosbou o radu ohledně dluhu císaře Matyáše z roku 1612.⁹²⁾ Jeho vliv na co největší osamostatnění samosprávy byl zřejmý po celá 50. léta 19. století, podobně působil na veřejnost svým národně buditelským duchem, zejména na mladou generaci.⁹³⁾ Sám Sallač zkonstatoval, že ve městě se od roku 1853 stále více vyskytují nakažení svobodomyšlnictvím

---

91) Růžička, Jindřich: *Dějiny města Poličky. Díl druhý (1848-1914)*. Dílčí materiál pro připravovaný tisk, Městské muzeum a galerie Polička, Polička 1973- 1980, č. K 2516, s. 2-4.

92) Palacký poradil a Poličané se pomocí vídeňského právníka Jana Aigla domáhali svého práva na splacení dluhu 3100 kop míšeňských grošů, spor dopadl v jejich neprospěch.

93) V roce 1856 byla Smolovi nabídnuta pozice ředitele Ochotnického spolku.

a se sklony k panslavismu.⁹⁴⁾ Také liberalizace hospodářských poměrů způsobovala, že přes vnější útlak obecní samosprávy a silnou germanizaci neustále sílila ona obchodnicko – inteligenční skupina, jež se chopila moci v revoluční době a nyní čekala na své prosazení a uplatnění.

Tato situace nastala po prohrané válce s Itálií a následném pádu Bachovy vlády, kdy se stát zmítal ve finanční krizi a hledal nové řešení. Císařský diplom z října 1860 sliboval mnohé a vzbuzoval velké naděje pro neněmecké národy, Oktrojovaná ústava jejich nadšení zchladila. V březnu 1862 byl vydán Říšský obecní zákoník, z nějž vycházely Zemské obecní zákony. Nový zákon měl obcím opět vdechnout život, obecní samosprávy měly být samostatné a schopné postarat se o obecní záležitosti a tím ulehčit státu.⁹⁵⁾ Pravomoc obce byla opět dvojitá, samostatná a přenesená působnost. Na základě samostatné působnosti obec spravovala a volně nakládala se svým majetkem, udílela domovské a měšťanské právo a čestné občanství a starala se o místní policii. Přenesená působnost uvalila na bedra obcí záležitosti přenesené na obec zákonem.⁹⁶⁾ Jak píše Pavel Kladiwa, alfou a omegou činnosti samospráv se staly finance. Stát se zbavil finanční zátěže a udělil si právo obcím finančně pomoci, zdůrazňují právo ne povinnost, bohužel ani v nejtěžších chvílích se obcím nijak nerevanšoval. Dané povinnosti obcí přesahovaly jakékoli jejich možnosti a tak si s nedostatkem financí počínaly již v 60. letech. Se zvyšujícími se náklady na školství, zdravotní, sociální, bezpečnostní a dopravní infrastrukturu upadaly obce do obrovských dluhů, bankovní půjčky na investice vždy přesahovaly možnosti městského rozpočtu a málokdy se investice navrátily (zisk přinášela například plynárna, elektrárna nebo jatka), většina projektů (školství, zdravotnictví) byla prodělečná. Situaci zhoršovala i absence kontroly obecních orgánů ze strany obyvatelstva a špatné hospodaření obcí způsobené nedostačujícími intelektuálními silami obecních představitelů. Je ale nutné zmínit, že na přelomu století si obce nemohly vystačit ani při té nejvyšší míře hospodárnosti.⁹⁷⁾

Volba obecního zastupitelstva v březnu 1863 byla novou příležitostí pro Josefa Smolu. Jeho radikální přístup, netolerantnost a prudkost jistě odradila mnoho měšťanů, a přesto byl do zastupitelstva zvolen, do funkce purkmistra se ale neprobojoval, porazil ho zednický mistr

---

94) Růžička, Jindřich: *Dějiny města Poličky. Díl druhý (1848-1914)*, s. 6-8.

95) Kladiwa, Pavel: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914. Díl I. Vývoj legislativy*, s. 21.

96) Latzka, Jan: *Obecní samospráva a občanské elity na příkladu malého města Žďáru 1864-1912*, s. 34.

97) Kladiwa, Pavel: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914. Díl I. Vývoj legislativy*, s. 93, 106-111.

Leopold Faiman. Byly vzneseny protesty, za kterými stál nám již známý Ludvík Martinů, ale volba opakována nebyla. Smola přesto zůstal politicky nejaktivnější osobností v Poličce.⁹⁸⁾ Chvíli se spekulovalo, že by mohl kandidovat i do zemského sněmu. V dalších volbách roku 1865 byl Smola úspěšnější a stal se starostou, volba byla kvůli neustálým námitkám jeho odpůrců zejména z předměstí třikrát opakována.

Za Smolovy největší úspěchy lze považovat stavbu kostela sv. Jakuba a měšťanského pivovaru. Právě podpora investice do pivovaru a pomoc vnitřním měšťanům při sporech s předměstím mu nejspíš přinesla hlasy potřebné k vítězství ve volbách. Staré měšťanstvo uznalo, že ačkoli se se Smolou neshodnou, jeho ctižádostivost, horlivost a politické umění (s taktikou pokulhával) městu a zejména jeho hmotným statkům prospěje. Bohužel krátkozrakost, sobeckost a ziskuchtivost většiny radních zmařila Smolovy návrhy, které by městu v dlouhodobější perspektivě opravdu pomohly. Například jeho návrh, aby do škol byli přijímáni řádně kvalifikovaní učitelé, byl zavržen, protože zaměstnáním nekvalifikovaných se ušetří. Obdiv celého města mu přineslo jeho jednání za pruské okupace roku 1866, kdy Smola uchránil město od nadměrných rekvizicí a občany od pokut a násilí, které jim hrozily za incidenty s Prusy. Tady i ti největší Smolovy odpůrci přiznali, že Smola je mužem na svém místě.

17. srpna 1867 Josef Smola nečekaně zemřel na zánět střev, bylo mu jen 58 let a nebyl zdaleka u konce se svými plány. Na jeho sen vytvořit z Poličky velkostatkářské město navázalo zastupitelstvo až za 40 let koupí hradu Svojanova a komplexu Študlov.⁹⁹⁾

Do funkce purkmistra nastoupil měšťan a obchodník Jan Bouzar, jenž se hlásil k mladočeské politice. Svůj radikální státoprávní názor projevil a byl za něj pokutován v roce 1868, když jako předseda Měšťanské besedy podpořil české poslance, kteří na protest proti rakousko-uherskému vyrovnání demonstrativně odešli z říšské rady. Bouzar nepokračoval ve Smolově politice, ostatně to byl obchodník, tudíž byl závislý na kupní síle nejširších vrstev

---

98) Jedním z prvních činů nové městské rady bylo jmenování Františka Palackého, Františka Ladislava Riegra a Františka Augustina Braunera čestnými občany města.

99) Růžička, Jindřich: *Dějiny města Poličky. Díl druhý (1848-1914)*, s. 45-61.

obyvatelstva. Z vlastního zájmu tedy podporoval rozvoj poličského průmyslu, aby širokým vrstvám zajistil výdělek a tím pádem i sám sobě. Město tedy mělo mladočeského starostu a zahájilo tím tradici, které zůstalo věrné po celé desetiletí.¹⁰⁰⁾

---

100) Růžička, Jindřich: *Dějiny města Poličky. Díl druhý (1848-1914)*, s. 65-69.

4.1.2 Rozdvojení samosprávy

Již od 18. století se táhly vleklé spory mezi městem a předměstím, předměstští obyvatelé se snažili získat co nejvíce práv, která byla výsadou měšťanů. Zejména starousedlé rodiny honosící se titulem předměstských měšťanů, jež jim udělila Marie Terezie, se chtěly podobat pravým měšťanům a užívat jejich výhod, zvláště týkajících se městského majetku. V demokratickém období 1848-1849 zvolili městský výbor všichni plnoprávní občané města i obou předměstí a do vedení se tak dostali i čtyři představitelé z předměstí, po vyhlášení prozatímního obecního zákona na jaře 1849 získali předměstští oporu pro své nároky na zastoupení. Jejich tlak však stále vzrůstal, poukazovali obzvláště na početní převahu oproti městu. Prozatímní obecní výbor se ještě před řádnými volbami snažil s předměstím uzavřít dohodu, podle které by občanům vnitřního města byla zaručena trvalá většina.¹⁰¹⁾ Zástupci předměstí na tuto dohodu zprvu přistoupili, celá věc zkrachovala až v průběhu jejích příprav a ihned po volbě obecního zastupitelstva v září 1850 podala předměstí žádost o přiznání stejných práv k užívání obecního majetku, kterou však krajská vláda v Pardubicích dvakrát zamítla. Státní úřady chtěly navodit zdání spravedlnosti a tak rozdělily z městského účtu položky, které přináležejí pouze městu, a vedle toho položky, na které si mohou činit nároky i předměstí, ale přesto se nadále držely starých zvyklostí a zaručily tak městu jeho výsady. Ani představitelé vnitřního města nezůstávali pozadu, už městský výbor žádal povolení k vytvoření instituce obecních starších, jež by spravovala vyhrazené městské jmění. Schválení žádosti byl vlastně první krok k pozdějšímu rozdvojení samosprávy v Poličce. Proti rozhodnutí se předměstští odvolávali až na ministerstvo vnitra, opět neúspěšně.

Spor byl obnoven na počátku 60. let v uvolněnější politické situaci a zároveň před volbami do obecního zastupitelstva. Ovšem ani nyní se občanům předměstí nedařilo, proti jejich návrhům se rázně postavil Josef Smola a roku 1864 vyjednal rozhodnutí městské rady, že majetek se všemi právy zůstane v rukou měšťanů.¹⁰²⁾ Není se tedy čemu divit, že předměstští občané

---

101) Obecní výbor měl mít 40 členů, 28 mělo být voleno městem a po šesti pak oběma předměstími. Kdyby se někdy počet členů měl změnit, vnitřní město mělo mít vždy zaručeno dvou třetinovou převahu. O volbě purkmistra, radních a náhradníků, jakož i o výsledku všech projednávaných záležitostí, měla rozhodnout prostá většina.

102) Růžička, Jindřich: *Dějiny města Poličky. Díl druhý (1848-1914)*, s. 51.

s takovou vervou protestovali proti zářijovým volbám, které skončily vítězstvím Smoly a jeho přívrženců. Volby musely být dokonce třikrát opakovány a jednou okresním výborem kvůli rozbrojům ve městě zastaveny. Ještě v průběhu volebních protestů rozhodl zemský výbor opět za Smolova přičinění a také díky jeho příteli Braunerovi, jenž oficiálně zastupoval poličské měšťany, o správnosti rozsudku ministerstva vnitra z roku 1852.

Nová samospráva využila ustanovení osmé kapitoly obecního zřízení z roku 1864 a zřídila pro vnitřní město samostatnou místní „osadu města uvnitř hradeb“ s vlastním úřednickým aparátem a se základním úkolem spravovat vlastnictví městského velkostatku.¹⁰³⁾ V Poličce tak vznikly dvě obce, politická zahrnující město i obě předměstí, v jejímž čele stál obecní starosta (v tehdejší době Josef Smola), a vzniklá místní osada města uvnitř hradeb, kde byl do funkce místního starosty zvolen rovněž Josef Smola.¹⁰⁴⁾

Další žaloba předměstských byla vedena přímo proti Smolovi (městská rada byla obviněna z jeho podporování a napomáhání) a týkala se stavby pivovaru, který prý staví Smola jako svůj podnik a používá k tomu i dříví z městských lesů. Od tohoto narčení byl Smola očištěn a znovu bylo potvrzeno držení majetku jen pro osadu města uvnitř hradeb.

Ani nyní spory neustaly, předměstští stále tvrdili, že město nemá žádný samostatný majetek a že veškeré jmění náleží Poličce jako celku. Tuto žádost zamítl krajský soud a navíc měšťané prostřednictvím Františka Augustina Braunera¹⁰⁵⁾ podali žalobu na předměstské pro vychloubání se neexistujícími právy a neoprávněnými nároky na majetek města, načež se předměstí odvolalo k zemskému vrchnímu soudu, který jejich žádost roku 1872 opět zamítl.

Předměstští vedle podávání soudních žalob a úředních stížností svolávali také veřejné protestní schůze měšťanstva a všemožně pomlouvali zejména Smolu.

---

103) V té době se jednalo o 1664 hektarů lesa.

104) V sousední Litomyšli byla „osada města Litomyšle“ zřízená v roce 1871, v čele politické obce stál purkmistr, v čele místní obce starosta.

105) Brauner zastupoval město od 60. let až do roku 1879, ještě jeho dědicové se domáhali zaplacení doplatku za vedení sporu. Roku 1875 využíval svého postavení v Poličce pro prosazení staročeského kandidáta do zemského sněmu, volby nakonec vyhrál Mladočech Karel Sladkovský.

V roce 1872 došlo k oddělení majetkové správy města v úřadu Osady města Poličky uvnitř hradeb od úřadu obce, jenž spravoval veškeré záležitosti celé Poličky. Později si vlastní osadu pro správu nepatrného majetku pořídilo i Horní předměstí, ke dvěma starostům přibyl tedy ještě třetí, který úřadoval ve svém domě. Starosta Osady města Poličky pracoval od roku 1884 na náměstí v domě čp. 160, starosta celé obce sídlil samozřejmě na radnici.¹⁰⁶⁾

Obecní samospráva tedy neměla právo zasahovat do záležitostí městského majetku, nemohla tedy ani počítat s výtěžkem, který by povzbudil rozpočet obce či případně kompenzoval zadlužení. Přitom právě tradiční vlastní příjmové zdroje měst (zemědělská půda, lesy, domy) hrály zásadní roli v udržitelnosti a nezávislosti jejich hospodaření, obzvláště pak pokud se navyšovaly. Největším nedostatkem financí trpěla města v době modernizace, kdy mnoho projektů bylo sice nutných, ale prodělečných, a tak se externí zdroje kapitálu staly nepostradatelné.¹⁰⁷⁾ Většina investic byla realizována z úvěrů, v menších městech se často využívaly zdroje z městských spořitelen¹⁰⁸⁾, jak tomu bylo například v Litomyšli, kde ovšem městská spořitelna (stejně jako v Poličce) spadala rovněž pod správu jiné než politické samosprávy, přesněji pod správu Osady města Litomyšle.

I v Poličce proběhla výstavba infrastruktury podobně jako v dalších městech od 90. let 19. století, spory mezi měšťany a předměstskými se naštěstí neobnovily, protože Osada města uvnitř hradeb financovala či alespoň spolufinancovala téměř všechny plány. Prvním ze zařízení vysloveně moderního městského charakteru související s výstavbou nových domů okolo nádraží byla kanalizace. V roce 1899 byly zařazeny náklady na vybudování kanálů do rozpočtu, po dílčích pracích schválilo v červnu 1907 okresní zastupitelstvo obecnímu výboru uzavření půjčky na 10 000 korun, na kanál přispěla i rada Osady města Poličky částkou 11 000 zlatých.¹⁰⁹⁾ Práce postupně pokračovaly až do roku 1915, kdy byly odloženy kvůli

---

106) Junek, David: *Barokní a gotická radnice města Poličky*. Předloha pro tištěnou publikaci, Městské muzeum a galerie Polička, Polička 2004, č. K 1781.

107) Maier, Karel: *Hospodaření a rozvoj českých měst 1850-1938*. Academia, Praha 2005, s. 350-351.

108) Fasora, Lukáš: *Svobodný občan ve svobodné obci? Občanské elity a obecní samospráva města Brna 1851-1914*, s. 171.

109) Růžička, Jindřich: *Dějiny města Poličky. Díl druhý (1848-1914)*, s. 91-102.

nepříznivému finančnímu stavu způsobenému válkou. Další půjčka byla přijata na postavení městských jatek, které byly uvedeny do provozu již 1. října 1900. Správa města uvnitř hradeb investovala do vybudování vodovodu (29 000 zlatých), ze zisku z městského majetku byly vydlážděny ulice a pořízeny chodníky a roku 1910 byla provedena elektrifikace města a postavena městská elektrárna za 390 000 korun. Město „uvnitř hradeb“ se podílelo i na stavbě učitelského ústavu, z předpokládané ceny 150 000 uhradilo 70 000 zlatých, a na rekonstrukci radnice.¹¹⁰⁾

---

110) Růžička, Jindřich: *Dějiny města Poličky. Díl druhý (1848-1914)*, s. 91-102.

4.2 Volby

Zavedení moderní obecní samosprávy roku 1849 povzbudilo formující se občanskou společnost, společnost liberální tedy ne rovnostářskou, která se teprve postupem času začala pomalu demokratizovat. Zásadním měřítkem prestiže nebyl původ člověka, ale jeho majetkové poměry a vzdělání, což se odrazilo i ve volebním právu. Volby do obecních zastupitelstev nebyly výkonem politických práv, neexistoval demokratický volební řád a hlasy tudíž také neměly stejnou váhu. Kladiwa píše, že volební akt je akt hájení majetkových zájmů.¹¹¹⁾ Základní podmínky pro získání volebního práva bylo dosažení zletilosti a splnění stanoveného majetkového cenzu, tedy zaplacení přímé daně v určené výši. Volební právo je oddělené od práva domovského, osoba tedy nemusí v obci ani bydlet, stačí, když platí daně. Právo volit měly i právnické osoby jako akciové a obchodní společnosti či družstva. Automaticky získala volební právo honorace obce, mezi níž můžeme počítat státní úředníky, duchovní, doktory se získaným akademickým titulem na některé rakouské univerzity, představené a vyšší učitele obecních škol či profesory na středních školách nebo vyšších učilištích.¹¹²⁾

Voliči byli odstupňováni do tří volebních kurií, v prvním volebním sboru byla zařazena honorace, čestní občané¹¹³⁾ a největší daňoví poplatníci, jejichž souhrn přímých daní tvořil zhruba třetinu předepsaných přímých daní obce. Volby se konaly každé tři roky, počet členů obecního výboru byl odvozen z počtu obyvatel obce, v Poličce se volilo do roku 1897 30 členů (každý sbor volil deset), po té 36 zastupitelů (každý sbor volil 12), počet náhradníků – 15 - zůstal stejný po celou dobu (každý sbor volil pět náhradníků). Obecní výbor volil následně obecní představenstvo, starostu a radní, jejichž počet nesměl klesnout pod dva radní

---

111) Kladiwa, Pavel: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914. Díl I. Vývoj legislativy*, s. 17, 34.

112) Latzka, Jan: *Obecní samospráva a občanské elity na příkladu malého města Žďáru 1864-1912*, s. 35.

113) V národnostně smíšených oblastech využívali machinací s udílením čestných občanství, aby si tak převažující národnost v obecním výboru zajistila většinu mezi voliči v prvním sboru a tím následné znovuzvolení.
Cibulka, Pavel: *Královo Pole – život po boku moravské metropole*. In: Fasora, Lukáš – Hanuš, Jiří – Malíř, Jiří (eds.): *Občanské elity a obecní samospráva 1848–1948*. CDK, Brno 2006, s. 271 – 283, zde s. 273.

a zároveň nesměl přesáhnout třetinu členů obecního výboru. ¹¹⁴⁾

Samotné volby probíhaly tak, že nejprve stávající obecní představenstvo zaevidovalo a rozdělilo obyvatele města do volebních seznamů, ty pak byly vyvěšeny k nahlédnutí a případné námitky musely být vzneseny ve lhůtě osmi dnů. Poté byli voliči vyzváni, aby se zúčastnili voleb v daný termín a čas (každý sbor volil většinou v jiný den), hlasovací lístky měly mít formát čtvrtky obyčejného archu papíru, jméno volené osoby mělo být napsáno správně a zřetelně s udáním stavu či čísla domu. Volby byly veřejné a ústní. Po vyhlášení výsledků byla opět doba, kdy se mohly volby zpochybnit, v tomto případě se volby opakovaly.

Volební sbory rozdělily občany na ekonomickou elitu, průměrné a nejmenší poplatníky, pak tu byli ještě ti, co volební právo neměli vůbec, ale i nižší vrstvy toužily po občanských ideálech, právu na lepší a kvalitnější život a právu spolurozhodovat o svém městě. Přibývaly spory mezi starými (honoračními) a novými (občanskými) společenskými elitami, nové chtěly získat nová práva a svobody, staré zase nechtěly ztratit staré jistoty. Sociální otázka se prolínala s otázkou národnostní, jelikož sociální rozvrstvení se překrývalo s národnostním a volební systém tak zvýhodňoval německé vrstvy obyvatel. Národnostní boje ještě více zatížily rozpočet obcí, jelikož dvojnásobná výstavba infrastruktury se pochopitelně prodražila. Podle Kladiwy však sociální faktor zůstával primární a národnostní působil jako urychlovač. ¹¹⁵⁾

Volby ovlivnily i nejtěžší problém Habsburské monarchie 2. poloviny 19. století, mám na mysli jazykovou otázku. Říšské ani zemské zřízení jazyková ustanovení neměla, o jednacím řeči si rozhodoval každý samosprávný orgán sám, tudíž jazykové poměry záležely rovněž na výsledku voleb. ¹¹⁶⁾ Vídeň i zemské výbory reagovaly na problémy pomalu a nedostatečně, snahy o reformu volebního práva byly tedy stále naléhavější a ostřejší.

Jak probíhaly a dopadly volby, kolik lidí mělo volební právo a jaká byla volební účast v Poličce ve druhé polovině 19. století a na počátku následujícího století, se budeme věnovat níže.

---

114) Latzka, Jan: *Obecní samospráva a občanské elity na příkladu malého města Žďáru 1864-1912*, s. 35.

115) Kladiwa, Pavel: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914. Díl I. Vývoj legislativy*, s. 152.

116) Tamtéž, s. 83.

Množství dochovaných materiálů k obecním volbám v Poličce je značně omezené, podrobnější (ovšem stále nedostačující) informace najdeme až pro volby od 80. let 19. století, pro období 50. a 60. let se dají využít materiály osvětlující veřejnou činnost Josefa Smoly.

Dozvídáme se tak o prvních a jediných volbách v 50. letech 19. století, v nichž byl zvolen Josef Smola purkmistrem a následně z této funkce sesazen, i o dalších volbách v březnu 1861, kdy po důkladné agitaci je Smola opět zvolen do obecního výboru, ovšem již ne do funkce starosty. V dalších volbách roku 1864 byl Smola znovu zvolen do obecního výboru města, volba byla napadena předměstskými a to dokonce dvakrát, když pak zvítězil i ve třetí volbě v únoru 1865, neměli již jeho odpůrci žádné použitelné námitky a Josef Smola se opět mohl chopit funkce starosty, ovšem jen do srpna 1867, kdy nečekaně zemřel. Tuto dobu jsme ostatně už popsali v kapitole 4.1 Počátky samosprávy v Poličce (1848-1867).

Podobně jako jsou 60. léta spojená se jménem Josefa Smoly, jsou 70. léta v Poličce propojená s jeho nástupcem Janem Bouzarem, který se ve funkci starosty udržel do roku 1873, a Josefem Thanabauerem, jenž byl ve funkci dalších 10 let, tedy do roku 1884. Dalo by se předpokládat, že mezi zvolenými do obecního výboru byli nejspíš s nepatrnými obměnami stále ti samí muži. Způsoboval to volební systém, že se správa obce stala záležitostí vcelku úzkého uzavřeného kruhu lidí vládnoucího po mnoho volebních období. S jistotou to však budeme moci prokázat pro pozdější období, přesněji od voleb roku 1884. Podobně jako Smola měl i Bouzar problémy s představiteli předměstích, což se ukázalo při volbách 1869/1870, které musely být čtyřikrát opakovány. O rok později byl Bouzar zvolen za Litomyšl a Poličku i do zemského sněmu. Jako starosta, místní starosta a zemský poslanec v jedné osobě vedl mnoho soudních sporů s předměstskými, které vždy dopadly stejně a to potvrzením práv měšťanů uvnitř hradeb. Za radikální soudní rozhodnutí, že členem městské rady v Poličce může být jen ten, kdo vlastní dům anebo příbytek v Poličce, byl kritizován i mladočeskými Národními listy, protože tím byla vyřazena ze správy města inteligence, jež jen málokdy byla majiteli nemovitostí. Kvůli neustálým rozporům se Bouzar vzdal kandidatury na starostu města, ve funkci ho vystřídal jiný bouřlivý Mladoček a obchodník Josef Thanabauer. Po volbách roku 1873 uvedly Národní listy politování nad tím, že jejich kritika nebyla v Poličce vyslyšena.¹¹⁷⁾

---

117) Růžička, Jindřich: *Dějiny města Poličky. Díl druhý (1848-1914, s. 63-73.*

Mnohem sledovanější a bouřlivější byly v Poličce vždy volby do zemského sněmu. Kvůli důsledné volební agitaci Staročechů na voliče horního a dolního předměstí a zejména pak na konzervativní Litomyšl nebyl Bouzar roku 1874 zvolen o pouhých 15 hlasů ani jako poslanec zemského sněmu. Poličku tak zastupoval na zemském sněmu Staročech, ačkoli město bylo plně v rukou Mladočechů starosty Thanabauera a místního starosty Emanuela Víta. Tento stav trval jen do doplňovacích voleb roku 1875, kdy byl jako kandidát nasazen populární Karel Sladkovský, jenž získat drtivou převahu nejen v Poličce, ale zvítězil i v Litomyšli. Rozštěpení české politiky se tedy projevilo i v Poličce, ovšem těchto příznivců nebylo mnoho, dokazuje to rezoluce z voličské schůze z 22. června 1874, kde se píše: „*My voličové města Poličky těžce neseme roztržky, jaké povstaly mezi předními zástupci národa našeho českého, a prohlašujeme, že s těmito různicemi nic společného míti nechceme. Rozdvojení na dva od sebe rozdílné i nepřátelské tábory považujeme za největší neštěstí, jaké náš trpce zkoušený národ potkalo a jaké nás v naší existenci ohroziti musí, proto jen v jednotě leží síla, leží spása naše.*“¹¹⁸⁾

Z faktů, že v Poličce v 70. letech zvítězil při volbách do zemského sněmu vždy mladočeský kandidát a rovněž starostou byl Mladočech, můžeme odvodit, že Polička byla s největší pravděpodobností v rukou mladočeských podnikavých měšťanů, kterým šlo o prosazení vlastních zájmů a o zvýšení konkurenceschopnosti města oproti buržoazii německé.

---

118) Posel. 1874, 2. 7.

4.2.1 Volby do obecního výboru v letech 1883-1914

Jak už bylo naznačeno, materiály vztahující se k obecním volbám se dochovaly až od 80. let 19. století, jedná se zejména o protokoly popisující volbu a plakáty s informacemi o volbách vyvěšované pro veřejnost, chybějící údaje jsem se pokusila dohledat v místním tisku Jitřenka. Lze tedy zjistit, kolik obyvatel Poličky mělo volební právo, jaké bylo zastoupení voličů ve volebních sborech a jaká byla volební účast. Musíme si ale uvědomit, že do počtu obyvatel jsou samozřejmě započteny i chlapi nesplňující věkovou hranici a ženy bez volebního práva (některé ženy volily, protože byly hlavou domácnosti, většinou se jednalo o vdovy). Roky, kdy probíhalo sčítání obyvatel, se vždy nekryly s roky voleb, pro nejpřesnější stanovení volebního práva v Poličce budeme tedy pracovat s údaji z voleb roku 1884, 1890, 1901 a 1911. Nyní již můžeme přejít k výsledkům.

V roce 1880 žilo v Poličce 4632 obyvatel, nejnižší daňový cenzus (přímá daň ve výši minimálně 1 zl.) splnilo při volbách roku 1884 935 právoplatných voličů, volební právo mělo tedy asi 20,2 % obyvatel. Za deset let se rok voleb a sčítání obyvatel kryl, zjištěný údaj tedy bude nejspolehlivější. Počet obyvatel Poličky se snížil na 4550, počet voličů oproti tomu zvýšil na 979, volebním právem tedy disponovalo 21,5 % měšťanstva. Ve volbách roku 1901 mohlo volit již 1077 obyvatel z celkového počtu okolo 4982, procento lidí držících ve městě volební právo (a tím pádem možnost prostřednictvím zvolených kandidátů spolurozhodovat o chodu města) se opět nepatrně zvýšilo na 21,6 %. V posledním sčítání obyvatel před první světovou válkou (1910) bylo v Poličce napočítáno 5262 obyvatel, voleb o rok později se mohlo zúčastnit 1200 voličů, volební právo mělo okolo 22,8 %. ¹¹⁹⁾ Průměrně disponovalo volebním právem v Poličce 21,5 % obyvatel, tedy něco málo přes 1/5 poličské populace.

Pro srovnání například v dvacetitisícové Opavě mělo volební právo v daném období 11,3 % obyvatel, v Berouně (počet obyvatel mezi 7 – 11000 obyvateli) se procento právoplatných voličů pohybovalo okolo 10,3% ¹²⁰⁾, podle Malíře se ve větších moravských a slezských

---

119) SOkA Svitavy, Archiv města Polička - III. Správa města Poličky v letech 1850-1945: Volby, inv. č. 1776, kart. 2/1.

Jitřenka. 1911, roč. XXX, s. 73.

120) Pokludová, Andrea: *Obecní rada Opavy 1850-1912*. Slezské zemské muzeum, Opava 2007, s. 52.,

Tošnerová, Marie: *Beraun – Im Sog fortschreitender Industrialisierung*. In: Stekl, Hannes - Urbanitsch, Peter (Hg.): *Kleinstadtbürgertum in der Habsburgermonarchie 1862-1914*. Wien - Köln – Weimar 2000, s. 137-169, zde s. 144.

městech pohyboval průměr okolo 10 %. ¹²¹⁾ V menších městech procento obyvatel s volebním právem stoupá, v Latzkově Žďáru (2500-3500 obyvatel) vyšplhalo k 20 % ¹²²⁾, v Markelových Jaroslavicích (2-2500 obyvatel) v roce 1890 dokonce k 30 % ¹²³⁾, v dolnorakouském městečku Retz, kde žilo asi 1300 obyvatel, mělo volební právo v roce 1906 19,8 % obyvatel ¹²⁴⁾. Můžeme tak potvrdit Latzkův závěr, že volebním právem na malém městě vládlo poměrně vysoké procento obyvatel a že v tomto prostředí můžeme o relativně demokratickém způsobu účasti na volbách mluvit dříve, než tomu bylo ve velkých městech Moravy.

U všech zmíněných měst se oproti tomu shodně prokázalo, že největší procento voličů spadalo do třetího volebního sboru. Nejinak tomu bylo i v Poličce, což ukáže tabulka.

TAB. 12 Zastoupení voličů ve volebních sborech

Rok	I. volební sbor		II. volební sbor		III. volební sbor	
	voličů	v %	voličů	v %	voličů	v %
1884	54	5,8	159	17	722	77
1887	52	5,3	158	16	775	78,6
1890	52	5,3	158	16	769	78,5
1893	53	5,4	158	16	776	78,6
1897	52	5,2	165	16,2	799	78,6
1901	45	4,1	173	16,1	859	79,8
1904	44	3,9	168	14,8	921	81,3
1907	37	3,1	151	12,5	1018	84,4
1911	36	3	157	13,1	1007	83,9

121) Pokludová, Andrea: *Obecní rada Opavy 1850-1912*, s. 52.

Existovaly samozřejmě také výjimky, například Znojmo, kde mělo volební právo kolem 20 % obyvatel.

122) Latzka, Jan: *Obecní samospráva a občanské elity na příkladu malého města Žďáru 1864-1912*, s. 36.

123) Markel, Martin: *Dějiny Jaroslavic*. Kyjov 2006, s. 118.

124) Stekl, Hannes: *Kleinstadtbürgertum in Niederösterreich: Horn, Eggenburg und Retz um 1900*, s. 111.

Podobná situace panovala v Berouně, v první volební kurii byly průměrně 3,4 % voličů, ve druhé pak 14,2 % a ve třetí 82,4%.¹²⁵⁾ Ve Žďáru bylo zastoupení v prvním volebním sboru vyšší než v Poličce, v průměru kolem 8%¹²⁶⁾, v malých obcích bylo ještě vyšší, v Jaroslavicích v roce 1890 10 %¹²⁷⁾, v Retzu dokonce 20%¹²⁸⁾. Tam také druhý sbor měl vyšší zastoupení, v roce 1906 28% voličů, do třetí kurie tak spadala jen polovina právoplatných voličů.¹²⁹⁾ Podobná situace nastala v roce 1893 i v mnohem větším Uherském Hradišti, kde poměr mezi kuriemi byl 17,6% - 33,7% - 48,7%.¹³⁰⁾ Postupný nárůst voličů ve třetí kurii a zároveň pokles ve druhé a první byl stejný jako třeba ve Žďáru, Pokludová naopak v případě Opavy mluví o rovnoměrném nárůstu ve všech volebních sborech.¹³¹⁾

O 2/3 obecního výboru tedy většinou rozhodovala malá část nejbohatšího obyvatelstva, v Poličce to bylo něco kolem 190 měšťanů. Stejně jako Žďár vyvracela i Polička Kladiwovu rovnici *hospodářsky významné město = větší majetková diference = užší skupina voličů v prvních dvou kuriích* a potvrdila, že platí nejen pro velká hospodářsky významná města, nýbrž i pro města malá a ekonomicky zaostalá.¹³²⁾

Stejně jako v dnešní době nedošlo ani ve sledovaném období k absolutní volební účasti, zda nesrovnatelnost hlasu voliče v třetí kurii s hlasem voličů v kurii druhé, natož první, či zcela jiné důvody negativně ovlivnily motivaci a následně volební účast voličů, se podíváme nyní. Zajímat nás bude, kolik procent právoplatných voličů využilo svého práva volit obecní radní a voliči kterého sboru se nejvíce účastnili obecních voleb.

---

125) Tošnerová, Marie: *Beraun – Im Sog fortschreitender Industrialisierung*, s. 144.

126) Latzka, Jan: *Obecní samospráva a občanské elity na příkladu malého města Žďáru 1864-191*, s. 37.

127) Markel, Martin: *Dějiny Jaroslavic*, s. 118.

128) Stekl, Hannes: *Kleinstadtbürgertum in Niederösterreich: Horn, Eggenburg und Retz um 1900*, s. 111.

129) Kladiwa, Pavel: *Obecní výbor Moravské Ostravy 1850-1913*, s. 31.

130) Čoupek, Jiří: *Ungarisch-Hradisch – Bürgertum und Stadtpolitik*, s. 361.

131) Pokludová, Andrea: *Obecní rada Opavy 1850-1912*, s. 53.

132) Latzka, Jan: *Obecní samospráva a občanské elity na příkladu malého města Žďáru 1864-1912*, s. 38.

TAB. 13 Obecní volby v letech 1887 – 1911 z aspektu volební účasti

ROK	I. volební sbor			II. volební sbor			III. volební sbor		
	počet voličů	odvolilo	v %	počet voličů	odvolilo	v %	počet voličů	odvolilo	v %
1887	52	35	67,3	158	117	74	775	61	7,9
1893	53	39	73,6	158	99	62,7	776	199	25,6
1897	52	37	71,2	165	96	58,2	799	88	11
1901	45	28	62,2	173	80	46,2	859	213	24,8
1904	44	37	84,1	168	118	70,2	921	249	27
1907	37	34	91,2	151	101	66,9	1018	140	13,8
1911	36	34	94,4	157	133	84,7	1007	638	63,4
průměr			77,7			66,1			24,5

Pro srovnání v Opavě byla průměrná volební účast v I. sboru 50,9 %, ve II. sboru 48,3 % a ve III. 28 %¹³³⁾, ve Žďáru byla nejvyšší volební účast v II. volební kurii 61% a v I. kurii 58%¹³⁴⁾ a v Berouně 85 % v I. sboru, 69 % ve II. sboru a 54 % ve III. sboru¹³⁵⁾. V Poličce tedy byla poměrně vysoká volební účast v I. a II. volebním sboru, zatímco voliči III. sboru své právo příliš nevyužívali. Nejvyšší politickou uvědomělostí se vyznačovali voliči I. kurie, tedy ekonomická elita města, jež se o chod města a zejména o jeho hospodářskou prosperitu zajímala kvůli svému vlastnímu prospěchu. Vysokou účast v II. sboru, tzv. kurii inteligence, vysvětluje Pokludová právě jako projev občanské angažovanosti této vrstvy obyvatel.¹³⁶⁾ Nízkou volební účast III. sboru (obzvláště katastrofálních necelých 8 % v roce 1887) lze z dochovaných materiálů těžko s jistotou vysvětlit. Šlo o vyjádření spokojenosti se stávajícím výborem, o nezájem participovat na politickém dění na komunální úrovni, o nedůslednou agitaci v tisku či o bojkot v důsledku zmíněné nesrovnatelnosti hlasů? Tuto otázku se pokusím prostřednictvím tisku alespoň částečně poodhalit v následující kapitole.

133) Pokludová, Andrea: *Obecní rada Opavy 1850-1912*, s. 52.

134) Latzka, Jan: *Obecní samospráva a občanské elity na příkladu malého města Žďáru 1864-1912*, s. 43.

135) Tošnerová, Marie: *Beraun – Im Sog fortschreitender Industrialisierung*, s. 144.

136) Pokludová, Andrea: *Obecní rada Opavy 1850-1912*, s. 53.

4.3 Reflexe voleb, obecního výboru a jeho činnosti v tisku

Do roku 1882 nebylo v Poličce žádné místní periodikum, které by informovalo o komunální politice ve městě. Pro tuto dobu tedy uvedu alespoň pár úryvků týkající se obecních voleb či významných představitelů obecního výboru z Národních listů, Národa, Pokroku a časopisu Čech.

Jedním z významných představitelů Poličky 60. let 19. století byl často zmiňovaný Josef Smola, lékař, na nějž nalézáme rozporuplné reakce. Díky nadšení a opravdovému zápalu pro práci pro blaho obce, díky vlastenectví, které neskrytě prosazoval, si získal mnohé příznivce, jak již ale víme, právě v Poličce takových lidí moc nebylo. Před obecními volbami roku 1861 v Národních listech píše Smolův stoupenec ukrytý za iniciály K. T. : „*Neohlížejte se při volbě na přátelství, ..., bohatství nebo postavení, nýbrž na poctivost, přímou, nezištnost, neb dobře víte, že se svolením správa nemalého jmění, ze kterého se čistý výnos jen v prospěch obce, škol a vzdělání obecnstva obrátiti má, svěruje. Zapomeňte v takové rozhodné době na všechny malicherné urážky a okolnosti, dejte Vaše hlasy jen těm, kteří dle Vašeho svědomitého přesvědčení ke správě obce za nejschopnější uznáváte, kteří o blaho města a vlasti upřímně smýšlejí a pracují...Varujte se mužů takových, ..., kteří české časopisy za hloupost vyhlašují, ..., kteří německé služby drží a celý rok v domácnosti německy jen mluví, by se dívky jejich jen němčině učily...Takoví páni by jistě dále obecné jednání v němčině podrželi, snad by ty malé pozůstatky češtiny ze škol vyloučili, jistě by času neměli o blaho obce pečovat a jen svůj zisk by hledali...“¹³⁷⁾ S takovou otevřeností, možno říci až bezohlednou, si samozřejmě Smola nadělal ve městě spíš nepřátele, než by získal hlasy voličů, zvolen do výboru sice byl, ale starostou se stal Leopold Faiman. Jako člen obecního výboru se Smola zasadil o stavbu měšťanského pivovaru a kostela, hájil práva měšťanů uvnitř hradeb, což mu přineslo v následných volbách úspěch. Jako starosta chtěl Poličku především hospodářsky a národně posílit, jeho prvním návrhem byla koupě lesa od barona Honrise z Kunštátu, podle článku v pražském deníku Národ si můžeme představit sílu jeho argumentace: „*Členové rady ať uváží, že jejich blahobyť je závislý od lesního majetku, který jsou povinni potomkům a městu rozmnožovat. Prušáci zakupují v Poznaňsku slovanská území, zabírají další majetek, proč by tedy poličští neměli získat kus pozemků z německého ostrova**

---

137) Národní listy. 1861, 23. 2.

do českých rukou. Nám i budoucím, cti svého města, svému národu jste tím povinni, pánové, dokažte, že lásku k domovu a pokroku nenosite pouze v ústech, ale v srdci, v paži, a jedněte, jak Vám velí ohledy finanční, politicko-hospodářské a národní.“ ¹³⁸⁾ V širším obzoru měl Josef Smola úspěch, pražští politikové, kteří hledali spojence proti německé buržoazii, jásali a vítali Smolovy akce, jak ale píše Růžička, v poličském mikrokosmu se to neujalo, naopak si Smola musel vyslechnout mnoho urážek a pomluv („Kde je Smola, tam je krádež.“), dokazuje to i volební slogan z tehdejší doby „Smola obec staví a zase bourá“.¹³⁹⁾

V 70. letech 19. století se Polička potýkala s hospodářskými a sociálními problémy, státní zakázky pro tkalce skončily, protože v armádě se začalo používat bavlněné prádlo a surovina byla zajištěna smlouvami s Anglií. Situaci popisuje klerikální časopis Čech: „*Město vůčihledně chudne, obchodníci nemají komu prodávat, obuvníci, tkalci nemají práci. Obdrželi ji, je to za nepatrnou odměnu, postačující, aby se jednou denně dosyta najedli. Lidé chodí bez práce s rukama v kapsách. Přemýšlí, kde je ta Anglie, jejíž blahodárné smlouvy přinesly žebráckou mošnu a hůl.*“ ¹⁴⁰⁾ Řešením měla být železnice, ale jednání doprovázely neshody a celá věc se neskutečně protáhla, stavba tak začala až v roce 1896.

Politický tisk hojně využíval v době předvolební agitace sporů mezi městem a předměstím ve prospěch svého kandidáta pro volby do zemského sněmu. Staročeši se pokusili dostat na svou stranu poličské předměstí, ve staročeském listu Pokrok je starosta Jan Bouzar (zároveň mladočeský kandidát) vyličen jako *muž zanedbávající nejživotnější zájmy obyvatel poličského předměstí, jež se stará jen o zájmy sebe a dalších měšťanů, vcelku je měšťanům vnitřního města (silná převaha Mladočechů) dána za vinu zmíněná krize. Královské věnné město Polička je podle poličského dopisovatele několika lidmi strženo, aby mezi českými městy hrálo smutnou úlohu.* ¹⁴¹⁾ Mladočeské Národní listy reagovaly článkem, kde se *vina za pokles Poličky svaluje právě na neutuchající střety osady uvnitř hradeb a předměstí, které připodobňuje k neblahým dvojčatům, co se nemůžou shodnout.* ¹⁴²⁾

---

138) Národ. 1865, 2.12.

139) Růžička, Jindřich: *Dějiny města Poličky. Díl druhý (1848-1914)*, s. 58.

140) Čech. 1870, roč. 2, č. 5 (3. 2. 1870), s. 36.

141) Růžička, Jindřich: *Dějiny města Poličky. Díl druhý (1848-1914)*, s. 74-75.

142) Národní listy. 1874, roč. 14, 5. 7.

Pokus rozdělit město a předměstí na dva politické tábory se zdařil jen částečně, ve volbách do zemského sněmu 1874 Bouzar zvolen nebyl, ale jak už jsme shledali v kapitole 4.2 Volby na základě rezoluce z voličské schůze, která byla publikována v Poslu 2. července 1874, byli poličští radikálové v menšině. Další problémy ovšem přišly s novým obecním výborem a novým starostou. Tím byl Josef Thanabauer, zvolený ve volbách roku 1873, jenž byl navržen v roce 1880 jako mladočeský kandidát do zemského sněmu. Protikandidátem se stal jeho náměstek notář Bedřich Tonner podporovaný předměstským obyvatelstvem. Předvolební boje byly propírány na jedné straně v mladočeských Národních listech, na straně druhé ve staročeském Pokroku, kde je Thanabauerovi vytýkáno, že *odborná škola tkalcovská živoří, že se nedostatečně postavil za stavbu železnice, neřeší návrhy na znovuzřízení reálky a celkově se nesnaží rozvíjet obec*. Národní listy naopak vyzdvihovaly starostovy zásluhy a sypaly popel na hlavu jeho náměstka. Tak či onak v poličském obecním výboru vznikly dva tábory, větší shlukující předměstské radní a menší z obyvatel města uvnitř hradeb. Opět byl rozvířen starý boj přinášející Poličce jen problémy, jelikož žádné návrhy, které by mohly městu přinést oživení, nyní neprošly. Ve volbách nakonec vyhrál Josef Thanabauer, spory mezi ním a jeho náměstkem ovšem neustaly a jakákoli spolupráce byla zcela vyloučena, naopak skupina okolo Tonnera se snažila stávajícího starostu sesadit. Jako záminku použili stejně jako u Smoly pivovar, který prý byl jediným Thanabauerovým zájmem. Pokrok ho označil za muže, „*jenž celé město proměnil v pivovar a z každého domu by udělal hospodu, aby v nich „poličské“ šlo na odbyt*“¹⁴³). Nakonec jim dal jedinečnou příležitost sám Thanabauer na konci volebního období v roce 1883, protože zapomněl vyložit obecní účty k nahlédnutí veřejnosti, jak bylo nařízeno předpisy, a díky právnicky promyšlenému kroku jeho nepřátel byl donucen vzdát se obou funkcí a navíc ztratil volební právo.

Komentoval to i nově vzniklý poličský čtrnáctideník Jitřenka. V roce 1882 byla v Poličce založena knihtiskárna a ještě téhož roku se z iniciativy učitelů zrodil časopis Jitřenka, který informoval zejména o společenském životě ve městě i v okolí. Jitřenka vycházela nepřetržitě od roku 1882 až do německé okupace v roce 1943, po válce se vydávání nepodařilo obnovit, teprve v roce 1991 začala opět vycházet. Občané se ze stránek Jitřenky dočetli každých čtrnáct dní o situaci ve světě i v Poličce a okolí, o novinkách z říšské rady, zjistili informace

---

143) Růžička, Jindřich: *Dějiny města Poličky. Díl druhý (1848-1914)*, s. 134-136.

týkající se spolkového a společenského života města. Velká pozornost byla věnována národnímu akcentu. Komunální politika byla zastoupena většinou jen strohými informacemi o konání voleb, seznamy zvolených radních a zkrácenými zápisy ze schůzí obecního výboru. Redakce Jitřenky se místní politické tematice snažila spíše vyhnout, ale naštěstí ne vždy se jí to dařilo.

Nyní již zmíněný komentář z 34. čísla druhého ročníku (1883): „*P. Jos. Thanabaur, do místního zastupitelstva zdejšího zvolen nebyl, dostal všeho všudy jeden hlas. Tím nejvýmluvněji rozhodlo o jeho známém hospodářství samo zdejší měšťanstvo uvnitř hradeb, v němž hledal jedinou svou záštitu. Ale p. Jos. Thanabaura stihla rána mnohem krutější a dalekosáhlejší. Ve čtvrtek dne 22. listopadu t.r. doručen mu byl úřední výměr vys. cis. král. místodržitelství v Praze, kterým vyloučen jest z volební listiny do zdejšího zastupitelstva obecního. Dosavadní purkmistr královského věnného města Poličky vysloužil si za své desetileté úřadování, že nesmí do obecního zastupitelstva voliti aniž volen býti. Vyloučení toto jest pro něho i pro celou jeho stranu v pravém smyslu slova zdrcující. Výkladu dalšího k tomu činiti netřeba.*“¹⁴⁴⁾ Před obecními volbami 1884, v prvním čísle třetího ročníku, byla uvedena úvaha Slovo o našich místních poměrech, v níž se kritizuje veškerá dosavadní činnost obecního výboru, zvláště za starosty Thanabauera. Jelikož je to asi nejrozsáhlejší ohlas v Jitřence reagující přímo na poličské politické poměry, zaslouží si velkou pozornost. Hned v úvodu se konstatuje, že *veřejné záležitosti v Poličce upadají už takřka 20 let a s lítostí se připomíná, jak se mezitím v tomto ohledu zvelebila okolní města, zvláště Vysoké Mýto a Litomyšl. Za pramen strnulosti ovládající obecní život označuje autor nedostatek vlastního počínu z občanstva a naprostou netečnost v záležitostech veřejných vůbec.* Obyvatelé se slepě podřizují a neomezeně spoléhají na zvolenou obecní správu a tak spějí k jedinému cíli, že *sami v ničem nebudou vědět si rady ani pomoci. Nikoho nenapadne, že by mohl v zájmu dobré věci zakročit, natož že je to jeho občanská povinnost. Vždy při volbách rozčeří se mrtvá hladina našeho života, vzepnou se vlny zápasu, bohužel ne veřejného, ale osobního, a když je po všem, tak jako za kamenem do vody zapadlým nastoupí opět starý, mrtvý klid.* Autor hromuje, že *ačkoli všichni dobře vědí, že z voleb má vyjít dokonalá správa, po níž se toho tolik vyžaduje, postrádá v Poličce při volbách opravdovost a veřejnost.*¹⁴⁵⁾

---

144) Jitřenka. 1883, roč. II., č. 34.

145) Jitřenka. 1884, roč. III., č. 1.

Zvolená správa není obyvateli nijak kontrolována, povzbuzována, ani podporována. *Stůněme nadbytkem kritiků a nedostatkem opravdových pracovníků, a právě proto ta neplodnost, ten povážlivý úpadek.* Jako vrchol ignorance uvádí, že *i kdyby samospráva poškozovala zájmy obecné, my nejen mlčky to přijímáme, nýbrž dokonce ještě omlouváme.* Kritika se nevyhnula ani spolkům, kde se podle autora *pěstuje výhradně téměř jen zábava, aniž by se důstojným způsobem staraly o vážné záležitosti veřejné.* Spolek si má zjistit informace o všech místních i obecních záležitostech, rokovat o nich, podnikat schůze pro širší obecnost a udržovat tak zájem o veřejné záležitosti. Na závěr vyzývá lid, aby *rozvážil a jednal, v nečinnosti zahyneme, toliko v práci a činnosti spočívá naše spása!* ¹⁴⁶⁾

Článek je připisován členům Besedy, kde se soustřeďovali zejména úředníci, advokáti a učitelé, jednou z významných postav byl učitel Vilém Špaňhel, jenž brzy zjistil, že jeho ideály jsou v Poličce těžko uskutečnitelné. Z jeho paměti se dočteme, jak byl znechucen poličskými poměry, když byla v Poličce založena konkurenční Měšťanská beseda a to prý jen z malicherného důvodu, že členové Besedy chodili na pivo do hospody, kde se čepovalo bysterské pivo. To byly prý hlavní zájmy poličských měšťanů, které určovaly podobu vnitřního politického života. ¹⁴⁷⁾

Ve stejném čísle Jitřenky byl s daty voleb uveřejněn apel na poličské, aby se zúčastnili voleb: *„Přístupme k osudí volebnímu s vědomím, že ke správě každé obce vůbec, naši pak zvláště třeba jest mužů uvědomělých, vzdělaných, nezištných, poctivých a pokroku i práce milovných..., aby opět bylo napraveno, čím pochybila doba minulá...Obec naše jest chudá, ale jsou i záležitosti, k jejichžto příznivému vyřízení není třeba nákladů nýbrž jen dobré vůle, mezi těmi jmenujme toliko školu pokračovací pro živnostníky, za nynější doby tak veledůležitou. Mimo to již dávno očekává svého vyřízení otázka zdravotnická, chudinská, železniční, která ovšem velkou částí jest mimo působnost obce, ale svorným působením všech činitelů rozhodujících i v těchto věcech lze docíliti výsledků příznivých. Pominouti musí při nastávajících volbách neblahý předsudek, že ve sboru obecních starších výhradně mají právo zasedati pouze měšťané usedlí, rodáci, kteří vládnou hmotným majetkem. Nikoli vždyť i jiným občanům, kteří svým povoláním jsou upoutáni k tomuto městu, přirostlo k srdci blaho jeho, jeho rozkvět...Jen vzmužiti se třeba, odřící se neblahé netečnosti a přiložiti ruky k dílu. Proto*

---

146) Jitřenka. 1884, roč. III., č. 1.

147) Růžička, Jindřich: *Dějiny města Poličky. Díl druhý (1848-1914)*, s. 138.

konej každý svou občanskou povinnost!“¹⁴⁸⁾ Komentáře v Jitřence nejspíš měly působit zejména na chudší obyvatele Poličky, nevíme sice, jaká byla volební účast v roce 1884, ovšem údaj z následujících voleb roku 1887 (volební účast ve III. volebním sboru byla pouhých 7,9 %) svědčí o přetrvávajícím nezájmu a odevzdanosti nejnižších poplatníků.

Po Thanabauerovi se dostal do zřetele poličských Mladočechů Martin Štěpán, který do Poličky přišel jako učitel, ale brzy toho nechal a zařídil si obchod se střížním zbožím. Počátkem 80. let byl zvolen do obecního zastupitelstva, v roce 1884 byl jedním z radních, o rok později zvítězil ve volbách do zemského sněmu a v roce 1890 se stal starostou města. V témže roce oťrásl Poličkou staročeský návrh na vyřešení českoněmeckých sporů, tzv. Punktace. Štěpán svolal 16. března 1890 veřejnou schůzi voličů, o které referovala Jitřenka tak, že *purkmistr Martin Štěpán odsoudil vyrovnání, poukázal na jeho následky v okrese, kde dřívější shoda obou národností jest vyrovnáním otřesena, ne utužena.*¹⁴⁹⁾ V červnu pak po vzoru dalších měst poslali poličští občané petici k sněmu Království Českého, aby českoněmecké vyrovnání nebylo v usnesené formě provedeno.

Štěpán byl rovněž posledním poličským starostou v zemském sněmu, na začátku 90. let 19. století totiž vedení mladočeské strany přestalo vybírat své kandidáty mezi místními zástupci z důvodu nedostatečných zkušeností ve vysoké politice. V Poličce to způsobilo jistou dezorientaci mezi voliči, projevilo se to pro Poličku nezvykle nízkou účastí při volbách do říšské rady roku 1891 a volbách do zemského sněmu roku 1895. Nechť k české oficiální politice nejspíš přispěla k většímu zájmu o komunální úroveň, v roce 1893 přišlo k obecním volbám ve III. volebním sboru 25,6 % voličů, což je o 138 osob více než v roce 1887.

Jitřenka stále více omezovala společenskou rubriku a na její úkor zvětšovala Místního oznamovatele, v době stranické diferenciaci se profilovala jako pro-mladočeský tisk. Soustředila se tedy zejména na volby do zemského sněmu a říšské rady a na volební propagaci mladočeských kandidátů, snažila se upevňovat styky mezi poličskými a litomyšlskými Mladočechy. O volbách do obecního výboru pouze stroze informovala, stejně jako o výsledcích a schůzích ze zasedání. Zájem měšťanů se znovu obrátil spíše k vyšší politice (což opět zamávalo s volební účastí při volbách do obecního výboru), bylo to dáno nejspíš i Taafeho volební reformou z roku 1895, která přidávala pátou všeobecnou volební

---

148) Jitřenka. 1884, roč. III, č. 1.

149) Jitřenka. 1890, roč. IX, č. 7.

kurii. Volební účast při volbách do říšského sněmu roku 1897 byla vysoká, z 956 oprávněných voličů odvolilo 731, dle očekávání zvítězili v silně nacionální a katolické Poličce mladočeští volitelé s 408 hlasy, dále křesťanští sociálové s 202 hlasy a sociální demokraté se 121 hlasy¹⁵⁰⁾. Dalo by se ale říci, že naprostá hegemonie Mladočechů v Poličce byla narušena. Ve stejném roce se konaly i volby do obecního výboru, kterých se ve III. kurii zúčastnilo jen 11 % voličů, přitom počet oprávněných voličů se zvýšil na 799 osob.

Snížení volební účasti mohlo také značit jistou spokojenost se stávajícím vývojem v Poličce, jelikož město prošlo od 90. let 19. století vlnou modernizačních kroků. Na počátku tohoto rozvoje byla dlouho očekávaná železnice napojující Poličku na trať Praha – Brno – Vídeň, 15. září 1896 byla v Jitřence uveřejněná nadšená odezva: „*Jsmo u cíle. Moderní oř konečně tedy proletí naši krajinu, aby bohdá přinesl požehnání, aby zúrodnil ladem ležící poklady, aby svou jiskrou ožehl a podnítil váhání. Stonásobnou radostí jej vítáme! Nuže pokrokem k osvětě! Dohoňme rychle ty, kdo nás předešli.*“¹⁵¹⁾ Dlouhotrvající hospodářská krize ovšem zapříčinila, že v Poličce nebyl založen žádný nový průmyslový podnik¹⁵²⁾ V roce 1892 přestalo měšťanstvo pronajímat pivovar a začalo podnikat samo, v roce 1894 byla zřízena cihelna, jelikož však poptávka byla vysoká, vznikl v roce 1900 další závod pod taktovkou Jana Janeleho. Roku 1896 se dostalo do chodu velkouzenářství Jana Jílka, které se brzy rozrostlo, a vývoz začal směřovat i do zahraničí. Podobně prosperovala i Čápkova firma vyrábějící varhany a na přelomu století postavená parní pila Františka Pražana. Skutečný průmyslový podnik vybudovala v Poličce hořická firma Eugena Feuersteina, roku 1901 tak byla spuštěna mechanická tkalcovna.¹⁵³⁾ V novoročním úvodníku Jitřenky roku 1900 si ovšem redaktor posteskl, že *čilost v průmyslu je stále stejně zakletá, že tento cíl je pro město snad nedosažitelný a že podnikaví kapitalisti tu zkrátka chybí.*¹⁵⁴⁾ Redakce Jitřenky pozorně sledovala rozvoj města, v roce 1901 pro události z této oblasti zřídila vlastní rubriku s názvem „Ruch stavební“, kde se můžeme dočíst o nové výstavbě ve městě. Bytová výstavba během

---

150) Růžička, Jindřich: *Dějiny města Poličky. Díl druhý (1848-1914)*, s. 193.

151) Jitřenka. 1896, roč. XV, č. 18.

152) V Poličce fungovala Vorlíčkova strojírna, Tillův podnik na výrobu lněného, bavlněného a jutového zboží, Čápkova výrobní varhan, Blažkův podnik na výrobu dehtu, asfaltu a krytiny, měšťanský pivovar, Witzova výrobní lihovin a faktoři Jan Janele v textilu či Antonín Slavík v obuvi.

153) Konečný, Stanislav – Růžička, Jindřich: *Věnné město českých královen Polička*, s. 71-72.

154) Jitřenka. 1900, roč. XIX, č. 1.

prvního desetiletí 20. století zvýšila v Poličce počet obydlených bytů o 10 %, nejvíce domů přibylo na výpadových silnicích z města a kolem nově postaveného nádraží.

Jak již víme, od 90. let 19. století získávala Polička novou tvář, přes novou kanalizaci, vodovod, vydlážděné ulice a osvětlení se dopracovala až ke stavbě nemocnice a učitelského ústavu a Jitřenka samozřejmě informovala poličskou společnost a leckdy již dopředu doporučovala obecnímu výboru, jaké projekty uskutečnit. Například kanalizace byla nevyhnutelná, protože *čím dále tím více rozšiřoval se nezdravý zápach po vůkolí* ¹⁵⁵⁾, z dubnové Jitřenky roku 1888 jste se už mohli dočíst, že *přípravné kroky v příčině zavedení nového vodovodu již koná místní rada* ¹⁵⁶⁾ V září 1898 upozorňovala Jitřenka na *rozbahňené ulice a chodníky, že je téměř nemožno pro kaluže a bláto přejíti* ¹⁵⁷⁾ a za dva roky se na stránkách objevil návrh, *aby po příkladu jiných měst aspoň po částech pořizována byla nová dlažba ze žulových kostek...aby předem pasážní ulice...byly takto vydlážděny, a možno-li, pro chodce vyvýšený chodníček pořízen.* ¹⁵⁸⁾ Rovněž roku 1898 je otištěna stížnost měšťanů bydlících v okolí masných krámů, že *v okolí masných krámů je otravný puch, že se zde drží krysy a bylo by záhodno, aby postaveny byly brzy jatky.* ¹⁵⁹⁾ O veřejném osvětlení se redakce zmiňuje ve vydání z 1. října 1900:., *Naše osvětlení má ještě daleko za pokrokem ducha času. Nepatrné množství lamp, které namnoze jen chatrně bývají rozsvíceny, nestačuje již oživení obchodního ruchu, ježto populace stále vzrůstá a veřejný život se vzrývá.* ¹⁶⁰⁾ První zmínku o zavedení telefonu najdeme v únorové Jitřence z roku 1907, *tato nová vymoženost prý zařadí město mezi čilejší obchodní města a netušený rozvoj, který dráha probudila, bude telefonem k blahu města značně zvýšen.* ¹⁶¹⁾

I přes jmenované městské vymoženosti působila Polička stále venkovským rázem, v roce 1899 si v Jitřence postěžovali, že *promenády slepic na našem náměstí jsou dosud v módě* ¹⁶²⁾

---

155) Růžička, Jindřich: *Dějiny města Poličky. Díl druhý (1848-1914)*, s. 92.

156) Jitřenka 1888, roč. VII., č. 8.

157) Jitřenka. 1898, roč. XVII., č. 17.

158) Jitřenka. 1900, roč. XIX., č. 10.

159) Jitřenka. 1898, roč. XVII., č. 15.

160) Jitřenka. 1900, roč. XIX., č. 19.

161) Jitřenka. 1907, roč. XXVI., č. 4.

162) Jitřenka. 1899, roč. XVIII., č. 6.

a o 16 let později se v Jitřence objevuje další glosa, že *slepice se stále toulají náměstím a všemi hlavními třídami* ¹⁶³⁾

Od počátku 20. století stoupla volební účast III. kurie při obecních volbách na přibližně 26 %, v roce 1907 opět klesla až na 13,8 %. Tento propad přichází znovu v době reformy volebního práva, která přinesla pronikavou změnu do politického života celého národa a nejspíš odklonila pozornost od komunální politiky. Volební právo do říšské rady měli nyní všichni muži nad 24 let (kromě vojáků), jež byli v místě usídlení nejméně rok. Jitřenka, jak již bylo naznačeno, se věnovala zejména vysoké politice a nepatrný zájem měšťanů o obecní politiku se nijak nepokoušela zvýšit. Vcelku stabilní volební účast III. sboru (kolem 25 %) se v roky, kdy probíhaly i volby do zemského sněmu, rapidně snižovala k přibližně 11 %, teprve před válkou (1911) stoupla volební účast ve III. sboru na 63,4 %.

Otázkou volebního práva pro ženy se společnost zabývala už od roku 1897, ovšem do žádné reformy se neprosadilo, v Jitřence roku 1907 byl otištěn článek na pokračování *Našim ženám* ¹⁶⁴⁾. Vyostřená situace nejspíš zapůsobila na učitelky ve městě, jež se roku 1911 začaly domáhat práva osobní účasti ve volbách do obecního zastupitelstva. Z Poličky byla vybrána i první kandidátka do zemského sněmu v Rakousko Uhersku učitelka Karla Popelková, která se své kandidatury vzdala a navrhla za sebe spisovatelku Terézu Novákovou, jež taktéž odmítla z důvodu, že Poličko nepovažuje dosud za zralé ke kladnému ohlasu na ženskou kandidaturu do sněmu. ¹⁶⁵⁾

Na závěr se ještě zmíním o národním akcentu v poličské Jitřence, ta v národnostně vyhoceném Poličsku posilovala národního ducha obyvatel města snad v každém vydání buď vlastními články redakce či otisknutými dopisy čtenářů a tím samozřejmě formovala poličské smýšlení. Jako příklad uvedu výzvu českého sčítacího výboru a pak otištěné dopisy od nacionálně aktivních měšťanů z roku 1896. První uvedený článek vyšel 1. prosince 1900: „*Čechové, rodáci! Sčítání lidu, jež provedeno bude na rozhraní tohoto a příštího roku má pro nás Čechy důležitost dalekosáhlou. Výsledek sčítání tohoto rozhodovati bude zase na dlouho o našich právech na české školy, ...o tom, má-li jazyk náš uplatněn býti v úřadech, ...či má-li*

---

163) Jitřenka. 1915, roč. XXXIV, č. 11.

164) Jitřenka. 1907, roč. XXVI., č. 16.

165) Růžička, Jindřich: *Dějiny města Poličky. Díl druhý (1848-1914)*, s. 246.

zůstati národnost naše na dále odstrčenou popelkou, na kterou netřeba bráti ohledu, na kterou se šlape, kterou se pohrdá!... Je svatou povinností všech Čechů kdekoli v říši bydlících, aby se konečně rozpomenuli, že jsou synové, že jsou dcery českého národa a také to skutkem učinili na sčítacích listech... Každý z nás bez rozdílu povolání a stavu je povinen přičiníti k tomu, aby tentokrát správný počet náš najevo vyšel. Dokážeme-li, že skutečně jsme zde a to počtem mnoha milionovým, nebudou moci nám práva naše odříci. Proto nezbytně nutno, aby každý z nás do rubriky pro pověstnou „Umgangssprache“ napsal pouze „česká“ a nedal si v tom od nikoho brániti, neboť kdybychom napsali „česká a německá“, tu jednoduše mohou „česká“ přeškrtnouti a udělají z nás Němce.“¹⁶⁶⁾

Hodně rozporů přinesla železnice spojující Poličku s německými Svitavami. V Jitřence z roku 1896 se můžeme dočíst: „*Mějte se na pozoru, Poličané! Říkalo se, že spojení s německým městem vrhne vaše město do jícnu germanizace. Byla to neoprávněná nadsázka. Toť by naše zlatá Praha nesměla býti spojena s Berlínem ani Vídní. Nebezpečí nastalo by jen tenkrát, kdybyste nezachovali si svoje věrné srdce české...Mnozí Poličané, kteří jezdí do Svitav, aby za drahé peníze nakoupili v německých Svitavech věci, které doma, v české Poličce, jsou k dostání a jistě také v jakosti, jež může se svitavskou státi na rovni. Tak, tak! Na to že je naše dráha, aby české peníze Němcům zavázela? Mějte se na pozoru, Poličané!*“¹⁶⁷⁾

Ve stejném roce upozorňovalo obecní představenstvo občany Poličky, aby si nenechali líbit, že na nádraží vyplňují adresátům o došlém zboží návštějí pouze v německém jazyce. Adresát se nemá s tímto spokojiti, návštějí má vrátiti a vyžádati si nové vyplněné česky.¹⁶⁸⁾ I další výtku směřovala k dráze a to přesně k nápisům na vozech lokálky: „*Local-bahn Zwittau-Policka?... Kde pak leží Policka? Pane přednosto, račte upozorniti na ten nesmysl, aby byl brzy opraven, ať se nám Svitaváci nesmějí!*“¹⁶⁹⁾ Podobně byl vyzván majitel poštovního vozu, který má na něm nápis Policzka, aby si ho opravil, ovšem pan majitel opravil nápis na Politschka, což redakci opět popudilo a upozornění se opakovalo.¹⁷⁰⁾

---

166) Jitřenka. 1900, roč. XIX, č. 23.

167) Jitřenka. 1896, s. 314-315.

168) Jitřenka. 1896, s. 328.

169) Jitřenka. 1896, s. 343.

170) Jitřenka. 1896, s. 343.

4.4 Obecní výbor (1883-1914)

Již víme, jak probíhalo volební dění, kdo mohl volit a kolik obyvatel v Poličce se volby zúčastnilo, nyní můžeme obrátit pozornost na úspěšně zvolené kandidáty, kteří zasedli do obecního výboru. Materiály nám umožňují udělat důsledný rozbor obecního výboru (na rozdíl od dřívější doby, kde jsme vycházeli především z podkladů o Josefu Smolovi a Janu Bouzarovi). Zaměříme se na personální fluktuaci v obecním výboru, socio-profesní profil poličských radních a jejich místo pobytu, dále rozebereme otázku stranické příslušnosti v Poličce a pojednáme o obecním představenstvu.

4.4.1 Personální fluktuace v obecním výboru v Poličce

Do roku 1893 se v Poličce volilo 30 zastupitelů, následně pak 36 zastupitelů. Ve sledovaném období 1883-1914 proběhlo devět voleb, bylo tedy celkem 300 mandátů. Zvoleno bylo ovšem jen 153 mužů¹⁷¹⁾, což znamená, že na každého zvoleného radního připadala asi dvě volební období. Jak to bylo ve skutečnosti, nám odhalí tabulka, která uvádí, kolik zastupitelů přešlo z jednoho volebního období do dalšího v rámci volebních sborů i celkově. Čísla se nevždy kryjí, jelikož někteří zastupitelé byli sice znovu zvoleni, ale v jiném volebním sboru.

TAB. 14 Personální fluktuace v obecním výboru města Poličky v letech 1883-1914

Rok	Počet mandátů	Personální fluktuace do dalšího obecního výboru			Celkem zvolených do následujícího výboru (v %)	Celkem znovu zvolených (v %)
		I.vol. sbor	II.vol. sbor	III.vol. sbor		
1887	30	6	3	1	10 (33,3%)	12 (40%)
1890	30	8	5	4	17 (56,7%)	20 (66,7%)
1893	30	3	5	3	13 (43,3%)	14 (46,7%)
1897	36	5	5	5	15 (41,7%)	22 (61,1%)
1901	36	9	2	2	15 (41,7%)	19 (52,8%)
1904	36	4	4	0	10 (27,8%)	14 (38,9%)
1907	36	9	7	3	22 (61,1%)	23 (63,9%)
1911	36	4	6	6	17 (47,2%)	22 (61,1%)

171) SOKA Svitavy, Archiv města Polička - III. Správa města Poličky v letech 1850-1945: Volby, inv. č. 1776, č. kart. 2/1.

Jitřenka. 1883 – 1911, roč. I – XXIX.

Z tabulky vyplývá, že opětovná volba převažovala u představitelů zařazených do I. a II. volebního sboru. Je to dáno tím, že III. sbor byl nejpočetnější, tudíž zde byl i větší výběr pro volbu. Nejvyšší procento najdeme pro rok 1907, kdy bylo opětovně zvoleno 22 představitelů z 36 členného obecního výboru. Jitřenka to okomentovala takto: „*Volba vykonána byla dne 11. t. m. s takovou svorností a jednomyslností, že opět zvolený pan purkmistr Thanabaur i páni radové v tom mohou spatřovati vděčnost a uznání občanstva za své působení a správu obce v předešlé periodě a čerpati novou sílu ku těžkému a zodpovědnému úkolu, jež občanstvo znovu na ně vložilo....*“,¹⁷²⁾. V porovnání s menším (Žďár) i větším (Beroun) městem byla personální fluktuace v Poličce v obou případech vyšší. Ve Žďáře se pohyboval počet znovuzvolených zastupitelů v průměru okolo 48,8%¹⁷³⁾, v Berouně dokonce okolo 50%¹⁷⁴⁾ oproti „poličským“ 44,1%.

V průběhu devíti komunálních voleb, jak už bylo řečeno, bylo zvoleno 153 mužů, 80 z nich zasedalo v obecním výboru po dobu jednoho volebního období (52,3%), 37 představitelů zastávalo funkci po dobu dvou volebních období (24,2%), 15 usedlo v obecním výboru třikrát (9,8%) a 21 radních strávilo hájením obecních záležitostí čtyři či více volebních období (13,7%). Oproti Opavě, kde počet zastupitelů zvolených čtyřikrát a více dosahoval téměř 24% z celkového počtu zvolených mužů, byl v Poličce počet tzv. stálic vcelku nízký. Dlouhodobé zastávání funkce mělo svá pozitiva i negativa, jako pozitivní lze označit kontinuální řešení projektů, jejichž uskutečnění přesahovalo dobu volebního období, jak ale poznamenává Pokludová, mohlo být toto pozitivum zároveň negativem. Když totiž onen oblíbený radní prosazoval konzervativní názory, mohl po několik let blokovat například modernizační plány města.¹⁷⁵⁾

Mezi velké osobnosti v Poličce, jež se leckdy dokázaly prosadit nejen v I. volebním sboru, patřila pětice zvolených z I. volebního sboru ve volbách roku 1884. Jednalo se o obchodníky Emanuela Haupta a Františka Martinů (z města č.p. 108), kteří byli shodně pětkrát zvoleni za I. volební sbor. Rovněž pětkrát byl zvolen hostinský Engelbert Slezák, ovšem ten se třikrát

---

172) Jitřenka. 1908, s. 27.

173) Latzka, Jan: *Obecní samospráva a občanské elity na příkladu malého města Žďáru 1864-1912*, s. 55.

174) Tošnerová, Marie: *Beraun – Im Sog fortschreitender Industrialisierung*, s. 154.

175) Pokludová, Andrea: *Obecní rada Opavy 1850-1912*, s. 90-91.

prosadil v I. volebním sboru a následně dvakrát ve II. sboru. Za největší stálice můžeme považovat lékaře Morice Prudiče a advokáta Václava Hübsche. Oba byli sedmkrát zvoleni v I. volebním sboru, Hübsch šestkrát za sebou v letech 1884-1904 a pak ještě v roce 1907, v komunální politice se tak vyskytoval vcelku po celé sledované období.

Na přelomu 80. a 90 let 19. století se ke jmenovaným individualitám přidala další pětice mužů. Hostinský Josef Klan byl v I. volebním sboru zvolen pětkrát, další hostinský Jan Filipi rovněž tak, ale z toho dvakrát ve II. volebním sboru. Ani v jednom volebním sboru se neztratil obchodník František Trávníček, v roce 1887 byl zvolen v III. volebním sboru, v dalších třech volbách (1890, 1893 a 1897) v II. sboru a v roce 1901 se prosadil i v I. volebním sboru. Soukromník Josef Thanabauer se do politiky vrátil od roku 1893 a zůstal zde až do první světové války, v daném období byl zvolen pětkrát v I. volebním sboru a na poštěstí i v III. volebním sboru, ostatně jako starosta měl mezi řemeslníky a živnostníky obrovské naděje. Z druhé vlny poličských osobností byl nejúspěšnější učitel Alois Šlerka, který byl v II. volebním sboru zvolen sedmkrát za sebou, poprvé v roce 1887 a naposledy v roce 1907. Z profesního hlediska nejsou tři hostinští nijak neobvyklí, otázka pivovaru byla v Poličce jednou ze zásadních. Dále patřili k elitě obecního výboru obchodníci a trojice zastupující inteligenci, lékař, učitel a advokát, tedy zástupci silné poličské obchodnicko-inteligenční vrstvy. Tuto skupinu mužů bychom mohli označit za užší politickou elitu Poličky daného období, která ovlivňovala chod města po dlouhá desetiletí a držela s dalšími vlivnými osobnostmi nadvládu nad radnicí.

4.4.2 Socio-profesní profil obecního výboru v letech 1883-1914

Z komunálních voleb vzešel obecní výbor, který profesní strukturou radních většinou odpovídal tradiční řemeslnicko-rolnicko-obchodnické vrstvě maloměstské společnosti doplněné místní inteligencí. Při absenci moderního stranického systému můžeme hovořit o tzv. notabilitním typu komunální politiky, kdy oprávnění voliči volili vážené individuality, o kterých panovalo všeobecné přesvědčení, že disponují takovými zkušenostmi a schopnostmi, jež dokážou zúročit ve prospěch úspěšného rozvoje obce.¹⁷⁶⁾ Často tento typ přetrval i v pozdější době.

---

176) Pokludová, Andrea: *Obecní rada Opavy 1850-1912*, s. 85.

Z analýzy socio-profesní skladby obyvatel Poličky víme, že nejvíce zastoupenou profesí ve městě byl polní hospodář a tkadlec. Početnou skupinu tvořili rovněž obuvníci, pekaři, krejčí, řezníci a hostinští, stoupal počet obchodníků a inteligence. Nyní nás bude zajímat, jaké profese vykonávali obecní zastupitelé a zda odpovídá socio-profesní složení výboru profesní struktury obyvatelstva v celém městě. Budeme také sledovat, jak se proměnilo profesní složení obecního zastupitelstva ve zmíněném období. Pramenem pro následující analýzy nám byly matriky domácích a cizích ¹⁷⁷⁾, materiály o volbách ¹⁷⁸⁾ a periodika Jitřenka z let, kdy byly konány komunální volby ¹⁷⁹⁾.

177) SOkA Svitavy, Archiv města Polička - III. Správa města Poličky v letech 1850-1945: Matrika domácích a matrika cizích 1880, 1890, 1900, kn. 2124, 2125, 2126.

178) SOkA Svitavy, Archiv města Polička - III. Správa města Poličky v letech 1850-1945: Volby, inv. č. 1776, č. kart. 2/1.

179) Jitřenka. 1883 (roč. I), 1884 (roč. II), 1887 (roč. V), 1890 (roč. VIII), 1893(roč. XI), 1896 (roč. XIV), 1897 (roč. XV), 1901 (roč. XIX), 1904 (roč. XXII), 1907 (roč. XXV), 1911 (roč. XXIX).

TAB. 15 Profesní složení obecního výboru v letech 1883-1914

Profese	1883 – 1914	V %
polní hospodář	37	24,2 %
obchodník	24	15,7 %
hostinský	10	6,5 %
obuvník	10	6,5 %
tkadlec	9	5,9 %
učitel, ředitel	6	3,9 %
faktor	4	2,6 %
řezník	3	2 %
pekař	3	2 %
továrník	3	2 %
lékař, lékárník	3	2 %
notář	3	2 %
advokát	2	1,3 %
městský duchovní	2	1,3 %
majitel knihtiskárny	1	0,7 %
sládek	1	0,7 %
architekt	1	0,7 %
soukromník	1	0,7 %
knihkupec	1	0,7 %

vlastník domu	1	0,7 %
materialista	1	0,7 %
úředník	5	3,3 %
ostatní řemeslníci a živnostníci	19	12,4 %
nezjištění měšťané	3	2 %
celkem	153	

Tabulka ukazuje, že mezi úspěšně zvolenými dominovalo 37 polních hospodářů, což je přibližně čtvrtina ze všech zvolených zastupitelů, a 24 obchodníků. Početní hospodáři se tedy dokázali prosadit v největším počtu i do výboru a to ve všech volebních sborech. Hojně zastoupení ve výborech měli v součtu poličští řemeslníci a živnostníci, nejvíce bylo dle očekávání obuvníků (10) a tkalců (9), dále řezníků (3) a pekařů (3). Po dvou bylo kloboučníků a sedlářů, po jednom zástupci pak nalezneme mydláře, sklenáře, barvíře, jircháře, kamnáře, klempíře, truhláře, hodináře, uzenáře, krejčího, kováře či sýraře. Důležitou roli sehráli ve výboru hostinští (10), jelikož otázka pivovaru dlouho rozvířovala spory mezi měšťany uvnitř hradeb a předměstskými a obecnímu výboru bylo často vytýkáno, že jeho jediným zájmem je prosperita pivovaru. Bohatí hostinští a obchodníci ovládli zejména I. a II. volební sbor, jejich obrovský vliv ve městě byl nepopiratelný. Oproti tomu tkalci a obuvníci, v Poličce velmi početní, byli voleni zejména ve III. volebním sboru a v obecním výboru se nepřilíš prosadili.

To, že nejpočetnější složku obecního výboru tvořili reprezentanti staroměšťanských vrstev, nebylo nijak zvláštní, podobná situace panovala v Bučovicích (počet obyvatel v daném období mezi 2856 – 3251), Žďáru či Berouně. Řemeslníci, živnostníci a hospodáři představovali v Bučovicích 49 % profesí obecního výboru ¹⁸⁰⁾, ve Žďáru 53,1% ¹⁸¹⁾, v Berouně dokonce 62% ¹⁸²⁾. Obchodníci a hostinští v Bučovicích tvořili téměř 13 % ¹⁸³⁾, ve Žďáru až 26,6% ¹⁸⁴⁾.

---

180) Růžička, Jan: *Komunální elity a obecní samospráva Bučovic v éře dvou starostů (1886-1914)*, s. 53.

181) Latzka, Jan: *Obecní samospráva a občanské elity na příkladu malého města Žďáru 1864-1912*, s. 65.

182) Tošnerová, Marie: *Beraun – Im Sog fortschreitender Industrialisierung*, s. 157.

183) Růžička, Jan: *Komunální elity a obecní samospráva Bučovic v éře dvou starostů (1886-1914)*, s. 53.

184) Latzka, Jan: *Obecní samospráva a občanské elity na příkladu malého města Žďáru 1864-1912*, s. 65.

Z představitelů inteligence bylo do obecní rady zvoleno 22 mužů a to je v porovnání s dalšími městy málo. V Bučovicích tvořila inteligence 24,7 %¹⁸⁵⁾, v Opavě bylo zvoleno dokonce 70 osob, což bylo necelých 40 % z celkového počtu úspěšných kandidátů¹⁸⁶⁾, zatímco v Poličce tvořila inteligence jen 14 % všech radních, stejně jako ve Žďáru¹⁸⁷⁾. Vysoké procento inteligence v opavské obecní radě vysvětluje fakt, že se jedná o statutární město, kde se ve výboru řeší složitější úkoly, a tudíž vzdělání radních bylo nutné, proto také většina starostů v Opavě měla vystudovanou právnickou fakultu.¹⁸⁸⁾

V Poličce jsou nejčastěji zastoupeni představitelé škol (5 učitelů a 1 ředitel) a ani lékaři (2) a lékárníci (1) se nevyhýbali možnosti reprezentovat město. Dále byli v obecním výboru advokáti (2), notáři (3) či představitelé úřednického aparátu (5). Polička měla i svého zástupce technické inteligence a to architekta Roberta Niklíčka. Inteligence sice byla početně slabá, ovšem těch několik postav zvolených v daném období si zajistilo velmi výraznou pozici v zastupitelstvu, zejména advokát Václav Hübsch a lékař Moric Prudič byli pro Poličku skutečnými osobnostmi, dokazuje to jejich sedminásobné zvolení do výboru i účast v obecním představenstvu.

Nyní se zaměříme na to, zda se nějak měnilo složení obecního výboru právě z pohledu socio-profesního. Počet inteligence se postupem doby stále více zvyšoval, přesto Polička zůstala řemeslnicko-rolnickým městem až do první světové války. Zajímá nás tedy, jestli se do čela města dostává více představitelů z řad inteligence na úkor hospodářů a tradičních řemeslníků, jež by svými odbornými znalostmi v otázkách právních, správních, finančních, technických, aj. obohatili obecní výbor.

Jelikož v roce 1884 bylo 30 zastupitelů a v následujících dvou vybraných letech (1897, 1911) bylo již 36 zastupitelů, budeme uvádět údaje opět v procentech.

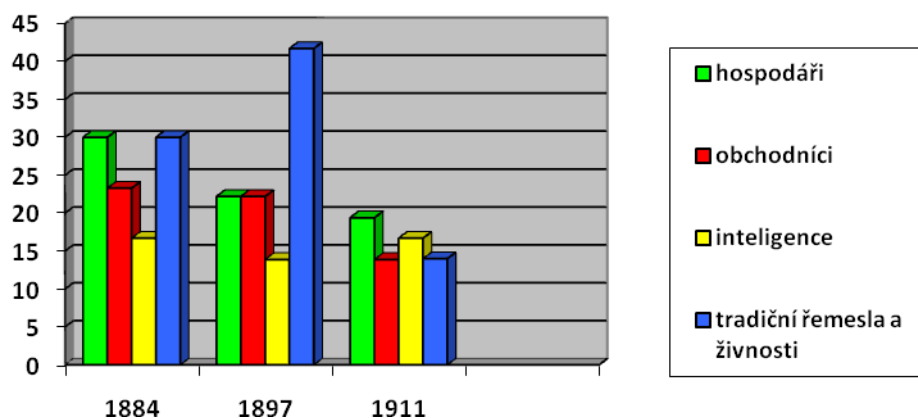
185) Růžička, Jan: *Komunální elity a obecní samospráva Bučovic v éře dvou starostů (1886-1914)*, s. 53.

186) Pokludová, Andrea: *Obecní rada Opavy 1850-1912*, s. 89.

187) Latzka, Jan: *Obecní samospráva a občanské elity na příkladu malého města Žďáru 1864-1912*, s. 65.

188) Pokludová, Andrea: *Obecní rada Opavy 1850-1912*, s. 92.

TAB. 16 Vývoj socioprofesionního profilu obecních výborů v Poličce ve vybraných letech

Z grafu je zřejmé, že počet hospodářů i řemeslníků a živnostníků ve výboru klesá a počet inteligence nepatrně stoupá. K nějakému výraznému předělu nedochází, což je nejspíš dáno již zmíněným faktem, že i když byl v Poličce vcelku nízký počet radních z řad inteligence, patřili její zástupci k tzv. stálícím v obecní radě a navíc již v roce 1884 představovali nezanedbatelnou složku výboru. V obecním zastupitelstvu tak docházelo k prolínání staroměst'anských vrstev s novými občanskými elitami města, což napomohlo „přetrhání silných kořenů“ tradičního měst'anského života v Poličce.

4.4.3 Místo pobytu obecních představitelů v Poličce

Fasora ve Svobodném občanovi popisuje proces, kdy se brněnská elita stěhovala do míst, kde bývaly hradby, a do reprezentativních vilových čtvrtí na okraji města.¹⁸⁹⁾ Podstatnou roli hrálo tedy i lukrativní bydliště a zejména jeho poloha ve městě. V Poličce byla zachována stará sídelní forma s hlavním náměstím a hradbami s původně čtyřmi branami (starohradskou, kameneckou, limberskou a litomyšlskou), jež byly ovšem zbořeny. Hradby jsou ale zachovány dodnes a ohraničují vnitřní město udržující si klíčovou roli od udělení titulu královského věnného města a opírající se o staré hodnoty i v období sporů mezi městem a předměstím, kdy se předměstští domáhali stejných práv a nároků na majetek města jako měst'ané uvnitř hradeb. Náměstí s radnicí, morovým sloupem a kašnami bylo místem, kde se

---

189) Fasora, Lukáš: *Svobodný občan ve svobodné obci? Občanské elity a obecní samospráva města Brna 1851-1914*, s. 186-187.

odehrávalo vše významné, setkávala se zde veřejnost, konaly se trhy, oslavy i nepokoje. Nacházely se zde hostince, obchody, divadlo, sídlily zde spolky. Bydlet ve středu města mělo tedy zřejmé výhody, proto také hodnota domů převyšovala cenu na předměstí. Stejně jako v jiných maloměstech tady sídlila nejbohatší vrstva obyvatel, tradiční měšťané s přesvědčením, že právě oni mají právo řídit město, tzv. poličská honorace. Předpokládáme, že mezi honoraci patřili obchodníci, hostinští a hospodáři, a ti jak víme, byli v obecním výboru hojně zastoupeni. Zajímá nás tedy, zda se tato skutečnost odrazí v lokaci domů poličských radních. Rovněž se zaměříme na to, jestli se místo pobytu obecních představitelů měnilo podle toho, za který volební sbor byli zvoleni. Opět budeme vycházet z údajů zaznamenaných v matrikách domácích a cizích¹⁹⁰⁾ a ze zpráv o volbách v Jitřence.¹⁹¹⁾

TAB. 17 Místo bydliště obecních radních v Poličce v letech 1883-1914

Rok	Město	Horní předměstí	Dolní předměstí
1884	21	5	4
1887	18	8	4
1890	20	8	2
1893	21	7	2
1897	19	9	8
1901	22	8	6
1904	19	10	7
1907	19	12	5
1911	20	11	5

Tabulka potvrzuje, že i v Poličce většina zastupitelů sídlila ve vnitřním městě, ale postupem času se zvyšoval počet úspěšných kandidátů i z horního a dolního předměstí. Ovšem ne na úkor měšťanů, ale díky navýšení počtu zastupitelů z 30 na 36. Převaha měšťanů zaručila, že spory mezi městem a předměstím se zásadně nepřenesly do zastupitelstva a neochromily tak jeho činnost, jak tomu bylo v 70. letech 19. století.

---

190) SOKA Svitavy, Archiv města Polička - III. Správa města Poličky v letech 1850-1945: Matrika domácích a matrika cizích 1880, 1890, 1900, kn. 2124, 2125, 2126.

191) Jitřenka. 1884 (roč. II), 1887 (roč. V), 1890 (roč. VIII), 1893(roč. XI), 1897 (roč. XV), 1901 (roč. XIX), 1904 (roč. XXII), 1907 (roč. XXV), 1911 (roč. XXIX).

TAB. 18 Místo bydliště obecních radních v Poličce podle zařazení do volebních sborů

Rok	I. volební sbor			II. volební sbor			III. volební sbor		
	M	HP	DP	M	HP	DP	M	HP	DP
1884	10	0	0	10	0	0	1	5	4
1887	10	0	0	8	2	0	0	6	4
1890	10	0	0	9	1	0	1	7	2
1893	10	0	0	10	0	0	1	7	2
1897	11	1	0	7	1	4	1	7	4
1901	10	1	1	8	2	2	4	5	3
1904	8	2	2	11	0	1	0	8	4
1907	7	2	3	12	0	0	0	10	2
1911	8	3	1	11	1	0	1	7	4

M...město, HP... horní předměstí, DP...dolní předměstí

I druhá tabulka nepřináší žádné překvapivé zjištění. Většina kandidátů zvolená v I. a II. volebním sboru bydlela ve městě a naopak III. volební sbor byl charakteristický kandidáty z horního a v menším zastoupení i z dolního předměstí. Ke stejným závěrům dochází i Latzka v případě Žďáru.¹⁹²⁾ Zajímavá je situace ve II. volebním sboru, kde se po celou sledovanou dobu udržela větší převaha měšťanů než ve sboru prvním (v posledních třech konaných volbách pouze 2 zástupci z předměstí). Bylo to dáno novou výstavbou na předměstích, jež přivedla do Poličky nové podnikavé obyvatele, z nichž ti nejmajetnější byli zařazeni do I. volebního sboru a odtud se propracovali také do obecního výboru. Ve II. volebním sboru oproti tomu stále převládali městští obchodníci a jejich nástupci (dříve spadající do I. volebního sboru) a představitelé inteligence (učitel, ředitel, architekt, lékař, berní inspektor) bydlící ve vnitřním městě.

---

192) Latzka, Jan: *Obecní samospráva a občanské elity na příkladu malého města Žďáru 1864-1912*, s. 76.

4.4.4 Otázka stranické příslušnosti v Poličce

Od 70. let 19. století byla Polička baštou Mladočechů, usuzujeme tak z toho, že ve volbách do zemského sněmu zvítězil vždy mladočeský kandidát a rovněž starosta i místní starosta byli z řad Mladočechů (do počátku 90. let byli poličtí starostové zapojeni i do vysoké politiky). V Poličce fungoval mladočeský Politický klub pro okres poličský pořádající přednášky a schůze, v jeho čele působili například poličtí starostové Josef Thanabauer či Martin Štěpán. Od 90. let se začala utvářet nová politická uskupení, i v samotné mladočeské straně docházelo k rozpadu do zájmových skupin, na něž musela mladočeská strana reagovat. V katolické Poličce získala vliv idea křesťanskosociální, 23. února 1896 na výroční schůzi Politického klubu měl mít Josef Thanabauer proslov právě proti takovému smýšlení, který nakonec nebyl uskutečněn, protože se pro Mladočechy objevil výraznější soupeř a to sociální demokracie, jež se chtěla díky zavedení páté kurie poprvé objevit na politické scéně. Výsledky voleb do říšské rady roku 1897 ukázaly, že vedle stále silných tradičních Mladočechů (408 hlasů) se ve městě uchytily i myšlenky nově vzniklé klerikálně-sociální strany (202 hlasů) a sociálních demokratů (121 hlasů).¹⁹³⁾

Sociální demokracie měla v Poličce více odpůrců než příznivců, na její veřejnou schůzi voličů v únoru 1897 na Střelnici přišlo tolik účastníků z řad Mladočechů, že předsedou schůze byl paradoxně zvolen mladočeský starosta Martin Štěpán. Už v této první předvolební kampani se projevil závažný nedostatek v programu sociální demokracie a to nezáměrně o národnostní otázku. Řečník sociální demokracie Jan Hnát se na schůzi dokonce přímo vyslovil proti prosazování českého státního práva, což vzbudilo mezi přítomnými rozhořčení. Větší úspěch sklízela sociální demokracie v okolních vesničkách, kde nábožensky převažovali evangelíci (například v Širokém Dole). Ani později si sociální demokracie nenašla v Poličce mnoho stoupenců, dvě schůze pro voliče sociální demokracie byly pro malou účast rozpuštěny, teprve na schůzi svolanou Mladočechy v květnu 1898 dorazilo 500 účastníků, z toho bylo něco kolem 60 sociálních demokratů. Po prudkém řečnickém souboji musela být schůze rozpuštěna. I další netaktické počiny jako například neúčast na oslavě 100. narozenin Františka Palackého jim nezískaly plusové body.¹⁹⁴⁾

---

193) Růžička, Jindřich: *Dějiny města Poličky. Díl druhý (1848-1914)*, s. 190-191, 193.

194) Tamtéž, s. 192, 199.

Z dosavadních mladočeských stoupců vznikla řada nových uskupení, největší byly strana národně-sociální (1898) a agrární (1899), která upoutala zejména na venkově. V Poličce si rychle získala velkou oblibu první jmenovaná, napomohly tomu zostřující se česko-německé spory. Situace ve městě se vyhrotila již v červnu 1896, když byli německým útočníkem napadeni Sokolové vracející se z cvičení ze Svojanova. Další nepokoje nastaly po zrušení jazykových nařízení roku 1899 ¹⁹⁵⁾, 29. října došlo k protivládní demonstraci, při níž se zpívaly vlastenecké písně a provolávala národní hesla. Demonstrace byla ukončena a rozpuštěna až četníky na náměstí. Druhý den ráno byly všechny říšské znaky a německé nápisy začerněny a další den propukla demonstrace nanovo, když se dav vracel z divadelního představení zdejších ochotníků. Shromáždění proběhlo pokojně a po zazpívání písně Kde domov můj před radnicí se dav klidně rozešel. Do města byly povolány četnické posily, které akorát vyprovokovaly měšťany k další akci, proto starosta Jan Nebuda zažádal o odvolání četnictva. Došlo k úplnému opaku, do města přijelo 127 husarů, 80tičlenná setnina zeměbrany a vyšetřující komisař. Nebuda se obhájil tvrzením, že povolením zpěvu národních písní zabránil horším incidentům a vyvázl bez trestu. Šest občanů bylo odsouzeno na tři nebo pět dní vězení, Vincenc Kastner (zvolený do výboru v letech 1904 a 1911) dokonce k měsíci ve vězení. Potrestáni byli rovněž obecní strážci, okresní hejtman byl přeložen, ale místo do Prahy byl rovnou převezen do ústavu duševně chorých. ¹⁹⁶⁾

Už 28. září 1898 měla strana národně sociální svoji první schůzi na sále ve Střelnici, svolavatelem byl František Martinů (zvolen 1897 a 1907), vypomáhal jim i aktivní člen strany svobodomyšlné Karel Till (zvolen 1907 a 1911). Ještě téhož roku si nová strana utvořila i kulturní spolek „Národní vzdělávací spolek dělnický Eim v Poličce“, který hned začal spolupracovat s dalšími spolky (zejména s pěveckým spolkem Kollár, Řemeslnickou besedou a divadelním spolkem Tyl). To byla další rána pro sociální demokracii, jelikož mezi členy spolku „Eim“ nacházíme i jména těch, jež dříve působili v dělnickém spolku Svornost a byli

---

195) Badeniho jazyková nařízení byla pro Čechy vydána 5. dubna 1897 a přinesla rovnoprávnost češtiny a němčiny ve vnitřním úřadování státních úřadů, po té němečtí liberálové nařkli Badeniho z obcházení parlamentu, nedemokratismu a nadržování Čechům. Brzy na to vypukly v Praze pouliční bouře a situace dospěla až k vyhlášení stanného práva nad dnešním hlavním městem., říšská rada byla uzavřena a Badeniho vláda padla a jazyková nařízení byla odvolána.

196) Růžička, Jindřich: *Dějiny města Poličky. Díl druhý (1848-1914)*, s. 196-197.

známými svým nadšením pro sociálně-demokratickou ideu.¹⁹⁷⁾

V čele města tedy nadále zůstali Mladočeši se svým novým spojencem národními sociály, kteří spolu neskryvaně spolupracovali a taktizovali při volbách do říšské rady roku 1900, aby co nejvíce oslabili sociální demokraty, jež pomalu posilovali. Dělnictvo se většinou přiklánělo k sociální demokracii, straně katolické či národním sociálům. Mladočeši postupně ztráceli své dříve neotřesitelné pozice, což se ukázalo ve volbách do říšské rady roku 1907, tedy prvních volbách podle všeobecného a rovného hlasovacího práva mužů starších 24 let, když jasně zvítězil kandidát národních sociálů Václav Klofáč (obdržel 474 hlasů z 916). Národní sociálové se svým důrazem na národnostní otázku nejvíce splňovali nároky města ležícího na českoněmeckém pomezí a zároveň vyhovovali maloburžoazní mentalitě typické pro Poličku. Od té doby se stali nejsilnější stranou ve městě a to na celá další čtyři desetiletí.¹⁹⁸⁾

4.4.5 Obecní představenstvo v Poličce v letech 1883-1914

Za vrchol politické kariéry na komunální úrovni můžeme považovat zvolení do obecního představenstva a zejména do funkce starosty. Pro volbu představenstva jsou nutné tři čtvrtiny obecního výboru, do roku 1897 se volil starosta a šest radních, pak se počet radních zvýšil na osm. Volbu řídí vždy nejstarší člen výboru, všichni zvolení musí svůj post přijmout. Účast radních na volbě představenstva byla v Poličce vysoká, v průměru 96,4 %. Do představenstva byli nejčastěji zvoleni advokát Václav Hübsch (5x), obchodník Martin Štěpán (4x), hoteliér František Jílek (3x), hostinský Josef Klan (3x), obchodník Josef Pospíšil (3x) a hostinští Engelbert Slezák a Alois Štampera (oba rovněž 3x). Personální fluktuace byla nízká také v představenstvu, 73 mandátů bylo obsazeno 43 muži, hned v prvních sledovaných volbách bylo představenstvo oceněno důvěrou a šest ze sedmi členů bylo zvoleno i v roce 1887. Z hlediska profesního bylo zvoleno nejvíc hospodářů (8), obchodníků (6) a hostinských (5).

Nejvyšším představitelem města byl starosta, okruh činnosti starosty maloměsta byl méně náročný než ve městě větším nebo dokonce statutárním. Například v Opavě měli zvolení

---

197) Růžička, Jindřich: *Dějiny města Poličky. Díl druhý (1848-1914)*, s. 199-202.

198) Konečný, Stanislav – Růžička, Jindřich: *Věnné město českých královen Polička*, s. 75-76.

starostové vesměs právnické vzdělání.¹⁹⁹⁾ V maloměstě tomu bylo jinak, zvolený byl nejváženější občan obecního výboru. Z následující tabulky se dozvíme, kdo zastupoval úřad starosty v daném období v Poličce.

TAB. 19 Starostové města Poličky v letech 1883-1914²⁰⁰⁾

Rok	Starosta	Profese
1884	Lichtág František	tkadlec
1887	Prudič Moric	lékař
1890	Štěpán Martin	obchodník
1893	Štěpán Martin	obchodník
1897	Nebuda Jan	obchodník
1901	Nebuda Jan	obchodník
1904	Thanabauer Josef	soukromník
1907	Thanabauer Josef	soukromník
1911	Till Karel	obchodník

4.4.6 Shrnutí

Předložená kapitola se snaží vytvořit obraz o poličském obecním zastupiteli v letech 1883-1914. Tento muž byl nejčastěji hospodář, obchodník, řemeslník, hostinský či příslušník inteligence, s postupující modernizací města ubývalo tradičních řemeslníků a přibývalo inteligence a továrníků. Chtěl být zvolený, protože pokud bude město vzkvétat, bude vzkvétat i jeho řemeslo, živnost nebo obchod. Tím nechci tvrdit, že by poličští zastupitelé neměli i poctivé, bezelstné cíle práce pro své město. Do obecního výboru byl „onen reprezentant“ zvolen průměrně dvakrát a žil se svou rodinou na některém z prestižních míst ve městě, nejlépe na náměstí. S největší pravděpodobností se jednalo o „zralého“ majetnějšího muže vyznávajícího křesťanskou víru a přiklánějícího se k myšlenkám Mladočechů či později

199) Pokludová, Andrea: *Obecní rada Opavy 1850-1912*, s. 92.

200) SOkA Svitavy, Archiv města Polička - III. Správa města Poličky v letech 1850-1945: Volby, inv. č. 1776, č. kart. 2/1.

Jitřenka. 1911, roč. XXIX.

národních sociálů. Politické smýšlení ovšem nehrálo tak výraznou roli jako dnes, v Poličce a malých městech obecně nedošlo do konce 19. století a někde i později ke vzniku místních politických stran, a proto se měšťané organizovaně setkávali prostřednictvím různých nepolitických skupin, kde se mohli účastnit na veřejném životě města, projevit se a zviditelnit. Národnost typického poličského zastupitele byla samozřejmě česká, načež byl dostatečně hrdý. Pro jeho zvolení bylo důležité, jakou měl pověst, charisma či společenský status a zdali jeho hlavním záměrem bylo povznést Poličku na její někdejší úroveň.

TAB. 20 Databáze zvolených obecních zastupitelů ve volbách 1883-1914

Jméno	Bydliště	Povolání	1884	1887	1890	1893	1897	1901	1904	1907	1911
Aigl Jan	DP 115	polní hospodář						o			
Andrlík Bedřich	M 191	pekař								o	o
Andrlík Josef	M 94	faktor		o	o	o		o			
Baiza Václav	M 182	polní hospodář	o								
Bartůněk Josef	M 7	obchodník	o	o	o						
Benoni Augustýn	M 282	polní hospodář	o	o	o						
Bien Vojtěch	M 59	městský duchovní		o	o						
Bittner František	DP 151	sládek							o	o	o
Bittner Otokar	M 23	materialista						o	o	o	o
Blažek Albert	M 38	polní hospodář	o								
Blažek Albin	M 38	polní hospodář				o					
Blažek František	M	lékař							o		
Blažek Josef	M 56	polní hospodář									o
Bušák Jan	HP 128	polní hospodář						o			
Čečetka František	M 98	jirchář			o						
Černý Engelbert	DP 164	polní hospodář	o								
Červený Engelbert	DP 19	obuvník				o	o	o			
Červený František	DP 101	polní hospodář									o
Červený Josef	DP 69	obuvník								o	o
Drobný Jan	HP 106	polní hospodář				o	o		o	o	
Dvořák Čeněk	M 187	krejčí			o						
Filipi Jan	M 10	hostinský				o	o	o	o	o	
Findejs František	HP 112	polní hospodář								o	
Fišer Alois	m 32	klempíř									o
Forchtsam Ludvík	DP 44	truhlář							o		
Haman Josef	HP 157	polní hospodář		o							
Hanus Leopold	HP 250	sedlář						o			
Hanus Leopold	HP 250	sedlář							o		
Haupt Emanuel	M 58	obchodník	o	o	o		o	o			
Havlík Ferdinand	HP 192	tkadlec		o	o						
Hlavsa Jan	HP 291	polní hospodář			o	o					
Hlavsa Josef	HP	tkadlec	o								
Hlavsa Josef	DP 25	tkadlec							o		o
Hledík Adolf	HP 96	polní hospodář	o	o	o	o					
Hledík Josef	HP 96	polní hospodář		o							

Jméno	Bydliště	Povolání	1884	1887	1890	1893	1897	1901	1904	1907	1911
Hledík Josef	HP 96	polní hospodář			o						
Hledík Josef	HP 96	polní hospodář					o				
Hoffmann Josef	HP 147	tkadlec		o	o		o				
Holý František	M 30	mydlář		o							
Hrbek Karel	M 159	berní inspektor							o		
Hübsch Václav	M 52	advokát	o	o	o	o	o	o		o	
Hübschmann Valerius	M 55	notář				o					
Jakubička Václav	M 48	advokát									o
Jandl Jan	M 219	obuvník						o			
Janele Jan	M 207	faktor						o	o	o	
Janele Josef	DP 32	polní hospodář					o		o		o
Jeřábek Jan	M 88	učitel	o								
Jeřábek Jan	M 88	učitel		o							
Jílek František	DP	tkadlec	o								
Jílek František	M 184	hoteliér						o	o	o	
Jílek Jan	HP 30	uzenář						o	o	o	o
Kastner Čeněk	HP 12	polní hospodář								o	
Kastner Vincenc	P 12	tkadlec							o		o
Kašparides Emanuel	DP 53	barvíř		o		o					
Klan Josef	M 16	hostinský					o	o	o	o	o
Klimesh Adolf	M 89	kramář									o
Klimesh František	M 62	vlastník domu						o			
Klimesh Václav	M 110	povozník									o
Kobliha Karel	HP 19	polní hospodář							o		
Kopecký Jan	HP 176	polní hospodář							o		
Koukal František	HP 104	polní hospodář								o	o
Kovář Jan	HP 92	obchodník					o				
Kovář Jan	HP 92	obchodník							o		
Kovář Josef	HP 92	řezník	o	o	o						
Kovář Josef	HP 101	obchodník								o	o
Kozel František	M 60	notář									o
Krejčí František	M	farník	o								
Krenner Alois	M 173	účetní spořitelny						o			
Krušina Sylvestr	DP 71	obuvník					o		o		
Kříž Jan	M 163	polní hospodář							o		
Kukla Hynek	M 61	kloboučník		o	o						
Kunhart Albín	HP 210	faktor						o			
Kunhart Teodor	HP 82	tkadlec				o	o				
Lambor Alois	M 29	obchodník				o					

Jméno	Bydliště	Povolání	1884	1887	1890	1893	1897	1901	1904	1907	1911
Lichtag Ferdinand	HP 157	obuvník		o	o	o		o			
Lichtag František	M 192	tkadlec	o								
Lichtag Josef	M 35	hostinský							o	o	
Litterbach Josef	HP 77	kamnář								o	o
Lopour František	M 21	hostinský				o		o			
Lukšiček František	HP 53	polní hospodář				o					
Mandlík Jan	M 69	polní hospodář	o	o							
Martínek Viktor	M 24	hodinář							o	o	
Martinů Alois	M 33	obchodník					o				
Martinů František	M 108	obchodník	o	o	o	o	o				
Martinů František	HP	polní hospodář	o								
Martinů František	DP 62	koželuh					o			o	
Martinů František	DP 155	obchodník							o	o	
Martinů Václav	HP 168	nezjištěno				o					
Mašík Jan	DP 29	kovář				o	o				
Meixner František	M 22	polní hospodář					o		o	o	
Morkes František	M 60	pekař									o
Mrštík Vilém	HP 58	hostinský		o			o				
Muzika Leonard	HP 338	úředník								o	
Nebuda Jan	M 56	obchodník			o	o	o	o			
Nebuda Josef	DP 30	polní hospodář	o								
Nebuda Josef	DP 56	faktor					o	o			
Neděle Benignus	DP 20	obuvník		o							
Neděle Norbert	DP 124	obchodník					o	o			
Niklíček Robert	HP 307	architekt							o	o	
Novák Antonín	DP 33	továrník						o			
Nyklíček František	M 58	obchodník					o	o			
Pelikán Jan	HP 306	nezjištěno									o
Peška František	M 52	soudní adjunkt									o
Platlink Hynek	DP 132	obuvník		o							
Popelka František	M 165	majitel knihtiskárny	o			o					
Pospíšil Jan	DP 122	polní hospodář		o			o				
Pospíšil Josef	M 40	obchodník							o	o	o
Pražan Antonín	M 64	obchodník					o	o			o

Jméno	Bydliště	Povolání	1884	1887	1890	1893	1897	1901	1904	1907	1911
Pražan František	M 11	obchodník				o					
Primus Josef F.	M 153	ředitel						o	o	o	o
Prudič Moric	M 57	lékař	o	o	o		o	o	o	o	
Radiměřský Adolf	HP 97	polní hospodář								o	o
Radiměřský Jan	HP 228	polní hospodář							o		
Rippl František	HP 118	polní hospodář								o	o
Rippl Václav	M 5	knihkupec					o	o		o	o
Roušar Hypolit	DP 10	obchodník			o						
Sequardt Josef	M 59	kloboučník						o			
Slezák Antonín	M 18	továrník							o		o
Slezák Engelbert	M 20	hostinský	o	o	o	o	o				
Slezák Josef	DP 69	obuvník	o								
Smejkal Antonín	M 80	polní hospodář						o			
Smrž Karel	M 21	soudní adjunkt									o
Sommer Josef	M	obchodník			o						
Sommer Karel	M 153	obchodník								o	o
Stodola Josef	HP 40	obuvník							o	o	
Šir František	HP 204	tkadlec									o
Šlerka Alois	M 8	učitel		o	o	o	o	o	o	o	
Šlesingr František	HP 111	polní hospodář			o		o				
Štambera Alois	HP 156	hostinský	o				o	o			
Štefka František	M 126	obuvník				o	o				
Štefka František	HP 48	hostinský						o			
Štefka Jan	M 41	učitel			o	o	o				
Štefka Václav	M 39	řezník	o								
Štěpán Martin	M 27	obchodník	o	o	o	o					
Štěpánek František	DP 36	řezník								o	
Šulc Alois	M 188	lékárník		o							
Tamele František	M 214	polní hospodář				o					
Tamele František	M 159	pekař									o
Thanabauer Josef	M 27	soukromník				o	o	o	o	o	o
Till František	M 34	obchodník	o								
Till František	M 188	polní hospodář	o								
Till Karel	M 34	obchodník								o	o
Tonner Bedřich	M 68	notář	o								
Trávníček František	M 42	obchodník		o	o	o	o	o			
Treitler Jan	M 67	sklenář		o	o	o	o				
Trojtler Josef	M 153	polní hospodář	o	o	o						

Jméno	Bydliště	Povolání	1884	1887	1890	1893	1897	1901	1904	1907	1911
Valtr Jan	DP 36	hostinský			o						
Vavák František	DP 28	sýrař						o			
Vít Emanuel	M 183	obchodník	o								
Witz Eduard	M 179	továrník							o		
Záleský Antonín	HP 305	učitel									o
Zebiš František	M 22	obchodník				o					
Zelený Josef	M 188	nezjištěno								o	

5. Spolková činnost v Poličce

V závěru předešlé kapitoly jsme se dozvěděli, že veřejně známá osobnost byla zvolena zejména na základě společenské pozice. K životu vzorného občana ve druhé polovině 19. století patřilo podílet se na veřejném životě města a tudíž členství ve spolcích, společenstvech či družstvech (zvláště pak zastávání nějakého významnějšího postu v rámci spolkového výboru) pozitivně ovlivňovalo šance uspět ve volbách do obecního výboru. Ve spolku se navíc stíraly rozdíly mezi občany²⁰¹⁾, takže se mohla prosadit i jiná než ekonomická elita města. Podle Pokludové představovaly spolky v éře absence moderních politických stran důležitou lokální platformu, tj. jeden z pilířů občanské společnosti.²⁰²⁾

Pojem spolek není přesně vymezen, v definicích se opakují fráze jako *dobrovolné spojení osob, rovnost a ústavnost* (nejen jako znaky spolků, ale i jako občanské ctnosti), *dosažení určitých předsevzatých cílů*. Hlavní význam spolčování je oproti tomu známý, spolky přispívaly k vytvoření struktury občanské společnosti. Napomáhala tomu například svoboda vyjadřování, kontrola členů navzájem či demokratizace při rozhodování spolku. Je tedy zřejmé, že absolutistický centralistický vládnoucí režim nebyl ze spolčování nadšený, v roce 1764 bylo vydáno nařízení, že bez povolení panovníka nelze založit žádnou asociaci zabývající se veřejnými a společenskými otázkami. Ovšem to neplatilo pro spolky podporující zemědělství a od roku 1817 i pro další spolky sledující prospěšné cíle jako například spolky dobročinné, živnostenské či průmyslové. V roce 1852 byl povolovací systém podložen právním základem, politické a dělnické spolky byly bez okolků zakázány a pro ostatní spolky nastala doba revizí, povolování, dohledu a statisticko-evidenčních agend. Zvrat přinesla až prosincová ústava roku 1867, kdy bylo ustaveno právo shromažďovací, petiční a spolkové. Již v listopadu 1867 podle nového spolkového zákona stačilo ke vzniku spolku oznámení zakladatelů zemské vládě a předložení stanov, a pokud nedošla tzv. záповěď do čtyř týdnů, mohl spolek zahájit svoji činnost. Dohled a evidence přetrvala, takže každý spolek musel nahlásit personální složení spolkového výboru a 24 hodin dopředu i jakoukoli připravovanou akci, kam byl poslán vládní vyslanec.²⁰³⁾

---

201) Fasora, Lukáš: *Svobodný občan ve svobodné obci? Občanské elity a obecní samospráva města Brna 1851-1914*, s. 105.

202) Pokludová, Andrea: *Obecní rada Opavy 1850-1912*, s. 108.

203) Kladiwa, Pavel: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850 – 1914. II. díl, 1. svazek Muži z radnice*. Universitas, Ostrava 2008, s. 87-91.

Rozvoj spolků nenastal hned po vydání zákona, v celém Předlitavsku došlo k spolkovému boomu až v 80. letech, Čechy a Morava se řadily k oblastem s nejrozvinutějším spolkovým životem. Nejrozšířenější byly spolky pěvecké, střelecké, čtenářské, zemědělské, řemeslnické, hasičské, nemocenské a spolky veteránů.²⁰⁴⁾

Nejtěžší poměry panovaly pro spolky politické, které byly povoleny teprve zmíněným spolkovým zákonem z roku 1867. Do té doby se politickými otázkami zabývali v čtenářských či hospodářských společnostech a to jen do určité míry, jak to limitoval vládní režim, jinak jim hrozilo zrušení z důvodu překročení stanov. Nejprve vznikaly politické spolky na lokální úrovni, které se až v období před první světovou válkou (v případě menších měst) mohly opřít o nově zakládané místní a okresní organizace politických stran.²⁰⁵⁾ I po roce 1867 měly politické spolky největší omezení mezi spolky, členy se nemohli stát cizinci, ženy, nezletilí a právnické osoby a vedení muselo oznamovat personální složení všech členů (ne jen spolkového výboru). Politický spolek se nemohl stýkat, ani jinak komunikovat s jinými spolky, ani nesměl mít žádné spolkové odznaky. Už od 70. let 19. století začaly mezi politickými spolky převažovat ty nacionálně zaměřené.²⁰⁶⁾

O mechanismech fungování spolků se dozvíme na základě stanov, výročních zpráv a zápisů z jednání vůdčích orgánů. Spolkový rok obvykle začínal valnou hromadou, kde byla shrnuta činnost z předešlého roku, schválen nový program akcí a zvoleno spolkové vedení. Během roku se scházel hlavně výbor, který organizoval veškerou činnost, řadoví členové byli informováni a zváni na akce spolku například v místním tisku či z nástěnek.²⁰⁷⁾

Každá vrstva obyvatelstva měla své vlastní problémy, měla tedy i své spolky, kde se problémy řešily. Mezi spolky orientované na honoraci se řadily Měšťanské besedy či Čtenářské spolky. Spolková činnost měla svůj význam jako pole působnosti i pro nejnižší vrstvy, kterým zůstala brána komunální politiky uzavřena. Docházelo i k integraci rozdílných

---

204) Kladiwa, Pavel: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850 – 1914. II. díl, sv. 1, s. 93.*

205) Malíř, Jiří: *Od spolků k moderním politickým stranám: vývoj politických stran na Moravě v letech 1848 – 1914.* Masarykova univerzita, Brno 1996, s. 23-24.

206) Tamtéž, s. 94-96.

207) Kavka, Tomáš: *Umělecké spolky a jejich funkce při formování občanských kultur 19. století.* In: *Město a městská společnost v procesu modernizace 1740-1918.* Ostravská univerzita v Ostravě, Ostrava 2009, s. 119 – 132, zde s. 127.

sociálních skupin ve spolcích, mezi tyto demokratičtější organizace patřil Sokol či Matice školská, které vtahovaly do veřejného života veškeré vrstvy obyvatelstva. Kladiwa vyzdvihuje i důležitost spolků pro maloměsta, kde vedle vytváření občanské kultury přes tvorbu občanských elit spolky oživily veřejnou sféru maloměsta oslavami, přehlídkami a výročími. Tím vzbudily v malých městech tzv. slavnostní kulturu spojenou s rituály určitých spolků a posilovaly tak jednotu a sebejistotu maloměsta.²⁰⁸⁾

Spolky sehrály nezaměnitelnou roli pro rozvoj komunální politiky, obzvláště ty významné byly brány v potaz a měly na obecní výbor očividný vliv. V případě konfliktů byly spolky prvním místem, kde obecní elity neoficiálně diskutovaly a navrhovaly řešení, což umocnilo soudržnost obce. Měšťané se tak cvičili v demokratickém a moderním politickém chování, dokázali upřesnit své zájmy a potřeby, komunikovat i svobodně diskutovat. Fasora zdůrazňuje, že kandidáti do obecních voleb viděli ve spolkovém životě možnost, jak zapůsobit na veřejnost (tedy voliče), ukázat své názory a získat si vliv.²⁰⁹⁾ Spolky byly takovou „školou politiky“, ze členů spolků se stávali politicky aktivní občané. Kladiwa píše, že členství ve spolku bylo „odrazovým můstkem do politiky“²¹⁰⁾, cesta do obecní rady vedla tedy přes společenský vliv spjatý s vedoucí rolí v různých spolcích. Jestli to tak bylo i v Poličce a radní tedy zastávali významné funkce ve spolkových výborech, se dozvíme níže. Nejdříve ale nastíníme, jaké nejvýznačnější spolky vznikly a působily v Poličce.

5.1 Přehled spolkové činnosti v Poličce

Mezi nejstarší spolky v Poličce se řadí Střelecká jednota a Spolek divadelních ochotníků „Tyl“, o prvním jmenovaném existuje zmínka k roku 1613, kdy povinností měšťanů bylo umět zacházet se zbraní. Podle řádu z roku 1734 se jednalo už jen o střelbu pro zábavu, základní činností spolku tak bylo pořádání střeleckých soutěží určených zejména pro zámožné měšťany. Spolek střelců se rozešel před druhou světovou válkou roku 1939. Spolek

---

208) Kladiwa, Pavel: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850 –1914. II. díl, sv. 1, s. 98-99.*

209) Fasora, Lukáš: *Představitel obecní samosprávy – Příklad Rudolfa Rohrera.* In: Fasora, Lukáš – Hanuš, Jirí – Malíř, Jirí (eds.): *Člověk na Moravě 19. století. 2. opravené a doplněné vydání, CDK, Brno 2008, s. 124 – 139, zde s. 134.*

210) Kladiwa, Pavel: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850 –1914. II. díl, sv. 1, s. 97.*

divadelních ochotníků započal svoji činnost roku 1819 a do roku 1831 se potýkal s problémy, které mu činila státní byrokracie. Po roce 1831, kdy se divadlo stalo majetkem místního chudinského ústavu a výnosy z divadelních představení byly „správně“ využity, se situace zlepšila. Spolek byl velmi aktivní a působí s menšími přestávkami dodnes. Roku 1861 byl založen z popudu učitele Františka Jedličky Zpěvácký spolek „Kollár“ k pěstování vlasteneckého zpěvu. Střediskem debat se stala roku 1866 Měšťanská beseda, která se starala o předplácení časopisů, novin a nákup knih²¹¹⁾, roku 1872 se rozpadla a o 10 let později činnost obnovila, vedle četby knih ale pořádala i přednášky, koncerty a zábavy. V době pomlky vznikla v Poličce Beseda, jež měla zajistit stejné akce jako před ní Měšťanská beseda, po jejímž obnovení fungovaly oba spolky naráz. Značnou aktivitu projevovali učitelé, kteří si založili roku 1870 Učitelův spolek „Budeč“, a jejich zásluhou vznikl roku 1881 i Musejní spolek „Palacký“, jenž byl založen, aby sbíral starožitnosti a památky města.²¹²⁾

Roku 1876 vyzval starosta města a poslanec zemského sněmu Josef Thanabauer veškeré obyvatelstvo Poličky, aby se zřídil hasičský sbor. Na valné hromadě 23. dubna svolané obecním zastupitelstvem bylo oznámeno, že výlohy na nutné vybavení se uhradí z obecního jmění a byl schválen návrh stanov a služební řád.²¹³⁾ Roku 1870 byla i v Poličce založena Tělocvičná jednota Sokol, nejsilněji národně zaměřený a nejoblíbenější český spolek od 60. let 19. století²¹⁴⁾. Z počátku se řadil mezi čínorodé spolky, ale v období 1874-1884 jeho činnost ochabla. Situace se změnila až s myšlenkou postavit ve městě tělocvičnu, finance pomohlo získat roku 1896 vzniklé Družstvo pro postavení Sokolovny. Nedostatkem odpovídajícího zázemí trpěli i ochotníci, s výstavbou nového divadla vypomohlo Družstvo pro vystavění divadla fungující od roku 1910.²¹⁵⁾

Spolek katolicky smýšlejících obyvatel města vznikl roku 1892 pod názvem Svatojosefská

---

211) Krška, Michal: *Spolková činnost na Poličsku v letech 1819 – 1918*. Diplomová práce. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, 2006. 91 s., vedoucí diplomové práce Zdeněk Macek, s. 8-10.

212) Konečný, Stanislav – Růžička, Jindřich: *Věnné město českých královen Polička*, s. 57, 60.

213) Zámečník, A.: *Paměti Sboru dobrovolných hasičů města Poličky za 50 let jeho trvání od R. 1876 po R. 1926*. Městské muzeum a galerie Polička, Polička 1926, č. K 1682, s. 5.

214) Kruppa, Erika: *Das Vereinswesen der Prager Vorstadt Smichow 1850 – 1875*. Collegium Carolinum, Bd. 67, München : Oldenbourg 1992, s. 189.

215) Krška, Michal: *Spolková činnost na Poličsku v letech 1819 – 1918*, s. 11, 13.

jednota katolických mužů a jinochů, organizoval řadu přednášek a členové se společně účastnili náboženských slavností. Mnohé spolky darovaly výtěžky z pořádaných akcí (přednášky, divadelní představení, zábavy) na dobročinné účely, jedním z nich byla Řemeslnická beseda založená roku 1884 s cílem vzdělat a stmelit poličské řemeslníky. Ryze dobročinné akce pořádaly převážně ženské spolky, v Poličce to byl Ženský spolek (1910 – 1927), který se vedle podpůrných aktivit věnoval například kursům šití a paličkování krajek, a Dobročinný spolek paní a dívek (1888 – 1899), jenž si za svůj cíl stanovil podporovat chudé matky a školní mládež.²¹⁶⁾ Jak je známo, ženy se nemohly ve větší míře účastnit politického života obce, mohly se tedy alespoň realizovat v životě spolkovém. Růžička na příkladu Bučovic zjistil, že ve spolkových výborech spolků velmi často zasedaly manželky obecních zastupitelů.²¹⁷⁾

Nejvýznamnějším a vcelku jediným politickým spolkem v Poličce byl Národně vzdělávací spolek dělnický „Eim“, který vznikl krátce poté, co byla založena jeho „domovská“ strana národně sociální. „Eim“ byl od začátku jeho působení vnímán též jako místní organizace národně sociální strany, přestože toto označení nenesl.

5.2 Členství představitelů obecního výboru v poličských spolcích

Nyní se pokusíme zrekonstruovat skladbu členů spolkových výborů v nejvýznamnějších spolcích v Poličce a potvrdit tak náš předpoklad, že se obecní zastupitelé objevovali na významných postech spolků. Zaměříme se na období let 1883 – 1914, protože pro tuto dobu máme zpracovaný seznam obecních radních. U spolků, které existovaly už před danou hranicí, poznamenáme pro starší období nejvýznačnější osobnosti. Pro přehlednost budeme členy spolků, kteří byli rovněž členy obecního výboru, označovat v textu i tabulkách tučně a kurzívou.

Množství dochovaných materiálů se spolek od spolku značně liší, Měšťanská beseda a Beseda nemají zpracovaný archivní materiál, a tak jsem vycházela z údajů z kronik. U dalších spolků

---

216) Krška, Michal: *Spolková činnost na Poličsku v letech 1819 – 1918*, s. 11-12.

217) Růžička, Jan: *Komunální elity a obecní samospráva Bučovic v éře dvou starostů (1886-1914)*, s. 79.

jsem kombinovala kroniky s archivními prameny a materiály z muzea. Důležitým zdrojem informací mi byla i diplomová práce Michala Kršky, v níž se zabýval stručnou historií vybraných spolků v Poličce. Získané materiály byly často nedostačující, proto jako hlavní zdroj informací mi posloužily zprávy o valných hromadách spolků z Jitřenek. Vybrané spolky představují do přelomu století nejvýraznější sdružení v Poličce, v prvním desetiletí 20. století jejich činnost většinou pokračuje stejným zavedeným způsobem, ovšem zájem občanů se obrací i k nově vzniklým společenstvům zaměřeným na činnost politickou, hospodářskou či stavební (družstva pro vystavění divadla a sokolovny, záložna, obchodní grémium, vzdělávací sbor, živnostenské společenstvo či místní organizace národně sociální).

5.2.1 Spolek divadelních ochotníků „Tyl“

Ochotníci sehráli v Poličce významnou, zejména národně buditeckou, roli už před revolučním rokem 1848, můžeme se o tom dočíst v mé bakalářské práci *Ochotnické divadlo v Poličce (1819 – 1929)*. Svůj název si ochotníci vzali od dramatika, spisovatele a herce Josefa Kajetána Tyla, který roku 1855 v Poličce vystoupil s Zöllnerovou kočovnou hereckou společností.

I v době bachovského absolutismu byl spolek velmi činný, svědčí o tom 57 odehraných představení, v této době, přesněji od března 1848 do konce března 1856 byl ředitelem MUDr. Josef Tamele, ve výboru byli **Jan Bouzar** (starosta), Vilém Černý, František Findejs, Leopold Grünseisen, Jan Jirsák, Ludvík Martinů, Josef Nepauer a Adolf Vostřebal. V roce 1856 po Tameleho rezignaci, byl zvolen nový ředitel Josef Smola, lékař a bývalý purkmistr, jež však funkci odmítl a jelikož ani Tamele se nechtěl do své funkce vrátit, odevzdala městská rada správu divadla horlivým ochotníkům Josefu Nepaurovi a Adolfu Vostřebalovi. Nové vedení vneslo do spolku rozpory, které ustaly až s nástupem **Josefa Smoly**, jež poličské divadlo velmi podporoval, do funkce starosty města.²¹⁸⁾ Během krize na konci 50. let 19. století se obměnila, vesměs omladila a ustálila nová skupina divadelních ochotníků, z bývalého ochotnického spolku zůstalo pouze několik herců. Na valné hromadě 28. října 1865 byl ustanoven Domácí řád, který se stal základem řádných spolkových stanov z roku 1868. K

---

218) Krejčí, Karel: *Ochotnické divadlo v královském věnném městě Poličce, jeho vznik, osudy a činnost 1819-1894*. Polička 1894, s. 31-32.

nejvýznamnějším osobnostem 70. let patřili Karel Krejčí, Karel Mlynář, Augustin Skála, *Martin Štěpán* či František Zákrejs. Vedl se čilý spolkový život. Od prosince 1866 do konce roku 1893 se konalo 34 valných hromad a 260 výborových schůzí, odehrálo se celkem 255 představení, což představovalo v průběhu jednoho roku asi 9 představení.²¹⁹⁾ Z tabulky se dozvíme, jak se měnilo členské osazenstvo ve spolkových výborech v následujícím období, přesněji od roku 1883 až do první světové války.

TAB. 21 Předsednictvo Spolku divadelních ochotníků „Tyl“ v letech 1883-1914²²⁰⁾

	1883	1884	1885
ředitel	<i>Štěpán Martin</i>	<i>Štěpán Martin</i>	<i>Štěpán Martin</i>
náměstek	Skála Augustin	Skála Augustin	Skála Augustin
jednatel	Faiman Leopold	Chalupa Josef	<i>Andrlík Josef</i>
garderobiér	<i>Čečetka František</i>	<i>Andrlík Josef</i>	<i>Čečetka František</i>
scénárista	Podhradský V.	Podhradský V.	Podhradský V.
dekoratér	<i>Benoni Augustin</i>	<i>Benoni Augustin</i>	<i>Benoni Augustin</i>
knihovník	neobsazeno	<i>Trávníček František</i>	<i>Trávníček František</i>
režisér	<i>Štěpán Martin</i>	<i>Štěpán Martin</i>	<i>Štěpán Martin</i>
	1886	1887	1888
ředitel	<i>Štěpán Martin</i>	Skála Augustin	Skála Augustin
náměstek	Skála Augustin	<i>Benoni Augustin</i>	<i>Benoni Augustin</i>
jednatel	Faiman Leopold	Berger František	<i>Rippl Václav</i>
garderobiér	Popelková Cecilie	<i>Čečetka František</i>	<i>Čečetka František</i>
scénárista	Podhradský V.	Podhradský V.	neobsazeno
dekoratér	<i>Benoni Augustin</i>	<i>Benoni Augustin</i>	Berger František
knihovník	<i>Trávníček František</i>	<i>Trávníček František</i>	<i>Trávníček František</i>
režisér	Chalupa Josef	<i>Benoni Augustin</i>	Skála Augustin
	1889	1890	1891
ředitel	Skála Augustin	Skála Augustin	<i>Benoni Augustin</i>
náměstek	<i>Benoni Augustin</i>	Chalupa Josef	Chalupa Josef
jednatel	<i>Trávníček František</i>	<i>Krenner Alois</i>	Skála Augustin
garderobiér	<i>Čečetka František</i>	<i>Janele Jan</i>	nezjištěno
scénárista	Sokol Karel	Sokol Karel	nezjištěno
dekoratér	Berger František	Berger František	Berger František
knihovník	<i>Trávníček František</i>	<i>Trávníček František</i>	<i>Trávníček František</i>
režisér	Skála Augustin	Skála Augustin	<i>Slezák Antonín</i>

219) SOKA Svitavy, Mezifondový soubor kronik: Spolek divadelních ochotníků Tyl - Spolková kronika od roku 1894 do roku 1943, KR 377, s. 4.

220) Jitřenka. 1883 – 1914, roč. I – XXXII.

	1892	1893	1894
ředitel	<i>Benoni Augustin</i>	<i>Trávníček František</i>	<i>Trávníček František</i>
náměstek	nezjištěno	<i>Benoni Augustin</i>	<i>Benoni Augustin</i>
jednatel	nezjištěno	Berger František	Berger František
garderobiér	nezjištěno	<i>Pospíšil Josef</i>	<i>Pospíšil Josef</i>
scénárista	nezjištěno	Sommer Václav	Sommer Václav
dekoratér	Berger František	Berger František	Berger František
knihovník	<i>Trávníček František</i>	<i>Rippl Václav</i>	<i>Rippl Václav</i>
režisér	<i>Slezák Antonín</i>	<i>Lichtág František</i>	<i>Benoni Augustin</i>
	1895	1896	1897
ředitel	<i>Trávníček František</i>	<i>Trávníček František</i>	<i>Trávníček František</i>
náměstek	Krejčí Karel	Krejčí Karel	Krejčí Karel
jednatel	Berger František	Berger František	Berger František
garderobiér	<i>Lichtág František</i>	<i>Pospíšil Josef</i>	<i>Pospíšil Josef</i>
scénárista	Sommer Václav	<i>Lichtág František</i>	<i>Andrlík Bedřich</i>
dekoratér	Berger František	Berger František	Berger František
knihovník	<i>Rippl Václav</i>	nezjištěno	Batík V.
režisér	<i>Slezák Antonín</i>	<i>Slezák Antonín</i>	<i>Lichtág František</i>
	1898	1899	1900
ředitel	<i>Trávníček František</i>	<i>Trávníček František</i>	<i>Trávníček František</i>
náměstek	Krejčí Karel	Krejčí Karel	Krejčí Karel
jednatel	Berger František	Berger František	Berger František
garderobiér	<i>Pospíšil Josef</i>	<i>Pospíšil Josef</i>	Popelka Jindřich
scénárista	<i>Lichtág František</i>	neobsazeno	neobsazeno
dekoratér	Berger František	Popelka Jindřich	<i>Martinů František</i>
knihovník	Batík V.	<i>Pospíšil Josef</i>	<i>Pospíšil Josef</i>
režisér	<i>Lichtág František</i>	<i>Slezák Antonín</i>	<i>Slezák Antonín</i>
	1901	1902	1903
ředitel	<i>Trávníček František</i>	Krejčí Karel	Krejčí Karel
náměstek	Krejčí Karel	Berger František	Berger František
jednatel	Berger František	Berger František	Berger František
garderobiér	Popelka Jindřich	Popelka Jindřich	Popelka Jindřich
dekoratér	<i>Martinů František</i>	<i>Martinů František</i>	<i>Martinů František</i>
knihovník	<i>Pospíšil Josef</i>	<i>Pospíšil Josef</i>	<i>Pospíšil Josef</i>
režisér	<i>Slezák Antonín</i>	<i>Slezák Antonín</i>	<i>Slezák Antonín</i>

	1904	1905	1906
ředitel	Krejčí Karel	Krejčí Karel	Krejčí Karel
náměstek	Berger František	Berger František	Berger František
jednatel	Berger František	Berger František	Berger František
garderobiér	Popelka Jindřich	Popelka Jindřich	Popelka Jindřich
dekoratér	<i>Martinů František</i>	<i>Martinů František</i>	<i>Martinů František</i>
knihovník	<i>Pospíšil Josef</i>	<i>Pospíšil Josef</i>	<i>Pospíšil Josef</i>
režisér	<i>Slezák Antonín</i>	<i>Slezák Antonín</i>	<i>Slezák Antonín</i>
	1907	1908	1909
ředitel	<i>Slezák Antonín</i>	<i>Slezák Antonín</i>	<i>Slezák Antonín</i>
náměstek	Berger František	Berger František	Berger František
jednatel	Berger František	Berger František	Berger František
garderobiér	Popelka Jindřich	Popelka Jindřich	Popelka Jindřich
dekoratér	<i>Martinů František</i>	<i>Martinů František</i>	<i>Martinů František</i>
knihovník	<i>Pospíšil Josef</i>	<i>Pospíšil Josef</i>	<i>Pospíšil Josef</i>
režisér	<i>Slezák Antonín</i>	<i>Slezák Antonín</i>	<i>Slezák Antonín</i>
	1910	1911	1912
ředitel	<i>Slezák Antonín</i>	<i>Slezák Antonín</i>	<i>Slezák Antonín</i>
náměstek	Berger František	Berger František	Berger František
jednatel	Berger František	Berger František	Berger František
garderobiér	Popelka Jindřich	<i>Pražan František</i>	<i>Pražan František</i>
dekoratér	<i>Martinů František</i>	<i>Martinů František</i>	<i>Martinů František</i>
knihovník	<i>Pospíšil Josef</i>	<i>Pospíšil Josef</i>	<i>Pospíšil Josef</i>
režisér	<i>Slezák Antonín</i>	<i>Slezák Antonín</i>	<i>Slezák Antonín</i>
	1913	1914	
ředitel	<i>Slezák Antonín</i>	<i>Slezák Antonín</i>	
náměstek	<i>Klan Josef</i>	<i>Klan Josef</i>	
jednatel	Berger František	Berger František	
garderobiér	<i>Klimeš Adolf</i>	<i>Klimeš Adolf</i>	
dekoratér	Berger František	Berger František	
knihovník	<i>Pospíšil Josef</i>	<i>Pospíšil Josef</i>	
režisér	<i>Slezák Antonín</i>	<i>Slezák Antonín</i>	

Po celé sledované období se čteně vyskytovali poličští (minulí, soudobí či nastávající) radní ve všech spolkových výborech, mimo léta 1887-1890 a 1902-1906 stáli i v čele spolku.

Vysoký počet veřejně významných osob byl zejména v období 1911-1914, kdy kromě Františka Bergera byli všichni členové spolkového výboru i zástupci výboru obecního. Ve spolku divadelních ochotníků převládaly tradiční měšťanské vrstvy, zejména obchodníci, i mezi členy s vazbou na obecní výbor bylo nejvíc obchodníků. Nejvýznačnější osobností v 80. letech byl obchodník Martin Štěpán, jenž byl ředitelem spolku a v následujícím desetiletí starostou města, v 90. letech zastával nejvyšší spolkovou funkci rovněž obchodník František Trávníček, který byl ve stejném období i v obecní samosprávě. Pro první desetiletí 20. století vyzdvihneme osobu továrníka Antonína Slezáka, dlouhodobého režiséra a od roku 1907 i ředitele spolku, který byl do obecního výboru zvolen dvakrát, roku 1904 a 1911. Všichni zmínění tedy prošli „vývojem“ od nižších k nejvyšším funkcím spolkového výboru až ke zvolení do obecního výboru, popřípadě pak dokonce představenstva města.

5.2.2 Pěvecký spolek „Kollár“

Iniciátorem vzniku prozatímního pěveckého spolku byl František Jedlička, učitel na podreální škole v Poličce, dalšími zakládajícími členy byli Florian Findeis (podreální učitel), František Berger (ředitel kůru a učitel na dívčí škole), Antonín Berger (učitel na hlavní škole), František Pekáč (učitel na hlavní škole), Martin Štěpán (adjunkt na podreální škole), František Pícko (učitel na dívčí škole), Matěj Kmoníček (učitel na dívčí škole), Leopold Grünseisen (berniční úředník), *Jan Bouzar* (obchodník), *František Lichtag* (obchodník), Eduard Raiman (obchodník), Ludvík Martinů (sládek) či František Zákrejs (student práv).²²¹⁾ Zájem o členství byl poměrně velký, na přelomu let 1861/1862 měl spolek již 55 účinkujících členů, 75 přispívajících a čtyři čestné. Předsedou „Kollára“ byl v roce 1861 zvolen Václav Neústupa, ředitelem zpěvu Florian Findeis, tajemníkem František Jedlička, archivářem František Berger a pokladníkem Leopold Grünseisen. V tomto složení (jen s malými obměnami) působil výbor po celá 60. léta 19. století. V 70. letech se stal ředitelem zpěvu *Josef Ferdinand Primus* a pokladníkem *František Krejčí*.²²²⁾ Hlavní činností spolku byla pěvecká cvičení a veřejná hudební vystoupení, spolek organizoval i plesy, zábavné večery nebo se účastnil různých slavností. Jelikož byl nutný notový materiál, diskutovalo vedení spolku o možnosti zakoupit

---

221) SOKA Svitavy, Mezifondový soubor kronik: Kniha pamětní spolku zpěváckého v Poličce od roku 1861, KR 116, s. 3-4.

222) SOKA Svitavy, Mezifondový soubor kronik: Kniha pamětní spolku zpěváckého v Poličce od roku 1861, KR 116, s. 49-52.

knihy se sborovými zpěvy, mnozí členové spolkového výboru odmítali koupit s tím, že majetek právě vzniklého spolku je velice malý a celá věc by se měla odložit na pozdější dobu, ale nakonec byla přece jenom nashromážděna částka 30 zlatých pro opatření sborových knih.²²³⁾

Na konci roku 1870 měl „Kollár“ 91 členů, když ale v roce 1873 odstoupil z funkce ředitele zpěvu J. F. Primus, pravidelné zkoušky a vůbec činnost spolku na nějakou dobu ustala a počet členů se snížil na 67.²²⁴⁾ Zbytek 70. let je ve znamení několika krizí, vždy je zvoleno nové vedení, které si však za několik měsíců stěžuje na nezáměr a osobní sváry členů. Situace se na čas uklidnila roku 1878 volbou Aloise Hübsche předsedou spolku, ředitelem byl znovu zvolen **Josef F. Primus**, pokladníkem **František Krejčí**, archivářem Josef Hanzík a jednatelem **Alois Šlerka**, stav členů se navýšil na 107. Bohužel i v dalším období probíhala vleklá krize „Kollára“, která se projevovala neustálými rezignacemi vedení a jejich znechucením z nezáměru členů spolku.²²⁵⁾ Nyní se stejně jako v případě ochotníků podíváme na tabulku se spolkovými výbory do první světové války.

TAB. 22 Předsednictvo Pěveckého spolku „Kollár“ v letech 1883-1914²²⁶⁾

	1883	1884	1885
starosta	<i>Primus Josef Ferdinand</i>	Hübsch Alois	Hübsch Alois
ředitel	<i>Primus Josef Ferdinand</i>	Kuřil František	Kuřil František
jednatel	Viták A.	Viták A.	Špaňhel Vilém
pokladník	Faiman L.	Faiman L.	Faiman L.
archivář	Berger Antonín	Berger Antonín	Berger Antonín
	1886	1887	1888
starosta	Hübsch Alois	Hübsch Alois	Špaňhel Vilém
ředitel	Češka František	Češka František	Češka František
jednatel	Špaňhel Vilém	Berger Antonín	Ehrlich A.
pokladník	Podhradský J.	Podhradský J.	Podhradský J.
archivář	Berger Antonín	<i>Andrlík Bedřich</i>	<i>Andrlík Bedřich</i>

223) Krška, Michal: *Spolková činnost na Poličsku v letech 1819 – 1918*, s. 37.

224) SOkA Svitavy, Mezifondový soubor kronik: *Kniha pamětní spolku zpěváckého v Poličce od roku 1861*, KR 116, s. 60-62.

225) SOkA Svitavy, *Zpěvácký spolek Kollár v Poličce: Kniha protokolů*, kn. 1, I-242.

226) Jitřenka. 1883 – 1914, roč. I – XXXII.

	1889	1890	1891
starosta	Chalupa J.	Chalupa J.	Chalupa J.
ředitel	Češka František	Čápek Bedřich	Čápek Bedřich
jednatel	Ehrlich A.	Šlegl B.	Dvořák Karel
pokladník	Podhradský J.	<i>Treitler Jan</i>	Klimesš J.
archivář	<i>Andrlík Bedřich</i>	<i>Andrlík Bedřich</i>	<i>Andrlík Bedřich</i>
	1892	1893	1894
starosta	Čápek Bedřich	Čápek Bedřich	Čápek Bedřich
ředitel	Čápek Bedřich	Čápek Bedřich	Čápek Bedřich
jednatel	Dvořák Karel	Dvořák Karel	Dvořák Karel
pokladník	<i>Andrlík Josef</i>	<i>Andrlík Josef</i>	<i>Andrlík Josef</i>
archivář	<i>Andrlík Bedřich</i>	Popelková A.	Popelková A.
	1895	1896	1897
starosta	Čápek Bedřich	Čápek Bedřich	Čápek Bedřich
ředitel	Čápek Bedřich	Čápek Bedřich	Čápek Bedřich
jednatel	Dvořák Karel	Dvořák Karel	Dvořák Karel
pokladník	<i>Andrlík Josef</i>	Batík Václav	Batík Václav
archivář	Popelková A.	Altnerová B.	Altnerová B.
	1898	1899	1900
starosta	<i>Šlerka Alois</i>	<i>Šlerka Alois</i>	<i>Šlerka Alois</i>
ředitel	Vaniček A.	Vaniček A.	Vaniček A.
jednatel	Holý Václav	Popelka J.	Hamzík V.
pokladník	Batík Václav	Batík Václav	<i>Záleský Antonín</i>
archivář	Altnerová B.	Altnerová B.	Altnerová B.
	1901	1902	1903
starosta	Batík Václav	Batík Václav	<i>Janele Jan</i>
ředitel	Vaniček A.	Štursa Antonín	neobsazeno
jednatel	Nebuda E.	Holub Jaroslav	Holub Jaroslav
pokladník	Špaňhel Vilém	Špaňhel Vilém	Špaňhel Vilém
archivář	Altnerová B.	Altnerová B.	Altnerová B.

	1904	1905	1906
starosta	<i>Janele Jan</i>	<i>Janele Jan</i>	<i>Janele Jan</i>
ředitel	Štursa Antonín	Preisler František	Čáp Josef
jednatel	Huml E.	Procházka Josef	Ruzba Richard
pokladník	Špaňhel Vilém	<i>Martínek Viktor</i>	<i>Martínek Viktor</i>
archivář	Altnerová B.	Altnerová B.	Altnerová B.
	1907	1908	1909
starosta	<i>Nesešli pro</i>	<i>Janele Jan</i>	<i>Janele Jan</i>
ředitel	<i>nedostačující</i>	Čeněk Bedřich	Čeněk Bedřich
jednatel	<i>počet</i>	<i>Popelka František</i>	<i>Popelka František</i>
pokladník		<i>Martínek Viktor</i>	<i>Martínek Viktor</i>
archivář		Altnerová B.	Altnerová B.
	1910	1911	1912
starosta	<i>Janele Jan</i>	<i>Janele Jan</i>	<i>Janele Jan</i>
ředitel	Čeněk Bedřich	Čeněk Bedřich	Čeněk Bedřich
jednatel	<i>Popelka František</i>	<i>Popelka František</i>	<i>Popelka František</i>
pokladník	<i>Martínek Viktor</i>	<i>Martínek Viktor</i>	<i>Martínek Viktor</i>
archivář	Altnerová B.	Altnerová B.	Altnerová B.
	1913	1914	
starosta	<i>Janele Jan</i>	<i>Janele Jan</i>	
ředitel	Čeněk Bedřich	Čeněk Bedřich	
jednatel	Janele František	Janele František	
pokladník	<i>Martínek Viktor</i>	<i>Martínek Viktor</i>	
archivář	Altnerová B.	Altnerová B.	

V „Kolláru“ je o poznání menší zastoupení osobností s vazbou na obecní výbor než u divadelního spolku, nejvíce jich bylo ve spolkovém výboru z počátku 70. let a od roku 1908-1912. Také zde ve starším období dochází k častější obměně výboru, což je způsobeno zmíněnými krizemi, které nejspíš vyvrcholily roku 1907, kdy se spolkový výbor pro nedostačující počet ani nevolil. Od následujícího roku vydržel zvolený výbor v téměř stejné podobě až do počátku první světové války. Významné postavení měli ve spolku učitelé, už mezi zakládajícími členy jich bylo sedm, navíc Alois Šlerka, Antonín Záleský a ředitel J. F. Primus se prosadili i v obecní samosprávě. Za zmínku stojí faktor Jan Janele, jenž byl ve sledované době nejdéle starostou „Kolláru“ a to 11 let po sobě, do obecního výboru byl zvolen dříve než do výboru spolkového a to v letech 1901, 1904 a 1907.

5.2.3 Měšťanská beseda

Spolek Měšťanská beseda byl založený v roce 1866, už v roce 1872 na něj dolehla krize a jeho činnost se úplně zastavila. Kvůli konfliktu Besedy s právovárečnými měšťany byla jeho činnost obnovena, když starosta *Josef Thanabauer* společně s místním starostou *Emanuelem Vítem*, *MUDr. Martinem Prudičem*, P.Leopoldem Mazáčem, *Josefem Lichtágem* a *Josefem Ferdinandem Primusem* učinilo roku 1882 provolání k měšťanstvu, aby se podílelo na opětném založení Měšťanské besedy.²²⁷⁾ 2. července 1882 proběhla první schůze, kde se jednalo o spolkové místnosti, volilo se prozatímní předsednictvo (předsedou byl zvolen *Josef Thanabauer* a jednatelem Antonín Příbyl) a diskutovalo se o stanovách. Za svůj cíl si Měšťanská beseda vytkla šíření vzdělání a vzájemnosti mezi svými členy, čehož chtěla dosáhnout zejména čtením a přednáškami z oboru věd, umění, obchodu a průmyslu.

13. srpna 1882 se konala ustavující valná hromada, které se zúčastnilo 41 členů. Předsedou byl jednohlasně zvolen *Josef Thanabauer*, jednatelem *Josef Ferdinand Primus*, pokladníkem *Vojtěch Bien*, knihovníkem *Martin Prudič* a hospodářem Josef Tocháček.²²⁸⁾

Zastupitelstvo „města uvnitř hradeb“ věnovalo ročně 100 zlatých pro spolkovou knihovnu, díky tomuto příspěvku mohla Měšťanská beseda odebírat časopisy (např. *Národní listy*, *Pokrok*, *Světazor*, *Lumír*, *Květy*, *Slovanský sborník* či *Národnost*) a kupovat nové knihy. O tom, že zastupitelstvo Osady města uvnitř hradeb podporovalo Měšťanskou besedu i nadále, svědčí i fakt, že se stalo prvním čestným členem spolku.²²⁹⁾ Pořádaly se přednášky, zábavy, koncerty a divadelní představení, jejich počet, stejně jako počet členů (mezi 39-72 členy)²³⁰⁾ byl odvislý od toho, v jaké fázi se spolek nacházel. Stejně jako jiná společenstva procházel stádiem vzrůstu, prosperity či krizí, zlomem byla většinou výměna spolkového vedení. Ovšem to neznámá, že každá změna ve spolkovém výboru značila úpadek.

V následující tabulce tedy můžeme pozorovat, kdy k takovým zásadním změnám spolku došlo v případě Měšťanské besedy v období let 1883-1914.

---

227) SOKA Svitavy, Mezifondový soubor kronik: *Kronika Měšťanské besedy v Poličce*, KR 114, s. 1.

228) SOKA Svitavy, Mezifondový soubor kronik: *Kronika Měšťanské besedy v Poličce*, KR 114, s. 2-3.

229) SOKA Svitavy, Mezifondový soubor kronik: *Kronika Měšťanské besedy v Poličce*, KR 114, s. 3.

230) Krška, Michal: *Spolková činnost na Poličsku v letech 1819 – 1918*, s. 47, 48, 53.

TAB. 23 Předsednictvo Měšťanské besedy v letech 1883-1914 ²³¹⁾

	1883	1884	1885
předseda	<i>Thanabauer Josef</i>	<i>Thanabauer Josef</i>	<i>Thanabauer Josef</i>
jednatel	<i>Primus Josef Ferdinand</i>	<i>Primus Josef Ferdinand</i>	<i>Primus Josef Ferdinand</i>
pokladník	<i>Bien Vojtěch</i>	<i>Bien Vojtěch</i>	<i>Bien Vojtěch</i>
knihovník	<i>Prudič Martin</i>	<i>Prudič Martin</i>	<i>Prudič Martin</i>
hospodář	Tocháček Josef	Tocháček Josef	Tocháček Josef
	1886	1887	1888
předseda	<i>Thanabauer Josef</i>	<i>Šlerka Alois</i>	<i>Šlerka Alois</i>
jednatel	<i>Primus Josef Ferdinand</i>	Viták Antonín	Viták Antonín
pokladník	<i>Bien Vojtěch</i>	<i>Hledík Josef</i>	<i>Hledík Josef</i>
knihovník	<i>Prudič Martin</i>	Schindler Jan	<i>Trojtlér Josef</i>
hospodář	Tocháček Josef	<i>Haupt Emanuel</i>	<i>Haupt Emanuel</i>
	1889	1890	1891
předseda	<i>Šlerka Alois</i>	<i>Šlerka Alois</i>	Viták Antonín
jednatel	Viták Antonín	Viták Antonín	<i>Lambor Alois</i>
pokladník	<i>Hledík Josef</i>	<i>Hledík Josef</i>	<i>Hledík Josef</i>
knihovník	<i>Trojtlér Josef</i>	<i>Trojtlér Josef</i>	Hlaváč Julius
hospodář	<i>Haupt Emanuel</i>	<i>Haupt Emanuel</i>	<i>Novák Antonín</i>
	1892	1893	1894
předseda	Viták Antonín	Viták Antonín	Viták Antonín
jednatel	<i>Lambor Alois</i>	<i>Lambor Alois</i>	<i>Haupt Emanuel</i>
pokladník	<i>Hledík Josef</i>	<i>Hledík Josef</i>	<i>Hledík Josef</i>
knihovník	<i>Záleský Antonín</i>	<i>Záleský Antonín</i>	Volánek Jan
hospodář	<i>Novák Antonín</i>	<i>Novák Antonín</i>	<i>Trojtlér Josef</i>
	1895	1896	1897
předseda	<i>Prudič Martin</i>	<i>Martinů František</i>	<i>Martinů František</i>
jednatel	Viták Antonín	Viták Antonín	Viták Antonín
pokladník	<i>Hledík Josef</i>	<i>Hledík Josef</i>	<i>Hledík Josef</i>
knihovník	Volánek Jan	Volánek Jan	Volánek Jan
hospodář	<i>Haupt Emanuel</i>	Volánek Jan	Volánek Jan

231) Jitřenka. 1883 – 1914, roč. I – XXXII.

	1898	1899	1900
předseda	<i>Martinů František</i>	<i>Primus Josef Ferdinand</i>	<i>Primus Josef Ferdinand</i>
jednatel	Viták Antonín	Viták Antonín	Viták Antonín
pokladní	<i>Hledík Josef</i>	<i>Hledík Josef</i>	<i>Hledík Josef</i>
knihovni	Volánek Jan	Lazák Jan	Lazák Jan
hospodář	Volánek Jan	<i>Haupt Emanuel</i>	<i>Haupt Emanuel</i>
	1901	1902	1903
předseda	<i>Primus Josef Ferdinand</i>	<i>Primus Josef Ferdinand</i>	<i>Primus Josef Ferdinand</i>
jednatel	Kraus František	<i>Sommer Karel</i>	Preisler František
pokladní	<i>Hledík Josef</i>	<i>Hledík Josef</i>	<i>Hledík Josef</i>
knihovni	Lazák Jan	Lazák Jan	Lazák Jan
hospodář	<i>Haupt Emanuel</i>	<i>Haupt Emanuel</i>	<i>Janele Jan</i>
	1904	1905	1906
předseda	<i>Primus Josef Ferdinand</i>	<i>Primus Josef Ferdinand</i>	<i>Primus Josef Ferdinand</i>
jednatel	Vystavěl Matěj	<i>Klimeš Adolf</i>	Endrys Josef
pokladní	<i>Hledík Josef</i>	<i>Sommer Karel</i>	<i>Hledík Josef</i>
knihovni	Lazák Jan	Vystavěl Matěj	Stark František
hospodář	<i>Janele Jan</i>	<i>Janele Jan</i>	<i>Janele Jan</i>
	1907	1908	1909
předseda	<i>Primus Josef Ferdinand</i>	<i>Primus Josef Ferdinand</i>	<i>Primus Josef Ferdinand</i>
jednatel	Endrys Josef	<i>Klimeš Adolf</i>	<i>Klimeš Adolf</i>
pokladní	<i>Hledík Josef</i>	<i>Sommer Karel</i>	<i>Sommer Karel</i>
knihovni	<i>Sommer Karel</i>	Vystavěl Matěj	Vystavěl Matěj
hospodář	<i>Janele Jan</i>	<i>Janele Jan</i>	<i>Janele Jan</i>
	1910	1911	1912
předseda	<i>Primus Josef Ferdinand</i>	<i>Primus Josef Ferdinand</i>	<i>Primus Josef Ferdinand</i>
jednatel	<i>Klimeš Adolf</i>	<i>Klimeš Adolf</i>	nezjištěno
pokladní	Dušek J.	nezjištěno	nezjištěno
knihovni	Vystavěl Matěj	Vystavěl Matěj	Vystavěl Matěj
hospodář	<i>Janele Jan</i>	<i>Janele Jan</i>	<i>Janele Jan</i>
	1913	1914	
předseda	<i>Primus Josef Ferdinand</i>	<i>Primus Josef Ferdinand</i>	
jednatel	nezjištěno	Stárka Karel	
pokladní	nezjištěno	<i>Morkes František</i>	
knihovni	Vystavěl Matěj	Vystavěl Matěj	
hospodář	<i>Janele Jan</i>	<i>Janele Jan</i>	

K viditelným změnám vedení v Měšťanské besedě dochází v letech 1886/1887, 1890/1891, 1898/1899 a 1911-1913. První zjištěné období můžeme bezpečně označit za vrchol krize, jelikož o ní píše i kronikář spolku: „*Měšťanská beseda podobala se chorému dítěti, stonajícimu na úbytě. Sic jí jen stále ubývalo, ocitla se ve stádiu bližícího zaniknutí. Přestal všechen život spolkový. Dluhy mořily Měšťanskou besedu, a nebylo tu nikoho, kdo by je platil, nikdo se o spolek nestaral, příspěvky se nevybíraly, ale dluhy se množily. Dvě léta Měšťanská beseda živořila, nežila, nikdo o ní nevěděl a vědět nechtěl, toliko věřitelové byli jí dobře pamětlivi. Byl to stav již velmi nesnesitelný, neutěšený*“²³²⁾ I poslední léta před válkou procházel spolek nejspíš útlumem, počet členů rok od roku klesal i záznamy o valných hromadách byly neúplné.

Po celé sledované období se počet osob s vazbou na obecní zastupitelstvo pohyboval mezi dvěma až čtyřmi muži v pětičlenném spolkovém představenstvu a většinou se blížil k vyšší hranici. Jak už vyplývá z názvu, byli členy spolku měšťané, jež zároveň (jak jsme se přesvědčili dříve) tvořili i většinu obecní samosprávy v Poličce. Navíc se jednalo o elitu města, jelikož ve vedení spolku stáli muži, které jsme označili za stálíce obecního výboru (Thanabauer, Šlerka, Prudič, Martinů) a navíc dva starostové Poličky (Thanabauer, Prudič). Nesmíme zapomenout rovněž na dlouholetého předsedu spolku ředitele J. F. Primuse, který byl značně spolkově činný a po dvou letech v čele Měšťanské besedy byl zvolen i do obecní rady, kde působil až do první světové války. Z profesního hlediska zasedli ve vedení zejména obchodníci, hospodáři a inteligence (ředitel, učitelé, lékař či duchovní), tedy i profesní složení spolkového výboru nám potvrzuje zjištění, že se jednalo o poličskou honoraci.

5.2.4 Beseda

Beseda byla založena v roce 1879 jako náhražka zaniklé Měšťanské besedy, iniciátorem prvního setkání byl advokát **Václav Hübsch**. Na počátku roku 1880 byla uspořádána valná hromada, kde se volil spolkový výbor, do jeho čela se postavil sám **Václav Hübsch**, jednatelem spolku se stal **Josef Ferdinand Primus**, pokladníkem **Vojtěch Bien**, knihovníkem Vilém Špaňhel a hospodářem Tomáš Rebec. Jednalo se tedy z většiny o muže, kteří za dva roky obnovili Měšťanskou besedu. Na konci roku 1881 měla Beseda 45 členů (shromážďovali

---

232) SOkA Svitavy, Mezifondový soubor kronik: Kronika Měšťanské besedy v Poličce, KR 114, s. 8.

se zde zejména učitelé a úředníci) a spolek byl podle množství výborových schůzí velmi aktivní. Na přelomu let 1881 a 1882 vznikl v Besedě spor týkající se čepování konkurenčního bysterského piva v místě setkávání spolku, v hostinci Františka Tichého. Výsledkem bylo výše uvedené svolání starosty Thanabauera k poličským měšťanům a následné obnovení Měšťanské besedy, do níž přestoupili nespokojení členové Besedy. Na počátku 20. století proběhl neúspěšný pokus o spojení obou besed.²³³⁾ Činnost Besedy byla vcelku totožná s akcemi, které pořádala beseda Měšťanská, počet členů se pohyboval mezi 25-40. Po roce 1910 působení Besedy zcela ustalo.²³⁴⁾ Pro období 1900-1914 jsou zachovány jen chabé materiály, informace nezískáme ani z Pamětní knihy, ani v Jitřence nejsou zaznamenány zprávy o valných hromadách.

TAB 24. Předsednictvo Besedy v letech 1883-1901²³⁵⁾

	1883	1884	1885
předseda	Špaňhel Vilém	Špaňhel Vilém	Špaňhel Vilém
jednatel	Chleborád Josef	<i>Jakubička Václav</i>	<i>Tonner Bedřich</i>
pokladník	Zoubek Josef	Zoubek Josef	Jošt František
hospodář	Zahrádka Matěj	Zahrádka Matěj	<i>Till Karel</i>
knihovník	<i>Till Karel</i>	<i>Till Karel</i>	Berger Antonín
	1886	1887	1888
předseda	Špaňhel Vilém	Špaňhel Vilém	Špaňhel Vilém
jednatel	<i>Till Karel</i>	<i>Tonner Bedřich</i>	Ehrlich A.
pokladník	Berger Antonín	<i>Till Karel</i>	<i>Tonner Bedřich</i>
hospodář	Chalupa Josef	<i>Martinů Alois</i>	<i>Till Karel</i>
knihovník	Úlehla Josef	Úlehla Josef	Chalupa Josef
	1889	1890	1891
předseda	Špaňhel Vilém	Špaňhel Vilém	Špaňhel Vilém
jednatel	<i>Tonner Bedřich</i>	nezjištěno	nezjištěno
pokladník	Pohanský A.	nezjištěno	nezjištěno
hospodář	Matějka Antonín	Matějka Antonín	Matějka Antonín
knihovník	Hrubeš J.	Hrubeš J.	Hrubeš J.

233) SOKA Svitavy, Mezifondový soubor kronik: Pamětní kniha Besedy v Poličce, KR 118, s. 12.

234) Krška, Michal: *Spolková činnost na Poličsku v letech 1819 – 1918*, s. 9, 58.

235) Jitřenka. 1883 – 1901, roč. I – XIX.

	1892	1893	1894
předseda	Špaňhel Vilém	Špaňhel Vilém	Špaňhel Vilém
jednatel	Batík Jan	Batík Jan	Batík Jan
pokladník	Chalupa Josef	nezjištěno	nezjištěno
hospodář	Matějka Antonín	Matějka Antonín	Matějka Antonín
knihovník	Hrubeš J.	nezjištěno	nezjištěno
	1895	1896	1897
předseda	Špaňhel Vilém	Špaňhel Vilém	Špaňhel Vilém
jednatel	Lazák J.	Batík Jan	Batík Jan
pokladník	<i>Kovář Jan</i>	<i>Lichtág František</i>	<i>Lichtág František</i>
hospodář	Matějka Antonín	Jezdinský J.	Jezdinský J.
knihovník	Bayerl	nezjištěno	<i>Nyklíček František</i>
	1898	1899	1900
předseda	Špaňhel Vilém	Špaňhel Vilém	Špaňhel Vilém
jednatel	Batík Jan	Kráska J.	Kráska J.
pokladník	<i>Lichtág František</i>	Žofka Ferdinand	Dvořák
hospodář	Jezdinský J.	Batík Jan	Prudič Moric
knihovník	<i>Nyklíček František</i>	<i>Smrž Karel</i>	<i>Nyklíček František</i>
	1901		
předseda	Špaňhel Vilém		
jednatel	Kráska J.		
pokladník	Dvořák		
hospodář	Prudič Moric		
knihovník	<i>Nyklíček František</i>		

Na rozdíl od Měšťanské besedy měla Beseda ve svém vedení na první pohled menší zastoupení osobností s vazbou na obecní výbor, přitom mezi zakládající členy patřili například Václav Hübsch, J. F. Primus či Vojtěch Bien, ti však spolek opustili při onom „pivním“ sporu. Již dříve bylo řečeno, že primární otázkou poličských honoračních měšťanů, kteří byli hojně zastoupeny právě v samosprávě, byla prosperita pivovaru, tudíž není vůbec překvapivé, že byli proti čepování bysterského piva a vytvořili skupinu, jež obnovila Měšťanskou besedu.

Nejvíce radních, kteří v Besedě zůstali, byli opět obchodníky nebo představiteli inteligence. Zajímavé je, že se všichni věnovali právnímu oboru, Václav Jakubička byl advokátem, Bedřich Tonner notářem a Karel Smrž soudním adjunktem. Možná to bylo tím, že zřizovatelem byl obdivovaný advokát Václav Hübsch. Vedoucí osobností spolku byl Vilém Špaňhel, učitel s velkými ideály, jenž jak píše ve svých pamětech, byl z poličských staroměst'anských poměrů znechucen. S velkou pravděpodobností stojí i za článkem „Slovo o našich místních poměrech“, na nějž jsme se zaměřili v kapitole 4.3.

5.2.5 Řemeslnická beseda

Třetí spolkem, který má ve svém názvu beseda, je beseda Řemeslnická. Vznikla roku 1884 po schválení prozatímního výboru a svolání všeobecné schůze řemeslníků do hostince Engelberta Slezáka, kde se nakonec sešlo asi 50 řemeslníků. Byl zvolen prozatímní výbor, **Čeněk Dvořák** předsedou, **František Popelka** jednatelem.²³⁶⁾ Činnost spolku se nijak nelišila od aktivit ostatních „besed“, akorát se zaměřovala na hospodářské problémy. Spolek odebíral časopisy *Živnostník*, *Průmyslník* či *Český mechanik*, pořádal přednášky (například „Chalupy řemeslnické a chýše rolnické zrodily nám naše velikány“, „O významu chemie v průmyslu a řemeslech“ nebo O významu stroje v dílnách maloživnostenských“, ale i jiných témat jako třeba „ O dojmech z cest po Balkáně“), organizoval plesy, zábavy a hojně spolupracoval s ostatními poličskými spolky.²³⁷⁾ Řemeslnická beseda plnila důležitou vzdělávací funkci a rovněž informovala řemeslníky a živnostníky o novinkách v oboru a tím urychlovala modernizaci. V roce 1900 byl schválen a zřízen fond k různým dobročinným účelům, hned při schůzi byly vybrány dvě koruny a členové přijali usnesení, aby ročně bylo do fondu odváděno ze členských příspěvků 40 haléřů.²³⁸⁾

Zdali se na vedení Řemeslnické besedy podíleli i řemeslníci a živnostníci působící v obecním výboru, se dozvíme z tabulky.

---

236) SOKA Svitavy, Řemeslnická beseda: Zápisník Řemeslnické besedy 1891-1902, kn. 1.

237) SOKA Svitavy, Mezifondový soubor kronik: Pamětní kniha Řemeslnické besedy v Poličce, KR 115, s. 9, 27, 28.

238) Krška, Michal: *Spolková činnost na Poličsku v letech 1819 – 1918*, s. 63.

TAB 25. Předsednictvo Řemeslnické besedy v letech 1883-1914 ²³⁹⁾

	1885	1886	1887
předseda	Paták František	Paták František	Paták František
místopředseda	<i>Dvořák Čeněk</i>	<i>Dvořák Čeněk</i>	<i>Kukla Hynek</i>
jednatel	<i>Rippl Václav</i>	<i>Andrlík Bedřich</i>	<i>Andrlík Bedřich</i>
pokladník	<i>Kukla Hynek</i>	<i>Kukla Hynek</i>	Vavák Josef
hospodář	Trojtler Jan	<i>Filipi Jan</i>	Pavlíček
knihovník	<i>Janele Jan</i>	Vavák Josef	Bednář Antonín
	1888	1889	1890
předseda	Paták František	<i>Kukla Hynek</i>	<i>Kukla Hynek</i>
místopředseda	<i>Kukla Hynek</i>	Andrlík Čeněk	Andrlík Čeněk
jednatel	Lopour Josef	Lopour Josef	Lopour Josef
pokladník	Vavák Josef	Vavák Josef	Vavák Josef
hospodář	Vítek V.	Vítek V.	Vítek V.
knihovník	Vítek V.	Vítek V.	Vítek V.
	1891	1892	1893
předseda	<i>Kukla Hynek</i>	<i>Kukla Hynek</i>	<i>Andrlík Bedřich</i>
místopředseda	Andrlík Čeněk	Andrlík Čeněk	<i>Janele Jan</i>
jednatel	<i>Martínek Viktor</i>	Michálek Jan	Michálek Jan
pokladník	Vavák Josef	Vavák Josef	Vavák Jan
hospodář	Michálek Jan	neobsazeno	neobsazeno
knihovník	Michálek Jan	Michálek Jan	Ustrnul Václav
	1894	1895	1896
předseda	<i>Andrlík Bedřich</i>	<i>Andrlík Bedřich</i>	<i>Andrlík Bedřich</i>
místopředseda	<i>Janele Jan</i>	<i>Janele Jan</i>	<i>Vavák František</i>
jednatel	Michálek Jan	Michálek Jan	<i>Baiza Václav</i>
pokladník	<i>Vavák František</i>	<i>Vavák František</i>	Slezák V.
hospodář	Netolický Václav	Netolický Václav	Netolický Václav
knihovník	Netolický Václav	Netolický Václav	Netolický Václav
	1897	1898	1899
předseda	<i>Andrlík Bedřich</i>	<i>Andrlík Bedřich</i>	<i>Andrlík Bedřich</i>
místopředseda	<i>Vavák František</i>	<i>Vavák František</i>	<i>Vavák František</i>
jednatel	<i>Baiza Václav</i>	<i>Baiza Václav</i>	<i>Baiza Václav</i>
pokladník	Slezák V.	Slezák V.	Slezák V.
hospodář	<i>Martinů Václav</i>	<i>Martínek Viktor</i>	<i>Martínek Viktor</i>
knihovník	<i>Štefka František</i>	<i>Sequardt Josef</i>	<i>Sequardt Josef</i>

239)

Jitřenka. 1883 – 1914, roč. I – XXXII.

	1900	1901	1902
předseda	<i>Andrlík Bedřich</i>	<i>Andrlík Bedřich</i>	<i>Andrlík Bedřich</i>
místopředseda	<i>Vavák František</i>	<i>Vavák František</i>	<i>Vavák František</i>
jednatel	Innemann Josef	<i>Martínek Viktor</i>	Martínek Vítězslav
pokladník	Tměj František	Tměj František	Tměj František
hospodář	<i>Sequardt Josef</i>	<i>Baiza Václav</i>	<i>Baiza Václav</i>
knihovník	<i>Sequardt Josef</i>	<i>Baiza Václav</i>	<i>Baiza Václav</i>
	1903	1904	1905
předseda	<i>Andrlík Bedřich</i>	<i>Martínek Viktor</i>	<i>Morkes František</i>
místopředseda	<i>Vavák František</i>	Tměj František	Tměj František
jednatel	Martínek Vítězslav	Kubíček V.	Kubíček V.
pokladník	Tměj František	<i>Martinů František</i>	<i>Slezák Antonín</i>
hospodář	<i>Baiza Václav</i>	<i>Baiza Václav</i>	<i>Baiza Václav</i>
knihovník	<i>Baiza Václav</i>	<i>Baiza Václav</i>	<i>Baiza Václav</i>
	1906	1907	1908
předseda	<i>Morkes František</i>	<i>Slezák Antonín</i>	<i>Sequardt Josef</i>
místopředseda	Tměj František	<i>Sequardt Josef</i>	Innemann Josef
jednatel	Kubíček V.	Kubíček V.	<i>Baiza Václav</i>
pokladník	<i>Slezák Antonín</i>	Krupař Jan	Krupař Jan
hospodář	<i>Baiza Václav</i>	Innemann Josef	Innemann Josef
knihovník	<i>Baiza Václav</i>	Innemann Josef	Innemann Josef
	1909	1910	1911
předseda	Kubíček F.	Kubíček F.	Kubíček F.
místopředseda	<i>Andrlík Bedřich</i>	<i>Sequardt Josef</i>	<i>Sequardt Josef</i>
jednatel	Krupař Jan	Krupař Jan	Krupař Jan
pokladník	Innemann Josef	Innemann Josef	Innemann Josef
hospodář	<i>Sequardt Josef</i>	Tměj František	Tměj František
knihovník	<i>Sequardt Josef</i>	Tměj František	Tměj František
	1912	1913	1914
předseda	<i>Sequardt Josef</i>	<i>Sequardt Josef</i>	Tměj František
místopředseda	<i>Dvořák Čeněk</i>	<i>Dvořák Čeněk</i>	<i>Sequardt Josef</i>
jednatel	Tměj František	Tměj František	Vystavěl M.
pokladník	Innemann Josef	Innemann Josef	Innemann Josef
hospodář	Kozel K.	Kozel K.	Soudný Stanislav
knihovník	Kozel K.	Kozel K.	Soudný Stanislav

I v Řemeslnické besedě bylo četné zastoupení obecních radních, zejména pak v období let 1897-1906, do roku 1899 obsadily osoby s vazbou na obecní zastupitelstvo kromě funkce pokladníka celý spolkový výbor. Po dvou bylo zastoupeno hostinských, kloboučníků a

pekařů, po jednom pak krejčí, faktor, knihkupec, hodinář, sýrař, koželuh, hospodář a továrník. Významnou osobností byl pekař Bedřich Andrlík, jenž byl aktivní po celé sledované období a po deset let stál i v čele spolku.

5.2.6 Muzejní spolek „Palacký“

V roce 1881 byl založen muzejní spolek „Palacký“, jehož úkolem bylo starat se o všechny památky nejen místní, ale celého okresu, ochránit je před zkázou a ztrátou, uložit je a zpřístupnit veřejnosti. Hlavními iniciátory byli ředitel Vincenc Podhajský a děkan Leopold Mazač, kteří byli rovněž zvoleni na zahajovací schůzi společně s Karlem Krejčím do prozatímního výboru. Každé tři roky bylo voleno spolkové vedení a navíc byli do spolkového výboru přidáni po jednom členu z obecního a místního zastupitelstva. Díky finanční podpoře od spořitelny, obecní i místní samosprávy, mohl spolek i kupovat nové předměty do sbírky a nemusel spoléhat jen na dary.²⁴⁰⁾

Následující tabulku, která nám poodhalí, zda i ve vedení tohoto spolku zasedli představitelé obecní samosprávy, jsem pro léta 1883 – 1902 sestavila z první a druhé zprávy Muzejního spolku „Palacký“²⁴¹⁾ a pro léta 1902 – 1914 jsem čerpala z Jitřenek²⁴²⁾, kde ovšem již nebyli uvedeni zástupci obce a vnitřní osady.

TAB. 26 Předsednictvo Muzejního spolku „Palacký“ v Poličce v letech 1883 – 1914

	1883	1884	1885
předseda	Mazač Leopold	<i>Popelka František</i>	<i>Popelka František</i>
jednatel	Podhajský Vincenc	<i>Šlerka Alois</i>	<i>Šlerka Alois</i>
pokladník	<i>Popelka František</i>	<i>Benoni Augustin</i>	<i>Benoni Augustin</i>
zástupce obce	<i>Popelka František</i>	<i>Martinů František</i>	<i>Martinů František</i>
zástupce vnitřní osady	<i>Prudič Moric</i>	<i>Prudič Moric</i>	<i>Prudič Moric</i>

240) Štefka, Jan Václav: *První zpráva Muzejního spolku „Palacký“ v Poličce*. Polička 1895, s. 2.

241) Štefka, Jan Václav: *První zpráva Muzejního spolku „Palacký“ v Poličce*. Polička 1895, s. 28-29.

Batík, Václav: *Druhá zpráva Muzejního spolku „Palacký“ v Poličce. Dvacetiletá činnost muzejního spolku „Palacký“ v Poličce*. Polička 1902, s. 19-44.

242) Jitřenka. 1902 – 1914, roč. XX – XXXII.

	1886	1887	1888
předseda	<i>Popelka František</i>	<i>Popelka František</i>	<i>Popelka František</i>
jednatel	<i>Šlerka Alois</i>	<i>Šlerka Alois</i>	<i>Šlerka Alois</i>
pokladník	<i>Benoni Augustin</i>	<i>Benoni Augustin</i>	<i>Benoni Augustin</i>
zástupce obce	<i>Martinů František</i>	<i>Martinů František</i>	<i>Martinů František</i>
zástupce vnitřní osady	<i>Prudič Moric</i>	<i>Prudič Moric</i>	<i>Prudič Moric</i>
	1889	1890	1891
předseda	<i>Popelka František</i>	<i>Popelka František</i>	<i>Popelka František</i>
jednatel	<i>Benoni Augustin</i>	<i>Benoni Augustin</i>	<i>Benoni Augustin</i>
pokladník	<i>Benoni Augustin</i>	<i>Benoni Augustin</i>	<i>Benoni Augustin</i>
zástupce obce	<i>Martinů František</i>	<i>Martinů František</i>	<i>Štěpán Martin</i>
zástupce vnitřní osady	<i>Prudič Moric</i>	<i>Prudič Moric</i>	<i>Štefka Jan</i>
	1892	1893	1894
předseda	<i>Popelka František</i>	<i>Popelka František</i>	<i>Popelka František</i>
jednatel	<i>Štefka Jan</i>	<i>Štefka Jan</i>	<i>Štefka Jan</i>
pokladník	Krejčí Karel	Krejčí Karel	Krejčí Karel
zástupce obce	<i>Štěpán Martin</i>	<i>Štěpán Martin</i>	<i>Štěpán Martin</i>
zástupce vnitřní osady	<i>Štefka Jan</i>	<i>Štefka Jan</i>	<i>Štefka Jan</i>
	1895	1896	1897
předseda	<i>Popelka František</i>	<i>Popelka František</i>	<i>Popelka František</i>
jednatel	<i>Štefka Jan</i>	<i>Štefka Jan</i>	Batík Václav
pokladník	Krejčí Karel	Krejčí Karel	Krejčí Karel
zástupce obce	<i>Štěpán Martin</i>	<i>Štěpán Martin</i>	<i>Jan Nebuda</i>
zástupce vnitřní osady	<i>Štefka Jan</i>	<i>Štefka Jan</i>	<i>Jan Filipi</i>
	1898	1899	1900
předseda	<i>Popelka František</i>	<i>Popelka František</i>	<i>Popelka František</i>
jednatel	Batík Václav	Batík Václav	Batík Václav
pokladník	Krejčí Karel	Krejčí Karel	Krejčí Karel
zástupce obce	<i>Jan Nebuda</i>	<i>Jan Nebuda</i>	<i>Jan Nebuda</i>
zástupce vnitřní osady	<i>Jan Filipi</i>	<i>Jan Filipi</i>	<i>Jan Filipi</i>
	1901	1902	1903
předseda	<i>Popelka František</i>	<i>Popelka František</i>	<i>Popelka František</i>
jednatel	Batík Václav	Batík Václav	Batík Václav
pokladník	Krejčí Karel	Krejčí Karel	Krejčí Karel
zástupce obce	<i>Jan Nebuda</i>	<i>Jan Nebuda</i>	<i>Jan Nebuda</i>
zástupce vnitřní osady	<i>Jan Filipi</i>	<i>Jan Filipi</i>	<i>Jan Filipi</i>

	1904	1905	1906
předseda	<i>Popelka František</i>	Špaňhel Vilém	Špaňhel Vilém
jednatel	Batík Václav	Sláma Antonín	Sláma Antonín
pokladník	Krejčí Karel	<i>Štefka Jan</i>	<i>Štefka Jan</i>
zástupce obce	<i>Jan Nebuda</i>		
zástupce vnitřní osady	<i>Jan Filipi</i>		
	1907	1908	1909
předseda	Špaňhel Vilém	<i>Štefka Jan</i>	<i>Štefka Jan</i>
jednatel	Sláma Antonín	Vorreith Antonín	Vorreith Antonín
pokladník	<i>Štefka Jan</i>	Spudil Otakar	Spudil Otakar
	1910	1911	1912
předseda	<i>Štefka Jan</i>	<i>Štefka Jan</i>	<i>Štefka Jan</i>
jednatel	Vorreith Antonín	Vorreith Antonín	Vorreith Antonín
pokladník	Spudil Otakar	Spudil Otakar	Spudil Otakar
	1913	1914	
předseda	<i>Štefka Jan</i>	<i>Štefka Jan</i>	
jednatel	Vorreith Antonín	Vorreith Antonín	
pokladník	Spudil Otakar	Spudil Otakar	

To, že byl do výboru jmenován zástupce města a osady města uvnitř hradeb (většinou se jednalo o samotného starostu a místního starostu), potvrzovalo, že si hlavních investorů vážili. V období 1884 – 1891 bylo vedení spolku pod úplnou nadvládou mužů s vazbou na obecní výbor, rovněž mezi dárci často narazíte na jména významných osob města. Z profesního hlediska ve spolku převládali učitelé, z těch, kteří se propracovali i do obecní samosprávy to byl Alois Šlerka či předseda spolku v posledních letech před první světovou válkou Jan Štefka. Zásadní osobností byl majitel knihtiskárny František Popelka, dlouholetý předseda muzejního spolku, který v této funkci působil až do své smrti.

5.2.7 Sbor dobrovolných hasičů

Sbor dobrovolných hasičů byl v Poličce vytvořen z popudu starosty *Josefa Thanabauera* roku 1876, jenž na svolané schůzi zdůraznil potřebu hasičského sboru a zároveň přislíbil finanční podporu města.²⁴³⁾ Do prvního výboru byl *Thanabauer* zvolen jako předseda,

243) Zámečník, A.: *Paměti Sboru dobrovolných hasičů města Poličky za 50 let jeho trvání od R. 1876 po R. 1926*. Městské muzeum a galerie Polička, Polička 1926, č. K 1682, s. 5.

ostatními členy byli *Emanuel Kašparides*, *František Lichtág*, Václav Benoni, Hugo Vorlíček, Jan Klesl, František Hamzík, *Jan Štefka*, Karel Krejčí, *Emanuel Haupt*, Jan Findejs a Julius Bien. Hned v prvním roce měl sbor 123 členů. Vedle častých hasičských zásahů se konala cvičení, kde byla přísně sledovaná účast a neúprosně se dbalo na kázeň, sbor pořádal plesy a účastnil se veřejných hasičských cvičení.²⁴⁴⁾ Nyní se opět zaměříme na osoby zvolené do výkonného výboru spolku.

TAB. 27 Předsednictvo Sboru dobrovolných hasičů v letech 1883 - 1914²⁴⁵⁾

	1883	1884	1885
náčelník	Hamzík František	Hamzík František	Hamzík František
podnáčelník	<i>Štefka Václav</i>	<i>Kukla Hynek</i>	<i>Kukla Hynek</i>
jednatel	Kňourek František	Bílský V.	Bílský V.
pokladník	<i>Krejčí František</i>	<i>Trojtlér Josef</i>	<i>Trojtlér Josef</i>
hospodář	neobsazeno	neobsazeno	neobsazeno
	1886	1887	1888
náčelník	Hamzík František	<i>Slezák Engelbert</i>	<i>Slezák Engelbert</i>
podnáčelník	<i>Kukla Hynek</i>	<i>Kukla Hynek</i>	<i>Kukla Hynek</i>
jednatel	<i>Baiza Václav</i>	Bílský V.	Bílský V.
pokladník	<i>Trojtlér Josef</i>	<i>Trojtlér Josef</i>	<i>Trojtlér Josef</i>
hospodář	neobsazeno	Baiza Antonín	Baiza Antonín
	1889	1890	1891
náčelník	<i>Slezák Engelbert</i>	<i>Slezák Engelbert</i>	<i>Benoni Augustin</i>
podnáčelník	<i>Kukla Hynek</i>	<i>Kukla Hynek</i>	<i>Janele Jan</i>
jednatel	Bílský V.	Bílský V.	<i>Lichtág František</i>
pokladník	<i>Trojtlér Josef</i>	<i>Trojtlér Josef</i>	Bien Julius
hospodář	Baiza Antonín	Baiza Antonín	<i>Červený Engelbert</i>
	1892	1893	1894
náčelník	<i>Benoni Augustin</i>	<i>Benoni Augustin</i>	<i>Slezák Engelbert</i>
podnáčelník	<i>Janele Jan</i>	<i>Janele Jan</i>	<i>Baiza Václav</i>
jednatel	<i>Lichtág František</i>	<i>Lichtág František</i>	<i>Lichtág František</i>
pokladník	Bien Julius	Hnát Josef	Kučera Jan
hospodář	<i>Červený Engelbert</i>	<i>Červený Engelbert</i>	<i>Mašík Jan</i>

244) Zámečník, A.: *Paměti Sboru dobrovolných hasičů města Poličky za 50 let jeho trvání od R. 1876 po R. 1926*. Městské muzeum a galerie Polička, Polička 1926, č. K 1682, s. 5-7.

245) Tamtéž, s. 10 – 25.

	1895	1896	1897
náčelník	<i>Slezák Engelbert</i>	<i>Slezák Engelbert</i>	<i>Nebuda Jan</i>
podnáčelník	<i>Baiza Václav</i>	<i>Baiza Václav</i>	<i>Baiza Václav</i>
jednatel	<i>Kunhart Teodor</i>	<i>Kunhart Teodor</i>	<i>Kunhart Teodor</i>
pokladník	Kučera Jan	Kučera Jan	Kučera Jan
hospodář	<i>Mašík Jan</i>	<i>Mašík Jan</i>	<i>Mašík Jan</i>
	1898	1899	1900
náčelník	<i>Nebuda Jan</i>	<i>Nyklíček František</i>	<i>Nyklíček František</i>
podnáčelník	<i>Baiza Václav</i>	<i>Baiza Václav</i>	<i>Baiza Václav</i>
jednatel	<i>Kunhart Teodor</i>	<i>Kunhart Teodor</i>	<i>Kunhart Teodor</i>
pokladník	Kučera Jan	Kučera Jan	Kučera Jan
hospodář	<i>Mašík Jan</i>	<i>Mašík Jan</i>	<i>Mašík Jan</i>
	1901	1902	1903
náčelník	<i>Nyklíček František</i>	<i>Klan Josef</i>	<i>Klan Josef</i>
podnáčelník	<i>Baiza Václav</i>	<i>Baiza Václav</i>	<i>Baiza Václav</i>
jednatel	<i>Kunhart Teodor</i>	<i>Kunhart Teodor</i>	<i>Kunhart Teodor</i>
pokladník	Kučera Jan	Kučera Jan	Kučera Jan
hospodář	<i>Mašík Jan</i>	<i>Mašík Jan</i>	Vorlíček Jan
	1904	1905	1906
náčelník	<i>Klan Josef</i>	<i>Klan Josef</i>	<i>Klan Josef</i>
podnáčelník	<i>Baiza Václav</i>	<i>Baiza Václav</i>	<i>Baiza Václav</i>
jednatel	<i>Lichtág František</i>	<i>Lichtág František</i>	<i>Lichtág František</i>
pokladník	Kučera Jan	Kučera Jan	Kučera Jan
hospodář	Vorlíček Jan	Vorlíček Jan	Vorlíček Jan
	1907	1908	1909
náčelník	<i>Klan Josef</i>	<i>Klan Josef</i>	<i>Klan Josef</i>
podnáčelník	<i>Baiza Václav</i>	<i>Baiza Václav</i>	<i>Baiza Václav</i>
jednatel	<i>Lichtág František</i>	<i>Lichtág František</i>	<i>Lichtág František</i>
pokladník	Kučera Jan	Kučera Jan	Kučera Jan
hospodář	Vorlíček Jan	Vorlíček Jan	Vorlíček Jan
	1910	1911	1912
náčelník	<i>Klan Josef</i>	<i>Klan Josef</i>	<i>Klan Josef</i>
podnáčelník	<i>Baiza Václav</i>	<i>Baiza Václav</i>	<i>Baiza Václav</i>
jednatel	<i>Lichtág František</i>	<i>Lichtág František</i>	<i>Lichtág František</i>
pokladník	Kučera Jan	Kučera Jan	Kučera Jan
hospodář	Vorlíček Jan	Vorlíček Jan	Martinů Jan
	1913	1914	
náčelník	<i>Klan Josef</i>	<i>Klan Josef</i>	
podnáčelník	<i>Baiza Václav</i>	<i>Baiza Václav</i>	
jednatel	<i>Lichtág František</i>	<i>Lichtág František</i>	
pokladník	Kučera Jan	Kučera Jan	
hospodář	Martinů Jan	Martinů Jan	

I ve vedení Dobrovolných hasičů byli významní činitelé obecní samosprávy. Není se čemu divit, že prvním čestným členem bylo právě poličské obecní zastupitelstvo, z osob pak starosta Josef Thanabauer, hostinský Engelbert Slezák a hospodář Václav Baiza, všichni významní členové samosprávy.²⁴⁶⁾ V pozdějších sledovaných letech vedla spolek trojice hostinský Josef Klan, hospodář Václav Baiza a tkadlec František Lichtág, opět muži s vazbou na obecní výbor.

5.2.8 Tělocvičná jednota Sokol a Měšťanský sbor ostrostřelecký

Mezi významné poličské spolky patřila rovněž Tělocvičná jednota Sokol a pravděpodobně nejstarší spolek v Poličce Měšťanský sbor ostrostřelecký. Ani u jednoho ze jmenovaných spolků se mi nepodařilo dostatečně zrekonstruovat spolkové vedení v dané době, zmíním se tedy alespoň z části o členské základně a nejvýznačnějších osobnostech spolků.

Stejně jako u Muzejního spolku „Palacký“ tak i v Sokolu sehráli důležitou roli učitelé, **Alois Šlerka** a **Jan Štefka** působili v počátcích fungování spolku (první polovině 70. let 19. století) jako nadšení cvičitelé a vůdci. V roce 1874 činnost Sokola ustala, ale za deset let se konala nová ustavující schůze. V období let 1889 – 1907 stál v čele Sokola obchodník **Karel Till** (starostou města zvolený v roce 1911), dlouholetým náčelníkem byl J. Kaňka, ve funkci pokladníka setrval mnoho let (1888 – 1907) František Berger a ve funkci jednatele (1886 – 1903, 1908 – 1910) obchodník **Josef Pospíšil**.²⁴⁷⁾

Střelecké společnosti fungovaly v Poličce dvě, Společnost střelců do terče a Sbor ostrostřelců. Dalo by se říci, že druhá jmenovaná byla jakousi oddělenou součástí Společnosti střelců do terče. V roce 1881 potvrdil císař stanovy Ostrostřeleckého sboru, který si za svůj cíl určil pěstovat občanskou statečnost, lásku k vlasti a panovníkovi a přispívat k zachování pořádku a bezpečnosti ve městě. Na rozdíl od nich prováděla druhá společnost věrna svému jménu výhradně soutěže ve střelbě do terče. Členství ve společnosti nelze považovat za projev

---

246) *Paměti za prvé čtvrtstoletí trvání sboru dobrov. hasičů kr. v. města Poličky věnované slavnému obecnímu zastupitelstvu s výrazem upřímných děků za účinnou podporu, prodlením celých 25 let sboru poskytovanou.* Městské muzeum a galerie Polička, Polička 1901, č. K 1680, s. 14.

247) Jitřenka. 1883 – 1914, roč. I – XXXII.

militarismu, dokazuje to fakt, že mezi členy se nachází i osoby kněžského stavu, jako například děkan P. Leopold Mazáč či P. Jan Bis. Kněží ve druhé polovině 19. století nejen pečovali o duchovní život svých farníků, ale velmi často se zapojovali do osvětové, vzdělávací a národnostní práce, především na Moravě patřili duchovní mezi šířitele české národní emancipace.²⁴⁸⁾

Konečný píše, že členství u „Střelců“ lze považovat za prestižní společenskou záležitost.²⁴⁹⁾ Výkonný výbor „Střelců“ byl volen na tříleté období, jeho plné složení známe z Jitřenek pro období let 1889 – 1895, kdy byl předsedou hospodář **Josef Nebuda**, jednatelem hostinský **Engelbert Slezák**, pokladníkem hospodář **Josef Trojtler** a hospodářem polní hospodář **Josef Hledík**. Ve výboru „Střelců“ nacházíme ekonomickou elitu města, Konečného teze se tedy potvrdila. Jmenovaní muži nejspíš působili ve vedení spolku i mimo zmíněné období, jelikož v roce 1902 je jednatelem **Josef Hledík** a pokladníkem **Engelbert Slezák**.²⁵⁰⁾ I mezi nejlepšími střelci v pořádaných soutěžích (tzv. králi střelců) nacházíme známá jména, například v roce 1851, 1857 a 1860 zvítězil **Josef Smola**, v roce 1867 a 1879 **František Lichtág**, v roce 1887, 1901 a 1902 **Moric Prudič**,²⁵¹⁾ všichni tři byli starosty Poličky. Celý seznam králů střelců je v příloze.

5.2.9 Národní dělnický vzdělávací spolek „Eim“

Počátky politických stran moderního typu sahají do konce 19. století, v rychlém sledu vznikly strana křesťansko-sociální (1894), národně-katolická (1897), národně-sociální (1898), radikálně pokroková (1897), státoprávní (1899) a realistická (1900). V Poličce stejně jako v jiných menších městech vznikly politické strany až později, první byla nejspíš roku 1913 Národně sociální strana – místní organizace v Poličce a Místní organizace Národní strany svobodomyšlné. Do té doby převzaly roli stran spolky, pro poličský okres fungoval mladočeský Politický klub a ryze pro Poličku v roce 1898 vzniklý Národní dělnický spolek

---

248) Hanuš, Jiří: *Katolický kněz – Příklad Františka Sušila*. In: Fasora, Lukáš – Hanuš, Jiří – Malíř, Jiří (eds.): *Člověk na Moravě 19. století*. 2. opravené a doplněné vydání, CDK, Brno 2008, s. 393 – 406, zde s. 405 - 406.

249) Konečný, Stanislav: *Poličští střelci a ostrostřelci*. Litomyšl 2008, s. 16-19.

250) Jitřenka. 1889 - 1895, roč. VII – XIII., Jitřenka. 1902, roč. XX.

251) Konečný, Stanislav: *Poličští střelci a ostrostřelci*. Litomyšl 2008, s. 38-40.

„Eim“. „Eim“ byl od počátku vnímán jako místní organizace národně sociální strany, přestože toto označení nenesl. Spolek hojně spolupracoval s „Kollárem“, Řemeslnickou besedou a „Tylem“, zřídil si vlastní knihovnu, pořádal přednášky a večírky. ²⁵²⁾ Materiálů, z nichž bychom mohli získat informace o spolkovém výboru a členské základně spolku, je velice málo. Existuje sice seznam členů, ale není známo z jakého období, rovněž se dochovaly záznamy z výborových schůzí, bohužel jen pro léta 1905-1908, ani v Jitřence nejsou pravidelné články informující o valných hromádách. Členové spolku se nechali v roce 1903 pro vzpomínku vyfotit, fotografii ²⁵³⁾ si můžeme prohlédnout v příloze. Úplný seznam spolkového výboru jsem sestavila pro rok 1902, 1903, 1906 a 1914.

TAB. 28 Předsednictvo Národního dělnického vzdělávacího spolku „Eim“ pro roky 1902, 1903, 1906 a 1914

	1902	1903	1906 ²⁵⁴⁾
předseda	Baiza Jaroslav	<i>Jílek Jan</i>	<i>Martinů František</i>
místopředseda	<i>Jílek Jan</i>	Roubíček J.	Baiza Jaroslav
jednatel	Janele František	Čečetka B.	Hromádka František
pokladník	Haupt Josef	Haupt Josef	nezjištěno
knihovnik	Benoni Jindřich	<i>Martinů Václav</i>	Bednář Milan
	1914		
předseda	Stach Josef		
místopředseda	nezjištěno		
jednatel	Hamzík Jaroslav		
pokladník	Hons Alois		
knihovnik	Kotinský Jindřich		

Ve spolku nejspíš nebylo příliš zástupců s vazbou na obecní výbor, což je logické, protože do obecního výboru ve sledovaném období nebyl zvolený žádný dělník. Ve spolku nejspíš vedle dělníků působili i řemeslníci, u kterých už je větší pravděpodobnost, že patřili mezi poličské radní (například uzenář *Jan Jílek*, koželuh *František Martinů*). Z nedatovaného seznamu

252) SOkA Svitavy, Národní dělnický vzdělávací spolek „Eim“ Polička: Inventář, Litomyšl 2008, č. 1776, s. I-II.

253) SOkA Svitavy, Národní vzdělávací spolek „Eim“ v Poličce: Skupinová fotografie členů nár. soc. spolku „Eim“ v Poličce k pětiletému výročí trvání, ft. 1, inv. č. 35.

254) SOkA Svitavy, Národní dělnický vzdělávací spolek „Eim“ v Poličce: Zápisy z výborových schůzí 1905-1908, kar. 6/10.

členů je zřejmé, že mezi členy bylo více zástupců obecního výboru, pro příklad uvedeme několik jmen, například hospodář **František Lukšiček**, notář **František Kozel**, jirchář **František Čečetka**, sedlář **Leopold Hanus** či pekař **František Tamele**.²⁵⁵⁾ Více osob s vazbou na obecní výbor nacházíme ve výkonném výboru Politického klubu pro okres poličský, v roce 1894 byl předsedou starosta **Martin Štěpán**, jednatelem byl **Karel Till** (starosta Poličky zvolený v roce 1911), pokladníkem byl **Jan Nebuda** (starosta Poličky zvolený v roce 1897). V roce 1899 byl předsedou **Jan Nebuda**, jednatelem **Karel Till** a pokladníkem **Josef Pospíšil**.²⁵⁶⁾ V Jitřence z roku 1913 najdeme zprávu o výboru místní organizace Národní strany svobodomyslné, kde se objevují jména nejvýznamnějších osobností města. V roce 1913 byl starostou této organizace starosta města **Karel Till**, místostarostou **Otokar Bittner**, jednatelem František Hubený a pokladníkem **Josef Pospíšil**.²⁵⁷⁾

5.3 Shrnutí

Na příkladu nejvýraznějších spolků v Poličce (zastoupeny spolky vzdělávací, zábavní, hospodářské i politické) jsme nesporně prokázali, že v jejich vedení zasedali obecní radní města, celkem ze 153 radních působilo 62 ve výborech vybraných spolků, což je asi 40,5 %. Ovšem jde pouze o analýzu výborů, předpokládáme, že mezi běžnými členy spolků se vyskytoval ještě větší počet obecních zastupitelů. Podobná situace byla nejspíš i ve starší době před rokem 1883.

Spolky tak měly zajištěnou finanční podporu z obecních prostředků a obecní zastupitelstvo se na oplátku stávalo čestným členem spolků. Opětovné zvolení ve výkonných výborech bylo i u spolků častou záležitostí, například u Sokola stála v čele dvojice Karel Till a Josef Kaňka po dobu 18 let. Jedna osoba byla mnohdy spojena s více spolky, někteří významní muži zasedli ve výboru různých spolků najednou, například Moric Prudič, Alois Šlerka či Jan Janele byli

---

255) SOKA Svitavy, Národní dělnický vzdělávací spolek „Eim“ v Poličce: Spisy-Seznam členů, inv.č. 7.

256) Jitřenka. 1894, roč. XII., Jitřenka. 1899, roč. XVII.

257) Jitřenka. 1913, roč. XXXI.

spojení rovnou se čtyřmi spolky. Ve vedení spolků tak nacházíme stále stejná jména, vedle výše jmenovaných patřili k spolkově nejčinnějším Augustin Benoni, František Popelka, Josef Pospíšil či Engelbert Slezák.

Nejčastěji byli poličští radní zvoleni nejprve do vedení spolku a teprve pak či současně s tím do výboru obecního. Činnost ve spolku tedy dokázala osobnost zvýraznit a zviditelnit, přidala jí na prestiži a společenském významu a tím napomohla následnému zvolení do samosprávy. Růžička mluví o předstupni pro průnik do komunální správy.²⁵⁸⁾ Spolková činnost tedy představovala nedílnou součást života komunálních politiků, Polička není žádnou výjimkou, i opavští radní byli spolkově angažovaní a ke stejným závěrům dospěl i Latzka v případě Žďáru či Růžička v případě Bučovic.

Z profesního hlediska stáli ve významných funkcích spolků zejména obchodníci a inteligence, není náhodou, že stejní muži tvořili v obecních výborech zmíněné „stálice“. To, že v Poličce byla sice nepříliš početná, ale skutečně vlivná a silná obchodnicko-inteligenční vrstva, víme ostatně již z revoluční doby 1848/1849. A právě tyto osobnosti můžeme označit za občansko-politickou elitu města.

---

258) Růžička, Jan: *Komunální elity a obecní samospráva Bučovic v éře dvou starostů (1886-1914)*, s. 76.

6. Závěr

Polička leží na pomezí Čech a Moravy v samém východisku do nejvyšší části Žďárských vrchů, až do rozpadu Rakouska Uherska se honosila titulem královského věnného města a z městských výsad dokázala mnohé vytěžit. Polička byla ryze českým maloměstem (v období 1850 – 1910 měla mezi 3857 – 5262 obyvateli) a oproti sousedním „německým“ průmyslovým Svitavám se řadila mezi stagnující rolnicko – řemeslnická centra. Dominantním výrobním odvětvím bylo tkalcovství, které dosáhlo vrcholu v 18. století, jež je místně označováno jako „zlatý věk poličského měšťanstva“. Měšťané si význačnou pozici uchovali i po celé následující století, tradiční měšťanské vrstvy (rolníci, živnostníci, obchodníci) patřily k oporám obecního zastupitelstva a po sledované období u nich nedošlo k výraznějšímu vytlačení do nižších volebních sborů, což bylo příznačné například pro Brno či Moravskou Ostravu.

Již v polovině 19. století bylo tkalcovství v úpadku vlivem dovozu bavlny a nenapojení města na železniční síť, kolem níž se šířil textilní průmysl, největší hospodářská krize dolehla na město v 70. letech 19. století. V Poličce došlo k tzv. konzervaci zaostalosti, lidé se spokojili s vlastní pasivitou, s průměrnými vyzkoušenými cíli a žili v nostalgii po starých dobrých časech. Svou úlohu sehrál i fakt, že nejbližší tovární průmysl vlastnili Němci, a tak díky hospodářské tísní, obavě ze zániku tradičních mravů a stupňovaným nacionálním střetům se dostala myšlenka modernizace a industrializace v očích obyvatel města do negativního světla. Volby do obecního výboru se staly hledáním „záchrance“, který by navrátil městu „lesk a slávu“, ovšem pasivita obyvatel (zejména z třetího volebního sboru) se projevila i ve volební účasti. I místní periodikum Jitřenka kritizovalo strnulost a netečnost obyvatel a varovalo, že v nečinnosti město zahyne. Inovace města přichází až s 90. lety 19. století, prvním krokem bylo prosazení železnice propojující Poličku se Svitavami a Skutčí. Následná výstavba infrastruktury, hrazená především z financí „Osady města uvnitř hradeb“, nejspíš značila ústup od tradicionalistického pojetí, ovšem nějakou zásadní změnu v osazení obecního výboru nenajdeme.

V souladu s cíli práce stanovenými v úvodní části jsem se zaměřila na obecní samosprávu Poličky v období vymezeném ustanovením obecní samosprávy roku 1850 a vypuknutím první světové války roku 1914. 50. až 80. léta 19. století jsou pro Poličku charakteristická neustálými spory města s předměstím, které vyvrcholily založením Osady města uvnitř hradeb roku 1864 a oddělením majetkové správy města roku 1872. S těmito problémy se museli

potýkat obzvláště starostové Josef Smola a Jan Bouzar, kteří se i s pozdějšími starosty Josefem Thanabauerem a Martinem Štěpánem vymykali typické morálce v Poličce a mysleli i na vyšší politické cíle sahající za hranice města. Stejně jako spolková činnost napomáhala volbě do obecního výboru, byla činnost v obecní samosprávě chápána jako prostředek poslanecké kariéry. Poslanec byl v této době skutečným zástupcem volebního okresu, jenž plní a prosazuje požadavky a přání jednotlivých obcí a jejich obyvatel, tudíž obecní zastupitelé (především pak starostové) byli díky důležitým kontaktům, které získali ve své komunální kariéře, a zázemí domovské obce nejvhodnějšími kandidáty a to i přes jejich nulové zkušenosti s vysokou politikou.²⁵⁹⁾ Polička byla po celé sledované období propojena s Mladočechy a před první světovou válkou získali sympatie poličských obyvatel národní sociálové.

Výzkum období 1883 - 1914 z hlediska voleb ukázal, že vcelku vysoké procento obyvatel disponovalo v Poličce volebním právem, tudíž volby obecního výboru můžeme označit za relativně demokratické. Kuriový systém ovšem způsobil, že o dvou třetinách zvoleného výboru nakonec rozhodovala jen malá část oprávněných voličů a to těch nejbohatších (odvádějících nejvyšší daně), v Poličce se jednalo asi o 190 osob. Vedle pasivity poličských měšťanů přispěla nejspíš i tato nerovnost hlasů k nízké, až katastrofální volební účasti nejpočetnějšího třetího volebního sboru, jež v Poličce dosáhla v roce 1887 pouze necelých 8%. Dospěli jsme k zajímavému zjištění, že vcelku stabilní volební účast třetího sboru pohybující se kolem 25%, rapidně klesala (k přibližně 11 %) vždy v roce, kdy se kromě obecních voleb konaly i volby do zemského sněmu. Poličské obyvatelstvo tedy projevilo větší zaujetí pro vysokou politiku, zatímco nepatrný zájem o komunální volby přetrvával i v době tzv. masové politiky, kdy se díky reformám volebního práva začala zajímat o politiku téměř celá společnost. Teprve před válkou využilo v Poličce právo volit 63,4 % třetího volebního sboru.

Stejně jako rolníci, řemeslníci a živnostníci převažovali ve městě po celou sledovanou dobu, tak ti nejzámožnější z nich tvořili nejpočetnější složku i v obecních výborech. V obecní samosprávě tak početně dominoval starý střední stav, někdy také označován jako honorace. Nejbohatší měšťané (ekonomická elita města) byli zvoleni za první volební sbor, ti chudší pak

---

259) Malíř, Jiří: *Samospráva jako prostředek poslanecké kariéry*. In: Fasora, Lukáš – Hanuš, Jiří – Malíř, Jiří (eds.): *Občanské elity a obecní samospráva 1848–1948*. CDK, Brno 2006, s. 152 – 164, zde s. 152-153.

za třetí volební sbor. Významnější roli sehrála v Poličce nepříliš početná obchodnicko – inteligentní vrstva obyvatel, z níž vzešly nejvýznamnější osobnosti města a zároveň největší stálíci obecní samosprávy. Tito pánové se hojně angažovali i ve veřejném životě, zejména v rovině spolkové, kde zastávali v rámci spolkových výborů nejvyšší pozice a to z nich činilo občanskou elitu Poličky. Jejich hlavní devizou zaručující jim úspěch ve volbách i ve spolcích byla společenská pověst, vážnost a charisma.

Poličská politická elita pocházela vesměs ze středního stavu, najdeme zde jak elitu ekonomickou tak vzdělaneckou. Jednalo se o úzký okruh lidí, špičku samosprávy, spolků a později politických stran, jež vedl a formoval město určitým směrem. Díky prolínání občanských a staroměšťanských vrstev a zvyšujícímu se počtu inteligence (nejen v obecním výboru), došlo k probourání bariér tradičního měšťanského života ²⁶⁰⁾ a k uchycení principů občanské společnosti, což napomohlo pomalému procesu přeměny stavovské společnosti v občanskou.

Téma poličské samosprávy nabízí další prostor k bádání, například analýzu komunálních projektů a hospodaření obce, kterou jsem do diplomové práce nezařadila. Doufám, že tato práce poslouží ke srovnání v dalších výzkumech jiných měst a přispěje k bádání o občanských elitách a obecních samosprávách.

---

260) Fasora, Lukáš- Kladiwa, Pavel: *Obecní samospráva a lokální elity v českých zemích 1850-1918. Koncept a dílčí výsledky výzkumu*, s. 826.

Summary

In the second half of the 19th century there was a movement to the modern social system, so called liberally-civil society, in the urban environment. To this process primarily attributed the creation of municipal local government in the 1850, when under the term “municipal local government” we consider prominent citizens who took over the responsibility for the town’s everyday going. They are titled as “local political elite” in the contemporary Czech historiography and wish we reveal the process of civil society formation we have to make clear what kind of people were actually considered as the mentioned local political elite.

The topic of my Diploma paper is therefore issue of local government and citizen elite in Polička from its establishment in 1850 until a burst of World War I. At the beginning of this work we generally focused ourselves on the characteristics of the town in the second half of nineteenth century, in this case of small bohemian town Polička situated on a border of Bohemia and Moravia. We also defined and described small towns generally also in the case of Polička and explained what kind of issues were local citizens in this time concerned.

Afterwards we focused on the core of the work, on the local government in Polička. Its beginnings until year of 1883 we described already from the year 1848, we also suggested the influence of mayors Mr. Smola and Mr. Bouzar and mentioned how ended prolonged hassle of the town and suburb. Subsequently we analyzed local election to find out how was actually the local political elite delegated. We were interested in how many people in Polička could actually vote, what was their proportion and how big was interest in it and participation on elections. Base on the available sources (existing for period 1883 – 1914) we tried to profile a typical local councilor of Polička town, we focused on some personal fluctuation in local board, socio-professional characteristics of the Polička’s councilors including their residences, not forgetting the question of party affiliation and mentioning also local government. Finally we examined, using society boards of some chosen Polička’s associations, if the local political elites took part on the public life and if it was somehow advantageous for them. All the gained information were compared with those from other towns more or less similar to Polička.

The main goal of this work is to extend existing research of local government of small towns in bohemian lands and to give the comparison with similar towns as Polička. As a primary aim I consider the examination of public elections and following analysis of the elected local

boards in the environment of small bohemian retarded town and so revelation who actually is “political elite” of the town, meaning who was then responsible for formation of civil society.

Prameny a literatura

Prameny:

Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli:

- SOkA Svitavy, Archiv města Polička - III. Správa města Poličky v letech 1850-1945: Volby, inv. č. 1776, kart. 2/1.
- SOkA Svitavy, Archiv města Polička - III. Správa města Poličky v letech 1850-1945: Matrika domácích a matrika cizích 1880, kn. 2124.
- SOkA Svitavy, Archiv města Polička - III. Správa města Poličky v letech 1850-1945: Matrika domácích a matrika cizích 1890, kn. 2125.
- SOkA Svitavy, Archiv města Polička - III. Správa města Poličky v letech 1850-1945: Matrika domácích a matrika cizích 1900, kn. 2126.
- SOkA Svitavy, Archiv města Polička - III. Správa města Poličky v letech 1850-1945: Inventář, Litomyšl 1965.
- SOkA Svitavy, Archiv města Polička- III. Správa města Poličky v letech 1850-1945: Přehled o počtu obyvatel 1880, inv. č. 59.
- SOkA Svitavy, Archiv města Polička- III. Správa města Poličky v letech 1850-1945: Přehled o počtu obyvatel 1890, inv. č. 60.
- SOkA Svitavy, Archiv města Polička- III. Správa města Poličky v letech 1850-1945: Přehled o počtu obyvatel 1900, inv. č. 61.
- SOkA Svitavy, Mezifondový soubor kronik: Kniha pamětní spolku zpěváckého v Poličce od roku 1861, KR 116.
- SOkA Svitavy, Mezifondový soubor kronik: Kronika Měšťanské besedy v Poličce, KR 114.
- SOkA Svitavy, Mezifondový soubor kronik: Pamětní kniha Besedy v Poličce, KR 118.
- SOkA Svitavy, Mezifondový soubor kronik: Pamětní kniha Řemeslnické besedy v Poličce, KR 115.
- SOkA Svitavy, Mezifondový soubor kronik: Spolek divadelních ochotníků Tyl - Spolková kronika od roku 1894 do roku 1943, KR 377.

- SOkA Svitavy, Národní dělnický vzdělávací spolek „Eim“ Polička: Inventář, Litomyšl 2008, č. 1776.
- SOkA Svitavy, Národní dělnický vzdělávací spolek „Eim“ v Poličce: Spisy- Seznam členů, inv. č. 7.
- SOkA Svitavy, Národní dělnický vzdělávací spolek „Eim“ v Poličce: Zápisy z výborových schůzí 1905-1908, kar. 6/10.
- SOkA Svitavy, Národní vzdělávací spolek „Eim“ v Poličce: Skupinová fotografie členů nár. soc. spolku „Eim“ v Poličce k pětiletému výročí trvání, ft. 1, inv. č. 35.
- SOkA Svitavy, Řemeslnická beseda: Zápisník Řemeslnické besedy 1891-1902, kn. 1.
- SOkA Svitavy, Zpěvácký spolek Kollár v Poličce: Kniha protokolů, kn. 1, I-242.

Městské muzeum a galerie Polička:

- Batík, Václav: *Druhá zpráva Muzejního spolku „Palacký“ v Poličce. Dvacetiletá činnost muzejního spolku „Palacký“ v Poličce.* Polička 1902.
- Junek, David: *Barokní a gotická radnice města Poličky.* Předloha pro tištěnou publikaci, Městské muzeum a galerie Polička, Polička 2004, č. K 1781.
- Krejčí, Karel: *Ochotnické divadlo v královském věnném městě Poličce, jeho vznik, osudy a činnost 1819-1894.* Polička 1894.
- *Paměti za prvé čtvrtstoletí trvání sboru dobrov. hasičů kr. v. města Poličky věnované slavnému obecnímu zastupitelstvu s výrazem upřímných děků za účinnou podporu, prodlením celých 25 let sboru poskytovanou.* Městské muzeum a galerie Polička, Polička 1901, č. K 1680.
- Růžička, Jindřich: *Dějiny města Poličky. Díl druhý (1848-1914).* Dílčí materiál pro připravovaný tisk, Městské muzeum a galerie Polička, Polička 1973- 1980, č. K 2516.
- Štefka, Jan Václav: *První zpráva Muzejního spolku „Palacký“ v Poličce.* Polička 1895.
- Zámečník, A.: *Paměti Sboru dobrovolných hasičů města Poličky za 50 let jeho trvání od R. 1876 po R. 1926.* Městské muzeum a galerie Polička, Polička 1926, č. K 1682.
- Jitřenka. 1883 - 1915, roč. I - XXXIII.

další periodika:

Čech. 1870, roč. 2, č. 5, 3.2.

Národ. 1865, 2.12.

Národní listy. 1861, 23.2.

Národní listy. 1874, 5.7.

Posel. 1874, 2.7.

Literatura:

- Benešová, Jitka a kol.: *Všeobecná encyklopedie: ve čtyřech svazcích. Díl 3.m/r.* Nakladatelský dům OP, Diderot, Praha 1997.
- Cibulka, Pavel: *Královo Pole – život po boku moravské metropole.* In: Fasora, Lukáš – Hanuš, Jiří – Malíř, Jiří (eds.): *Občanské elity a obecní samospráva 1848–1948.* CDK, Brno 2006, s. 271 – 283.
- Čoupek, Jiří: *Ungarisch-Hradisch – Bürgertum und Stadtpolitik.* In: Stekl, Hannes - Urbanitsch, Peter (Hg.): *Kleinstadtbürgertum in der Habsburgermonarchie 1862-1914.* Wien - Köln – Weimar 2000, s. 355 – 381.
- Fasora, Lukáš – Kladiwa, Pavel: *Obecní samospráva a lokální elity v českých zemích 1850–1918. Dílčí výsledky výzkumu v České republice.* In: Fasora, Lukáš – Hanuš, Jiří – Malíř, Jiří (eds.): *Občanské elity a obecní samospráva 1848–1948.* CDK, Brno 2006, s. 11-40.
- Fasora, Lukáš- Kladiwa, Pavel: *Obecní samospráva a lokální elity v českých zemích 1850-1918. Koncept a dílčí výsledky výzkumu.* ČČH, roč. 102/2004, č. 4, s. 796 – 827.
- Fasora, Lukáš: *Představitel obecní samosprávy – Příklad Rudolfa Rohrera.* In: Fasora, Lukáš – Hanuš, Jiří – Malíř, Jiří (eds.): *Člověk na Moravě 19. století. 2. opravené a doplněné vydání,* CDK, Brno 2008, s. 124 – 139.
- Fasora, Lukáš: *Svobodný občan ve svobodné obci? Občanské elity a obecní samospráva města Brna 1851-1914.* Matice moravská, Brno 2007.

- Gregor, Petr: *Polička 2009. Staré pohlednice*. Kalendář 2009, Polička 2009.
- Hanuš, Jiří: *Katolický kněz – Příklad Františka Sušila*. In: Fasora, Lukáš – Hanuš, Jiří – Malíř, Jiří (eds.): *Člověk na Moravě 19. století*. 2. opravené a doplněné vydání, CDK, Brno 2008, s. 393 – 406.
- Heiss, Hans - Stekl, Hannes - Urbanitsch, Peter: *Einleitung*. In: Stekl, Hannes - Urbanitsch, Peter (Hg.): *Kleinstadtbürgertum in der Habsburgermonarchie 1862-1914*. Wien - Köln – Weimar 2000, s. 7-24.
- Hledíková, Zdeňka - Janák, Jan - Dobeš, Jan: *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha 2005.
- Janák, Jan: *Domovské právo ve starém Rakousku a v ČSR*. In: Janák, Jan: *Morava v národním a politickém ruchu 19. století*. Matice moravská, Brno 2007, s. 431 – 450.
- Kavka, Tomáš: *Umělecké spolky a jejich funkce při formování občanských kultur 19. století*. In: *Město a městská společnost v procesu modernizace 1740-1918*. Ostravská univerzita v Ostravě, Ostrava 2009, s. 119 – 132.
- Kladiwa, Pavel – Pokludová, Andrea – Kafková, Radka: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850–1914. Díl II., sv. 1: Muži z radnice*. Ostrava 2008.
- Kladiwa, Pavel: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914. Díl I. Vývoj legislativy*. FF Ostravské univerzity, Ostrava 2007.
- Kladiwa, Pavel: *Obecní výbor Moravské Ostravy 1850–1913*. Ostrava 2004.
- Kladiwa, Pavel: *Stav bádání k problematice formování a vývoje občanské společnosti v 19. (18.) století. Srovnání frankfurtského, bielefeldského a vídeňského projektu na téma Bürgertum*. In: *Slezský sborník*, roč. 100/2, 2002, s. 124-143.
- Konečný, Stanislav – Růžička, Jindřich: *Věnné město českých královen Polička*. Argo, Praha a Polička 2001.
- Konečný, Stanislav – Sychra, Miroslav: *Polička město Bohuslava Martinů*. Historický kalendář 2010, Polička 2010.
- Konečný, Stanislav: *Poličtí střelci a ostrostřelci*. Litomyšl 2008.

- Krška, Michal: *Spolková činnost na Poličsku v letech 1819 – 1918*. Diplomová práce. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, 2006. 91 s., vedoucí diplomové práce Zdeněk Macek.
- Kruppa, Erika: *Das Vereinswesen der Prager Vorstadt Smichow 1850 – 1875*. Collegium Carolinum, Bd. 67, München : Oldenbourg 1992.
- Kuča, Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl V., Par – Pra.* Libri, Praha 2002.
- Latzka, Jan: *Obecní samospráva a občanské elity na příkladu malého města Žďáru 1864-1912*. Diplomová práce. Brno: MU, FF, 2008. 176 s., vedoucí diplomové práce Lukáš Fasora.
- Machačová, Jana – Matějček, Jiří: *O středních vrstvách v českých zemích 1750 – 1950: základní zjištění, hypotézy, náměty*. Slezské zemské muzeum v Opavě, Opava 2002.
- Maier, Karel: *Hospodaření a rozvoj českých měst 1850-1938*. Academia, Praha 2005.
- Malíř, Jiří: *Od spolků k moderním politickým stranám: vývoj politických stran na Moravě v letech 1848 – 1914*. Masarykova univerzita, Brno 1996.
- Malíř, Jiří: *Samospráva jako prostředek poslanceké kariéry*. In: Fasora, Lukáš – Hanuš, Jiří – Malíř, Jiří (eds.): *Občanské elity a obecní samospráva 1848–1948*. CDK, Brno 2006, s. 152 – 164.
- Markel, Martin: *Dějiny Jaroslavic*. Kyjov 2006.
- Matějček, Jiří: *Malé město v českých zemích v 19. století a jeho vliv na fungování společnosti*. In: *Studie k sociálním dějinám 19. století. III. díl*, Slezský ústav v Opavě, Opava 1993, s. 169-337.
- Michl, Josef Václav: *Polička, královské věnné město v Čechách*. Sv. 1. Praha 1848.
- Pokludová, Andrea: *Obecní rada Opavy 1850-1912*. Slezské zemské muzeum, Opava 2007.

- Růžička, Jan: *Komunální elity a obecní samospráva Bučovic v éře dvou starostů (1886-1914)*. Diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, FF, 2009. 122 s., vedoucí diplomové práce Michael Viktořík.
- Stekl, Hannes: *Kleinstadtbürgertum in Niederösterreich: Horn, Eggenburg und Retz um 1900*. Wien 1994.
- Tošnerová, Marie: *Beraun – Im Sog fortschreitender Industrialisierung*. In: Stekl, Hannes - Urbanitsch, Peter (Hg.): *Kleinstadtbürgertum in der Habsburgermonarchie 1862-1914*. Wien - Köln – Weimar 2000, s. 137-169.
- Urbanitsch, Peter: *Bürgerliche Eliten, Modernisierung und Wertewandel in Klein- und Mittelstädten Cisleithaniens 1848 – 1918*. In: Fasora, Lukáš – Hanuš, Jiří – Malíř, Jiří (eds.): *Občanské elity a obecní samospráva 1848–1948*. CDK, Brno 2006, s. 49 – 65.
- Vejrychová, Jana: *Vznik a vývoj muzea v Poličce do roku 1960*. Bakalářská práce. Pardubice: Univerzita Pardubice, FF, 2007. 69 s., vedoucí bakalářské práce František Šebek.

Internetové zdroje:

- Vystěhovalectví z Poličska v letech 1850 – 1890 (historicko-statistická studie)
[online]. © 1999.

Dostupné z www: <<http://www.fortunecity.com/victorian/durer/23/emigrace/policka.htm>>

Seznam tabulek

- TAB 1. Počet obyvatel v Poličce v letech 1850 – 1910
- TAB 2. Přehled o počtu obyvatel okolních měst
- TAB 3. Emigrace z Poličska
- TAB 4. Cizinci v Poličce podle nejbližších politických okresů v roce 1880
- TAB 5. Cizinci v Poličce podle nejbližších politických okresů v roce 1890
- TAB 6. Cizinci v Poličce podle nejbližších politických okresů v roce 1900
- TAB 7. Zastoupení řemesel a živností v Poličce roku 1880
- TAB 8. Zastoupení řemesel a živností v Poličce roku 1890
- TAB 9. Zastoupení řemesel a živností v Poličce roku 1900
- TAB 10. Náboženské vyznání obyvatelstva Poličky v letech 1880-1900
- TAB 11. Struktura obyvatelstva města Poličky podle obcovací řeči
- TAB 12. Zastoupení voličů ve volebních sborech
- TAB 13. Obecní volby v letech 1887 – 1911 z aspektu volební účasti
- TAB 14. Personální fluktuace v obecním výboru města Poličky v letech 1883 – 1914
- TAB 15. Profesionální složení obecního výboru v letech 1883 – 1914
- TAB 16. Vývoj socio-profesionálního profilu obecních výborů v Poličce ve vybraných letech
- TAB 17. Místo bydliště obecních radních v Poličce v letech 1883 – 1914
- TAB 18. Místo bydliště obecních radních v Poličce podle zařazení do volebních sborů
- TAB 19. Starostové města Poličky v letech 1883 – 1914
- TAB 20. Databáze zvolených obecních zastupitelů ve volbách 1883 – 1914
- TAB 21. Předsednictvo Spolku divadelních ochotníků „Tyl“ v letech 1883 – 1914
- TAB 22. Předsednictvo Pěveckého spolku „Kollár“ v letech 1883 – 1914
- TAB 23. Předsednictvo Měšťanské besedy v letech 1883 – 1914
- TAB 24. Předsednictvo Besedy v letech 1883 – 1901
- TAB 25. Předsednictvo Řemeslnické besedy v letech 1883 – 1914
- TAB 26. Předsednictvo Muzejního spolku „Palacký“ v Poličce v letech 1883 – 1914

TAB 27. Předsednictvo Sboru dobrovolných hasičů v letech 1883 – 1914

TAB 28. Předsednictvo Národního dělnického vzdělávacího spolku „Eim“ pro roky 1902,
1903, 1906 a 1914

Letecký pohled na Poličku

(zdroj: Konečný, Stanislav – Sychra, Miroslav: *Polička město Bohuslava Martinů*. Historický kalendář 2010, Polička 2010.)

Znak města Poličky

(zdroj: Konečný, Stanislav – Sychra, Miroslav: *Polička město Bohuslava Martinů*. Historický kalendář 2010, Polička 2010.)

Náměstí v Poličce roku 1906

(zdroj: Gregor, Petr: *Polička 2009. Staré pohlednice*. Kalendář 2009, Polička 2009.)

Náměstí v Poličce roku 2001

(zdroj: Konečný, Stanislav – Růžička, Jindřich: *Věnné město českých královen Polička*. Argo, Praha a Polička 2001.)

Záhlaví čtrnáctideníku Jitřenka (vydávaný od roku 1882)

(zdroj: Konečný, Stanislav – Růžička, Jindřich: *Věnné město českých královen Polička*. Argo, Praha a Polička 2001.)

Měšťanský pivovar v Poličce

(zdroj: Konečný, Stanislav – Růžička, Jindřich: *Věnné město českých královen Polička*. Argo, Praha a Polička 2001.)

Vyšíváný prapor Tělocvičné jednoty Sokol

(zdroj: Konečný, Stanislav – Sychra, Miroslav: *Polička město Bohuslava Martinů*. Historický kalendář 2010, Polička 2010.)

Členky „Sokola“ při nástupu cvičení Besedy

(zdroj: Konečný, Stanislav – Růžička, Jindřich: *Věnné město českých královen Polička*. Argo, Praha a Polička 2001.)

Tabule Muzejního spolku „Palacký“ v Poličce

(zdroj: Konečný, Stanislav – Sychra, Miroslav: *Polička město Bohuslava Martinů*. Historický kalendář 2010, Polička 2010.)

Ředitele Muzejního spolku „Palacký“ – František Popelka, Vilém Špaňhel, Jan Štefka a Adolf Klimeš

(zdroj: Vejrychová, Jana: *Vznik a vývoj muzea v Poličce do roku 1960*. Bakalářská práce. Pardubice: Univerzita Pardubice, FF, 2007. 69 s., vedoucí bakalářské práce František Šebek.)

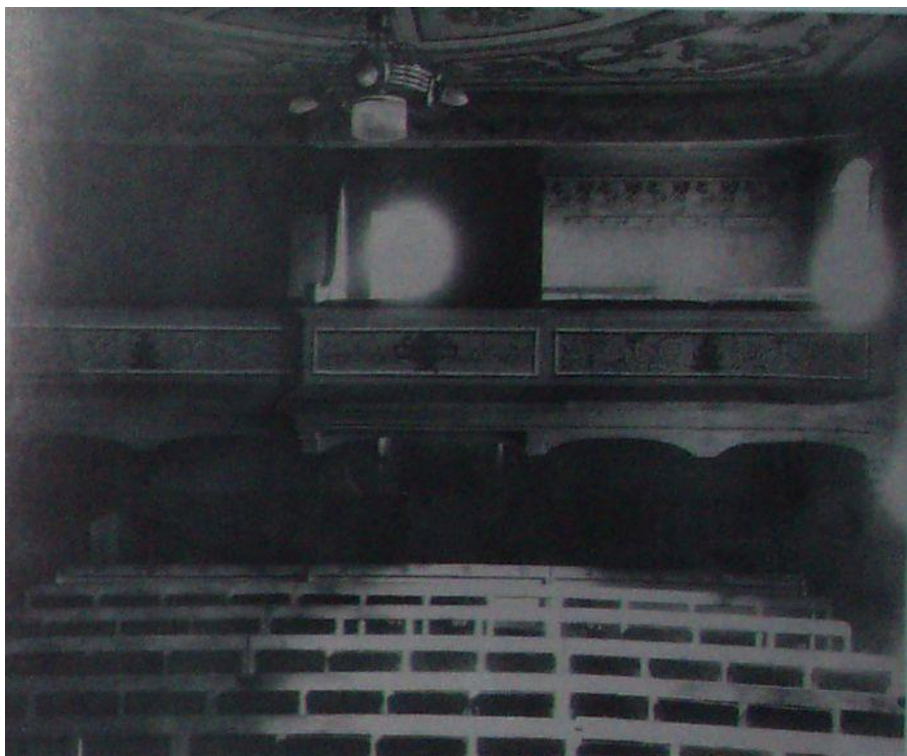
Veřejné cvičení Sboru dobrovolných hasičů v Poličce na náměstí roku 1910

(zdroj: Konečný, Stanislav – Růžička, Jindřich: *Věnné město českých královen Polička*. Argo, Praha a Polička 2001.)

Skupinová fotografie členů Národního vzdělávacího spolku „Eim“ roku 1903

(zdroj: SOkA Svitavy, Národní vzdělávací spolek „Eim“ v Poličce: Skupinová fotografie členů nár. soc. spolku „Eim“ v Poličce k pětiletému výročí trvání, ft. 1, inv. č. 35.)

Tzv. Staré divadlo (čp. 112 město), kde Spolek divadelních ochotníků „Tyl“ hrál svá představení v letech 1841 – 1929

(zdroj: Konečný, Stanislav – Růžička, Jindřich: *Věnné město českých královen Polička*. Argo, Praha a Polička 2001.)

Střelecký terč „Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic“ z roku 1874

(zdroj: Konečný, Stanislav: *Políčtí střelci a ostrostřelci*. Litomyšl 2008.)

Králové – nejlepší střelci v letech 1850 – 1914

Rok	Král	Rok	Král
1850	P. Johann Stelzig	1884	Antonín Paiger
1851	<i>Josef Smola</i>	1885	<i>Josef Janele</i>
1852	Jan Roušar	1886	<i>Josef Nebuda</i>
1853	Jan Roušar	1887	<i>Moric Prudič</i>
1854	Josef Bien	1888	<i>Jan Mandlík</i>
1855	Vilém Černý	1889	Vojtěch Šaff
1856	Ludvík Martinů	1890	František Bien
1857	<i>Josef Smola</i>	1891	Karel Dvořák
1858	Leopold Grünseisen	1892	<i>Alois Šlerka</i>
1859	Leopold Grünseisen	1893	<i>Alois Šlerka</i>
1860	<i>Josef Smola</i>	1894	<i>Leo Muzika</i>
1861 – 1864	nezachováno	1895	<i>Alois Šlerka</i>
1865	František Kunhart	1896	<i>Jan Filipi</i>
1866	nezachováno	1897	František Bien
1867	<i>František Lichtág</i>	1898	Jan Češka
1868	Josef Jirouch	1899	<i>František Pražan</i>
1869	<i>František Till</i>	1900	<i>Engelbert Slezák</i>
1870	Josef Jirouch	1901	<i>Moric Prudič</i>
1871	Matěj Mohelský	1902	<i>Moric Prudič</i>
1872	Josef Obereigner	1903	<i>Jan L. Jílek</i>
1873	Adolf Kozel	1904	<i>Jan Janele</i>
1874	Matěj Mohelský	1905	<i>František Morkes</i>
1875	Josef Doubek	1906	<i>Jan L. Jílek</i>
1876	<i>Václav Štefka</i>	1907	<i>Václav Baiza</i>
1877	<i>Josef Sommer</i>	1908	<i>František Morkes</i>
1878	<i>Josef F. Primus</i>	1909	<i>Jan L. Jílek</i>
1879	<i>František Lichtág</i>	1910 – 1911	nezveřejněno
1880	Antonín Příbyl	1912	<i>František Tamele</i>
1881	Vilém Podhradský	1913	Josef Štefka
1882	<i>Václav Štefka</i>	1914	nekonala se střelba
1883	Hugo Vorlíček		

(zdroj: Konečný, Stanislav: *Poličští střelci a ostrostřelci*. Litomyšl 2008.)